

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Štíty v evropské době bronzové

Nikola Podlipská

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

Štíty v evropské době bronzové

Nikola Podlipská

Vedoucí práce:

PhDr. Ladislav Šmejda, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Chtěla bych poděkovat PhDr. Ladislavovi Šmejdovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, cenné rady a odborný dohled.

Obsah

1 ÚVOD	8
2 DOBA BRONZOVÁ	8
3 VÁLEČNICTVÍ	11
3.1 Rekonstrukce zbroje bojovníka.....	12
4 ÚVOD DO PROBLEMATIKY ŠTÍTŮ V DOBĚ BRONZOVÉ A JEJICH VÝVOJ	13
5 TERMINOLOGIE A TECHNICKÉ ZNAKY	16
5.1 Podoba, tloušťka plechu, průměr a váha.....	16
5.2 Okraj štítu.....	16
5.3 Štítová puklice.....	17
5.4 Rukojeť štítu.....	17
5.5 Poutka a nýty	18
5.6 Výzdoba	18
6 BRONZOVÉ ŠTÍTY A JEJICH TYPOLOGIE	19
6.1 Typ Lommelev-Nyírtura	20
6.1.1 Lommelev Mose.....	21
6.1.2 Bodrogkeresztúr.....	22
6.1.3 Keszőhidegkút	23
6.1.4 Nyírtura	23
6.2 Typ Nipperwiese	24
6.2.1 Bamberg.....	24
6.2.2 Long Wittenham.....	25
6.2.3 Nipperwiese	25
6.3 Typ Harlech/Trent	26
6.3.1 Harlech.....	26

6.3.2	Lea Valley	27
6.3.3	Brumby Moor	27
6.4	Typ Coveney	28
6.4.1	Auchmaliddie (1)	28
6.4.2	Coveney Fen (1)	29
6.5	Typ Athenry-Eynsham	29
6.5.1	Athlone	29
6.5.2	Culterpark Hill	30
6.5.3	Little Wittenham	30
6.6	Typ Yetholm	31
6.6.1	Aberystwyth	31
6.6.2	Beith	32
6.6.3	South Cadbury	32
6.6.4	Yetholm (2)	33
6.7	Typ Herzsprung	34
6.7.1	Fröslunda (1)	34
6.7.2	Herzsprung (1)	35
6.7.3	Taarup Mose	35
6.8	Skupina Plzeň	36
6.8.1	Plzeň – Jíkalka	36
6.8.2	„Dänemark“ (2)	38
6.9	Nezařazené štíty	38
6.9.1	„Dänemark“ (1)	39
6.9.2	Sørup	39
6.10	Chronologie	40
7	ŠTÍTY Z ORGANICKÝCH MATERIÁLŮ	41
7.1	Kožené štíty	42
7.1.1	Cloonbrin	42
7.2	Štíty a štítové formy ze dřeva	43
7.2.1	Annadale	43

7.2.2 Cloonlara.....	44
7.2.3 Churchfield.....	44
7.2.4 Kilmahamogue.....	45
7.3 Datování.....	45
8 INTERPRETACE.....	46
8.1 Funkce a použití s ohledem na provedené experimenty.....	46
8.2 Symbolické a další možné funkce.....	47
8.3 Ikonografické a jiné vyobrazení štítů.....	50
9 POPIS DATABÁZE STUDOVANÝCH PRAMENŮ.....	53
10 ZÁVĚR.....	54
11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	55
12 RESUME.....	58
13 PŘÍLOHY.....	59

1 ÚVOD

Tato práce se věnuje problematice štítů v evropské době bronzové. Zabývá se známými tvarovými variantami štítů z území severní, západní a střední Evropy. V úvodu seznamuji čtenáře s obecnou charakteristikou doby bronzové, válečnictvím, včetně jeho archeologických dokladů, a základním popisem výbavy bojovníka. Dále pokračuji s představením základní terminologie, která je potřebná k popisu částí, z nichž se štít skládá. Tato část zahrnuje rovněž informace o technických parametrech a o podobě vyskytující se výzdoby. Kromě rozdělení štítů podle materiálů na jejich výrobu, přibližuji typologii představením náhodně vybranými konkrétními nálezy, charakterizující vždy daný typ či skupinu nebo použitý organický materiál. Dále je pozornost věnována technologii jejich výroby, stopám používání a sociálním kontextům, v nichž se vyskytují v archeologických a ikonografických pramenech. Jejich funkce a způsob použití byly kromě výše uvedeného interpretovány i s přihlédnutím k výsledkům cílených experimentů.

Na základě dobře zpracovaného katalogu štítů od M. Uckelmannové (2012) jsem sestavila jednoduchou databázi z doposud nalezených štítů, forem, popřípadě fragmentů, v evropském kontextu. Deskriptory, které jsem zvolila pro její strukturování, byly využity k vyhodnocení ve formě tabulek a grafů obsažených v příloze.

Při studiu dané problematiky jsem čerpala zejména z cizojazyčné literatury, jelikož česky psané publikace k tomuto tématu jsou velice skromné.

2 DOBA BRONZOVÁ

Počátek a konec doby bronzové se ve střední Evropě klade do intervalu 2300/2200 – 800 př. n. l. Doba bronzová navazuje na předchozí vývoj v pozdní době kamenné (eneolitu) a ve svém závěru přechází do doby železné. V kulturním a sociálním vývoji není mezi pozdním neolitem, eneolitem či chalkolitem (podle regionální terminologické tradice) a dobou

bronzovou patrná ostrá hranice. V průběhu doby bronzové se jen postupně prosazovaly prvky charakteristické pro novou historickou epochu. Jak již název naznačuje, v tomto pravěkém období se začal ve velkém měřítku používat nový materiál – bronz. Prosazení bronzu do všech oblastí běžného života však nebylo náhlé, například většina zemědělského nářadí se ještě dlouho vyráběla z kamene a organických materiálů. Bronzové výrobky zpočátku představovaly hlavně prestižní předměty, zejména šperky a některé typy zbraní. S využíváním bronzu souvisí osvojení si nových znalostí. Znalost prospekce, těžby a technologie zpracování nebyla zjevně dostupná každému, docházelo zcela určitě ke vzniku vrstvy specialistů, kteří byli alespoň do určité míry vyděleni od členů společnosti pracujících v zemědělství. Jejich činností nastaly předpoklady pro rozvoj směny a obchodu v daleko větším měřítku než doposud. To lze považovat za další významný aspekt doby bronzové. Archeologie dokládá nárůst sociální stratifikace a dálkové kontakty mezi jednotlivými oblastmi. Ve východním Středomoří došlo v důsledku změn ve struktuře společnosti ke vzniku raných států, k zavedení písma a dalších civilizačních rysů, většina společností v pravěké Evropě však zůstala politicky decentralizovaná v uspořádání, které obvykle označujeme jako náčelnictví.

Doba bronzová se dá rozdělit na tři významné etapy. Prvním celkem je starší doba bronzová (asi 2200/2000 – 1700/1600 př. n. l.), která bezprostředně navazuje na předchozí vývoj v eneolitu (*Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002*, 68-69). Toto období je především charakterizováno kulturou únětickou, jejíž nejstarší úseky patří ještě eneolitu a je tedy přímým pokračovatelem kultury zvoncovitých pohárů. Lid únětické kultury pohřbíval své mrtvé stále ve skrčené poloze do hlubších hrobových jam, někteří mrtví byli pohřbeni až tehdy, když tělo již značně zetlelo (*Bouzek 2011*, 66). Společnost tohoto úseku byla plně zemědělská a stále se v tomto směru rozvíjející, ale během doby dosáhla také pozoruhodného rozkvětu především ve zpracování bronzové industrie. Byla vyhledávaná ložiska s potřebnými surovinami. Měděné rudy jsou v našem blízkém okolí získávány zejména z alpských a

slovenských ložisek, u nás se těžba mědi a cínu předpokládá zvláště v Krušnohoří, ale zatím bez přímých důkazů.

Druhým svébytným celkem je střední doba bronzová, která trvala nejspíše od 2. poloviny 17. století až do 13. stol. př. n. l. V této době ve střední Evropě dominuje komplex mohylových kultur. Nejvýraznějšími nemovitými památkami jsou právě rozsáhlá mohylová pohřebiště, podle nichž je celý tento kulturní komplex pojmenován. Nálezy v hrobech i v depotech svědčí o výrazném rozšíření bronzu do většiny oblastí života. V tomto období se z něj vyráběly nejen šperky, ale objevují se také různé druhy náradí (zejména srpy) a mezi zbraněmi první meče.

Třetí, závěrečnou etapou je mladší (asi 1300 – 950/920 př. n. l.) a pozdní doba bronzová (asi 950/920 – 800 př. n. l.). Na většině území střední a západní Evropy vznikla značná míra kulturní jednotnosti. Tyto dvě období jsou charakterizovány vznikem a rozvojem nového kulturního komplexu popelnicových polí (*Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 69; Champion – Gamble – Shennan – Whittle 2009, 270*). Jak už sám název napovídá, i komplex popelnicových polí dostal své pojmenování podle typického pohřebního ritu své doby. Převládalo žárové pohřbívání, spálené pozůstatky těl byly do hrobů ukládány v keramických nádobách (popelnicích), někdy též jen do jamky vyhloubené v zemi. Většina hrobů byla nejspíše označena jen malou mohylou nebo nízkým rovem (*Bouzek 2011, 90*). Typický pohřební ritus však není jediným jednotícím rysem evropského komplexu popelnicových polí. Svědčí o tom archeologické nálezy keramických nádob, staveb a bronzových výrobků, které tehdy byly vyráběny ve specializovaných produkčních centrech už v daleko větším množství a distribuovány vyvinutou obchodní sítí na značné vzdálenosti (*Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 69*).

Více informací o tom, jak probíhala doba bronzová v různých oblastech v Evropě, lze nalézt v mnoha publikacích zahraničních autorů (např. *Fokkens – Harding 2013; Kristiansen – Larsson 2005; Harding 2000*).

3 VÁLEČNICTVÍ

Kořeny prvních válečných konfliktů sahají daleko do minulosti (Sosna 2011, 38). Většinu nejstarších písemných pramenů z kterékoli části světa prostupuje nápadně často krev a násilí bojů a válek (Vencel 1984, 9). I když definice války se zdá zřejmá, tak různí lidé dávají přednost různým definicím (Harding 2007, 17). Obecně války lze charakterizovat jako organizované a ozbrojené, ekonomické a ideologické konflikty vedené společnostmi, třídami nebo státy ve jménu nebo pod záminkou dosažení určitých politických cílů. Naproti tomu stojí rituální a symbolická role válečnictví. V průběhu pravěku bojová činnost narůstala a boje s válkami doprovázely dějiny takřka nepřetržitě a doprovázejí je dodnes. Rozvoj válečnictví závisel především na využití výroby, vývoji techniky a rozvoji komunikací. Přestože vojenství mělo často až rozhodující vliv na utváření pravěkých dějin, tak souhrnná pojednání o této problematice scházejí. Válečné události představují jeden z možných důvodů, které mohly vést ke geografickým změnám osídlení nebo příchodu a zániku jiné kultury či populace (Vencel 1984, 9-10).

Prehistorické válečnictví dnes můžeme studovat na základě dvou hlavních kategorií archeologických pramenů. Jsou jimi artefakty a lidské ostatky. Mezi artefakty odkazujícími k válečnictví patří zbraně a obranná zbroj, obranné struktury v krajině a ikonografická vyobrazení boje. Přestože zbraně by měly indikovat boj přímo, připouští se i možnost, že tyto artefakty, jako například dýky, sekery nebo lukostřelecká výbava přítomné v hrobech, mohly být užívány i k řadě jiných aktivit než pouze k boji mezi jedinci stejného druhu. Existuje také úzká souvislost mezi bojem a lovem. Kamenné hroty šípů, kopí a oštěpů užívané k lovu, jsou často užívané i k boji. Zbraně plní i funkci sociální. Dýka může být symbolem, který určuje identitu muže, resp. bojovníka, a jeho postavení v komunitě. Účel zbraní můžeme lépe identifikovat pomocí analýzy opotřebení artefaktů. Mezi obranné nemovité artefakty patří nejrůznější ohrazené areály, ale ani ty nemusely vždy sloužit pouze a jen k obraně.

Za nejpřesvědčivější prostředek pro osvětlení prehistorického válčení jsou považovány bioarcheologické analýzy. Ty dokážou identifikovat přímé doklady násilných činů. O násilném střetu svědčí specifické typy kosterních traumat. Sečné rány, kamenné hroty zaseknuté v kostech nebo zlomeniny lebečních kostí, vzniklé proražením, jsou dobrým důkazem násilí. Také zlomeniny předloktí, vznikající při instinktivní obraně horní části těla před úderem, bývají interpretovány jako doklady boje. I tyto důkazy mají však své slabiny, kosti se v některých případech mohou lámat až po smrti vlivem depozičních a postdepozičních procesů nebo zlomeniny nemusely být vůbec způsobeny v boji.

Žádný důkaz tedy není přesvědčivý sám o sobě. Nejpřesvědčivější závěry vznikají až kombinací několika různých linií důkazů (*Sosna 2011*, 39-40). Druh výzbroje a způsob používání zbraní lze rekonstruovat díky několika pramenům, ale vojenskou organizaci armády a její místo ve společnosti nám však nejlépe dokážou objasnit písemné záznamy (*Pressová 1978,96*).

Já ve své práci představuji charakteristiku válečnictví pouze stručně, nicméně problematice válečnictví je věnována řada publikací (např. *Harding 1999*, 157-173; *Guilaine – Zammit 2005*; *Osgood – Monks – Toms 2000*).

3.1 Rekonstrukce zbroje bojovníka

Osvojení si práce s bronzem přinesla řadu nových výrobků, především v kategorii zbraní a zbroje. Mezi útočné zbraně patří zejména meč, který vycházel z kombinace dvou starších zbraní, z dlouhého rapíru a z kratší dýky známé z egejské oblasti. Výsledný meč byl velmi oblíbenou prestižní zbraní elity a rozšířil se od Skandinávie až po Itálii a východní Středomoří, od Francie až po západní Ukrajinu a Bělorusko. Druhou útočnou zbraní bylo kopí a oštěp. Kopím se útočilo na blízkou vzdálenost a oštěp pak útočník vrhal do dálky na nepřítele. Honosná zbroj bývala vyráběná z bronzového plechu, její součástí však zřejmě

byly v méně prestižním, zato ale praktičtějším provedení obvykle zhotovovány také zbroje z organických materiálů. Byl používán okrouhlý štít, který známe mimo jiné i v koženém a dřevěném provedení. Přílby byly užívány ve třech variantách: kónické s chocholem, hřebenem a čepcovité. Bojovník nosil pancíř sestavený ze dvou plátů, spojených na jedné straně panty a na straně druhé tkanicemi. Někdy byla zbroj doplněna o chrániče holení tzv. „náholicemi“, které se u horního a spodního konce přivazovaly k noze šňůrkou (Obr. 1), (*Bouzek, 2011, 99-103*). Dýky z výzbroje vymizely, teprve v souvislosti s útoky Kimmerejců se k nám dostaly často již bimetalické (bronzový jílec, železná čepel) dýky s křížovou rukojetí (typ Gamów a jednodušší typ Golovjatino). Kůň byl stále častěji využíván v bojích k jízdě i tahu bojových vozů. Objevily se také archeologické doklady čtyřkolových ceremoniálních (pohřebních?) vozů s bronzovými součástmi (*Podborský 1997, 157*).

Všechny zbraně a ochranná zbroj se pochopitelně neobjevily najednou v jednom období, vyvíjely se a vznikaly postupně během historie, v podstatě kopírovaly změny a nároky válečnictví (Tab. 1).

4 ÚVOD DO PROBLEMATIKY ŠTÍTŮ V DOBĚ BRONZOVÉ A JEJICH VÝVOJ

Archeologické nálezy štítů z doby bronzové jsou téměř ojedinělá událost (Needham – Northover – Uckelmann – Tabor 2012, 473). Štít nicméně představoval rozšířenou a početnou složku ochranné zbroje, navzdory tomu se však archeologicky projevuje značně nedostatečně. Příčinou může být fakt, že se často vyráběly z organických materiálů, ty snadno podléhaly procesům rozkladu a také jejich ničení, navíc je pravděpodobné, že štíty byly masově ničeny mimo snadno rozpoznatelné archeologické lokality (např. na bojištích). Štít se proto daleko častěji uchoval jen nepřímo, tj. zobrazením a později písemnou zprávou. Nálezy štítů se omezují na obětiny po vítězstvích, na ztracené kusy v bažinách a zčásti se projevují i zachovanými kovovými součástmi v hrobech (*Vencel 1984, 332*).

Artefakty s funkcí štítu mohly vznikat od doby, kdy se boj zblízka stává běžným jevem. Štít je vlastně ochranná bariéra mezi tělem bojovníka a zbraní nepřítele (*Yadin 1963, 13*). Tvar a velikost štítu závisely hlavně na druhu zbraně, proti níž měl především chránit. Různé nároky musel splňovat štít proti úderným zbraním, jiné proti zbraním působící na dálku. Dále jeho tvar a velikost závisely na použitém materiálu, na způsobu boje, ale i na kulturní tradici. Obecně platí, že zajištění bezpečnosti se vždy děje na úkor pohyblivosti a úderné síly. Velký štít pochopitelně zvětšoval bezpečnost, ale tím také činil bojovníka statickým. Proto velký štít mohl být používán k ochraně bojovníků bez ochranné zbroje. Bojovníci vybavení zbrojí potom mohli mít menší štíty k odražení ran a krytí sama sebe.

Počátky štítů zůstanou zřejmě nejasné i proto, že nejstaršími štíty byly asi jednoduché kusy dřev k zadržení rány nebo kusy surové kůže. Etnografická literatura dokládá štíty z nejrůznějších materiálů a tvarů, nejčastější však byly dřevěné nebo kožené. Z archeologické literatury, věnující se otázce vývoje štítu, jako nejčastější součásti ochranné zbroje vyplývá, že tento artefakt lze souvisle sledovat od doby bronzové. Z doby kamenné čtenější a hlavně ověřitelné nálezy prozatím scházejí, ale vzhledem k výskytu tehdejších zbraní, lze nějakou formu ochrany předpokládat. V neolitu by bylo možné uvažovat o štítech břevnovitého typu, které sloužily jako účinná ochrana proti kyjům a mlatům. Na druhé straně nemůžeme s jistotou tvrdit, že štíty existovaly již v paleolitu, neboť dosud žijí skupiny vybavené oštěpy, luky a šípy, které štíty neznají (*Venci 1984, 333-334*).

V době bronzové se různě tvarované štíty rozšířily již do mnoha částí Evropy. Ke štítům z organických materiálů přibýly štíty vyrobené z bronzu, jejichž funkci, mimo jiné, se v závěru práce snažím interpretovat. V mykénské oblasti se štíty dochovaly především ikonograficky. Díky umění, které se zachovalo, si můžeme udělat představu o skutečných rozměrech štítů a způsobech, jak se nosily. Při pochodu je nosili kopiníci zavěšené na pravé paži, nepoužívali je

lučištníci a bojovníci s mečem (Pressová 1978, 94-95). Kromě toho se rytiny štítů objevují na náhrobcích ve Španělsku nebo na skalních rytinách ve Švédsku.

V době halštatské je štít doložen jen vzácně, častěji se vyskytují jen ve vyobrazení ve válečných scénách na mečích z Hallstattu, na obličejových urnách nebo na rytinách nádob atd. V římském světě a v době laténské byly štíty běžnou součástí výzbroje. Vyráběly se štíty pletené pokryté syrovou kůží nebo byly štíty zdobeny zlatými či stříbrnými puklicemi, popřípadě doplněné o malbu. Keltové zpočátku vyráběli štíty celodřevěné z měkčích dřev listnáčů, později je z části doplňovali kovovými součástmi. Některé keltské štíty se zesilovaly pletivem, přesto ale byly slabé. Germánské štíty zřejmě vznikaly pod vlivem výzbroje jejich soupeřů (Keltů a Římanů). Byly pletené nebo vyráběné z tenkých nenabarvených prken, s vyplétanými nebo dřevěnými puklicemi. Také bývaly zesilovány koženým potahem nebo kovovými součástkami. Některé byly nápadně pomalované. Kompletní štíty se dochovaly především na obětištích. Podle písemných zpráv a ikonografických dokladů byly štíty běžnou složkou výzbroje také Slovanů, ačkoliv archeologicky prakticky scházejí. Ti zdobili své štíty malbou, resp. rodovými znaky.

V časném středověku štítů neubývalo, spíše naopak. Byly dokonce vyráběny specializovanými řemeslníky – štítaři, kteří pracovali se dřevem. Od 11. stol. v Čechách žili štítaři, kteří hotovili a malovali štíty, ve 13. stol. se potom rozdělili na výrobce kulatých vypuklých štítů – puklíře aj.

Celkově lze shrnout, že se štíty vyráběly nejpozději od doby bronzové, a to převážně z organických materiálů (kůže, dřevo, pletivo). V Evropě i v ostatních částech světa se část štítů hotovila bez kovových doplňků až do novověku. Značná část štítů Řeků, Germánů, Keltů nebo Slovanů byla zdobena malbou, případně řezbou. Vývoj štítů do jisté míry odráží taktické změny boje a kulturní tradici v jednotlivých obdobích našich dějin v různých částech světa. Je zřejmé, že štít patří k předmětům a jevům s relativně nízkou viditelností v archeologickém

záznamu (Venc 1984, 335-341). Přesto je mu jako specifické kategorii artefaktu nutno věnovat náležitou pozornost.

5 TERMINOLOGIE A TECHNICKÉ ZNAKY

V této kapitole bych chtěla krátce popsat skladbu, důležité znaky a výzdobu tvořící štít. Pojmy jsou uvedené na přiloženém obrázku (Obr. 2) v příloze, který prezentuje verzi kovového štítu. Štíty, popřípadě formy, ze dřeva nebo kůže jsou zahrnuty v následujícím shrnutí znaků pouze částečně (délky rukojetí a zdobení). Další technické detaily, závisející na podmíněnosti materiálu, budou zkoumány později. Následující členění jednotlivých znaků štítu je také obsaženo ve vytvořené tabulce z databáze (Tab. 2): stav, tvar, průměr, tloušťka kovu, váha, štítový okraj, štítová puklice, rukojeť, poutka. V popisu štítu a jednotlivých částí je znázorněna zadní i přední strana. Přední stranou budu nazývat tu stranu, která je z pohledu pozorovatele a zadní strana je ta, na které se nachází rukojeť. Dále se již budu věnovat popisu parametrů a konkrétních částí na štítu.

5.1 Podoba, tloušťka plechu, průměr a váha

Štíty jsou zpravidla kulaté, zřídka oválného tvaru a většinou jsou ploché až lehce vypouklé. Průměr se pohybuje od 18,5 do 85 cm, ale nejčastěji mají nalezené štíty průměr mezi 50 – 75 cm. Na grafu (Graf 1) můžeme pozorovat rozmezí průměrů, ve kterém se daný typ vždy pohybuje. Plech štítů je relativně rovnoměrný a velmi tenký, ale tloušťka u každého štítu je rozdílná. Naměřené tloušťky se pohybují v rozmezí 0,3 – 1,4 mm. Váha značně kolísá mezi 0,33 – 3,41 kg. U většiny štítů se váha pohybuje přibližně mezi 1 – 2 kg (Uckelmann 2012, 11).

5.2 Okraj štítu

K posílení okraje štítu většinou slouží lem, zatočený nejčastěji směrem k přední straně a velmi zřídka bývá ohnutý směrem ke straně s rukojetí. U mnohých štítů je okraj ponechán jednoduchý bez zahnutí.

Okraje některých štítů byly vytvořené pomocí silnějšího drátu z bronzu, kolem něžž byl plech ohýbán.

Většinou se okraje u nalezených štítů zachovaly kompletní, eventuálně se dochoval alespoň drát, který je uložen uvnitř lemu. Někdy se ale ovšem do dnešní doby dochovaly pouhé fragmenty. Jádro okraje bývá především z bronzu, ale také z olova, cínu nebo slitiny a v některých případech i ze dřeva (*Uckelmann 2012, 11*).

5.3 Štítová puklice

Puklice se nachází uprostřed štítu, je vypouklá na přední straně a na její zadní straně se nachází rukojeť. Tvar štítové puklice je kulatý nebo oválný. V profilu je kónická, formovaná do polokoule nebo je ploše střečovitá (Obr. 3). Některé štítové puklice jsou obklopené žebry, které slouží k posílení puklice. Průměr puklice bývá od 7,4 do 17 cm, ale nejčastěji mezi 10 – 15 cm. Výška je mezi 1 – 5,4 cm (*Uckelmann 2012, 11*).

5.4 Rukojeť štítu

Rukojeť se nachází na zadní straně štítu uprostřed a je to buď masivní bronzová tyč s plochými konci, nebo trubka z bronzového plechu s často ponechanými tlustými konci (Obr. 4). Konce jsou upevněny skrze štít různými způsoby, ale většinou pouze jedním nýtem na každém konci. U některých štítů nalezneme nahoře jeden a dole dva nýty nebo vždy na každém konci dva nýty. U štítů typu Herzsprung jsou konce rukojeti ke štítu připevněny třemi nýty a nýtovým plechem. Pár trubkovitých rukojetí ještě obsahuje stopy po jádru, které bylo z cínu, slitin olova a cínu nebo ze dřeva. Délka rukojetí se pohybuje mezi 11 – 21,8 cm a jejich šířka krát výška mezi 1,2x1 a 3,2x2,2. Vzdálenost od rukojeti k vnitřní vyduté ploše štítové puklice je od 8,5 – 14 cm. Některé rukojeti jsou pokryty dvojitou vrstvou kůže, což zvyšovalo jistý komfort (*Uckelmann 2012, 12*).

5.5 Poutka a nýty

Až na organické štíty a některé štíty typu Herzsprung, poukazují všechny ostatní typy štítů na to, že se daly pomocí poutek pověsit na stěnu, nebo nosit zavěšené přes rameno či na zádech. Existují různé formy poutek. Nejčastěji se vyskytují tzv. „závěsná očka“ (Obr. 5). Ty pocházejí především z Britských ostrovů. Mají podobu malých bronzových jazyků s jedním plochým koncem určený pro nýt a druhým silnějším koncem s dírou, která sloužila k upevnění například drátu nebo pásu. Na kontinentu vypadají poutka spíše jako miniaturní rukojeti (Obr. 6), které jsou na jejich plochých koncích upevněny jedním nýtem. Poutka se nacházejí většinou nalevo a napravo a částečně také v horní polovině rukojeťových nýtů. Nýtové hlavičky pro rukojeti a poutka jsou většinou začleněné do zdobení na přední straně. Mají tvar polokoule, či jsou hlavičky kónické nebo kuželovité, čas od času se vyskytují také ploché exempláře (*Uckelmann 2012, 12-13*).

5.6 Výzdoba

Zdobení na štítech může být jednoduché pouze s koncentrovanými žebry, nebo mohou být bohatě zdobené s až 9 000 jednotlivými vypouklými pukličkami, nebo na nich také může být schematicky vyobrazen vodní pták. Nejčastěji vyskytující se druh ornamentu se skládá z jednoduchých koncentrovaných žeber s řadami pukliček (výstupků). U některých štítů typu Herzsprung lze najít výzdobu ve tvaru kruhových prstýnků. Pouze na čtyřech štítech se objevuje figurální vyobrazení. Dva velmi podobné typy štítů mají meandrové žebrování (č. 22, č. 23), které končí v hadovitých hlavách (Obr. 7). Jiný štít má tři zrcadlová vyobrazení ptáka, slunce a bárky (č. 89), která jsou vyhotovena řadami vybíjených bodů (Obr. 8). Poslední exemplář je s vodními ptáky (Obr. 9), kteří jsou vyhotoveni taktéž vybíjeným stylem (č. 77).

Na základě rozdílných ornamentů lze jednotlivé typy štítů od sebe dobře rozlišit. Nicméně skrze srovnání jejich zdobení a technických detailů se ukazuje, že jsou ale také velmi propojené. Na pár exemplářích,

obzvláště typu Herzsprung, mohlo být rozpoznáno, že dekor byl předem naplánovaný, pomocí předem naznačených linií (*Uckelmann 2012*, 14).

Výzdoba, skládající se z obrazových a abstraktních geometrických prvků, neplní funkci pouze výzdobnou, ale také má charakter výztuhy a zpevnění samotného štítu (*Uckelmann 2010*, 560).

6 BRONZOVÉ ŠTÍTY A JEJICH TYPOLOGIE

Na přelomu střední a mladší doby bronzové byly organické štíty adaptovány do kovové podoby (*Uckelmann 2011*, 187). Kulaté štíty jsou nejstaršími známými kovovými štíty v Evropě a od doby jejich vzniku byly důležitou součástí ochranné zbroje (*Uckelmann 2010*, 553). Doposud je v Evropě známo z archeologických nálezů asi 87 kovových štítů. Z některých se dochovaly pouze fragmenty, některé jsou známy pouze z publikovaných popisů a dnes jsou považovány za ztracené (*Uckelmann 2011*, 187). Souborně všechny dostupné informace o těchto nálezech publikovala M. Uckelmannová (2012). Některými známými štíty se zabýval také S. Needham ve svém článku (1979) nebo J. Coles (1962).

Je pozoruhodné, že více než polovina (ca. 50) ze všech nalezených štítů pochází z Britských ostrovů (*Needham – Northover – Uckelmann – Tabor 2012*, 488-489). Další větší skupina náleží jižní Skandinávii a více prostorově rozptýlené nálezy severnímu Německu. Menší skupiny pocházejí z jižního Německa, Polska, České republiky a Karpatské kotliny (Graf 2), (*Uckelmann 2011*, 187).

Dochované bronzové štíty představují širokou škálu tvarů, velikostí a dekorativních motivů (*Molloy 2009*, 1055). Kovové štíty byly vytloukávány kladivem z cíno-bronzového polotovaru. Žádné formy pro jejich tvarování nebyly doposud zjištěny, ale předpokládá se, že kruhový polotovar byl odléván v keramických formách o velikosti 19-20 cm. Vzhledem k metalografické struktuře a velikosti zrn některých štítů tvářených za studena, se navrhuje výchozí průměr polotovaru na 15 cm. Takový polotovar byl potom zploštěn údery kladiva na plechový disk, ve

většině případů, na průměr 50-70 cm a průměrnou hmotnost 1,5 kg. Celý tento proces byl velmi náročný.

Na některých štítech lze stále vidět stopy po úderech kladiva, ale většina z nich byla vyhlazena ještě před vytvořením plastické výzdoby. Na přední straně, konkrétně u štítů typu Herzsprung, se táhnou velmi jemné a tenké dlouhé značky, které předurčovaly s velkou pravděpodobností průběh pečlivě plánované výzdoby. Žebra a pukličky byly následně do těla štítů vylisovány. Je stále nejasné jaké nástroje nebo druh techniky mohl tyto stopy vyrábět (*Uckelmann 2011*, 189).

Vzhled a technické parametry jsou podrobněji popsány v kapitole 6. Podle nich rozlišujeme štíty do sedmi typů a jedné skupiny, které níže charakterizují i na uvedených příkladech (Tab. 3). Štíty podle daných typů se rozšířily do různých částí severní, západní a střední Evropy (Obr. 10). Dva štíty nemohly být přiřazeny do žádného typu či skupiny pro jejich zcela jedinečnou výzdobu (č. 91; č. 92).

6.1 Typ Lommelev-Nyírtura

Typ Lommelev Nyírtura zahrnuje pouze jeden kompletní štít nalezený v eponymní lokalitě Lommelev Mose na ostrově Falster v jihovýchodní části Dánska a dále fragmenty štítů, které se našly v Karpatské kotlině v pěti depotech. Tyto nálezy mají ústřední roli v datování štítů, protože jsou datovány pomocí přidružených nálezů do rané doby popelnicových polí, respektive do 13. stol. př. n. l. Představují tedy doposud nejstarší bronzové štíty v Evropě (*Uckelmann 2011*, 190).

Štít Lommelev byl původně přiřazen k typu Yetholm. P. Patay později provedl srovnání s fragmenty z maďarských depotů Bodrogkeresztúr, Keszőhidegkút, Nyírtura, s několika malými fragmenty z chorvatského depotu mezi Otokem a Privlakem a s poměrně velkým fragmentem z depotu Nadap v Maďarsku, který byl objeven později. Našel mezi štítem a fragmenty jisté spojitosti. I přes nízkou hmotnost fragmentů, téměř nemožného určení celkového vzhledu (například rozestup a šířka žebor popř. jiná výzdoba) nebo téměř nemožného určení

průměru středové puklice a dalších znaků, přiřadil všem těmto nálezům nový název – typ Lommelev (*Uckelmann 2012, 14*).

Štít typu Lommelev má kruhový tvar a průměr cca 69 cm. Přibližně stejná velikost se odhaduje i pro štíty, z nichž zbyly jen pouhé fragmenty. Výzdoba se skládá ze soustředných žebér a kruhových výstupků. Výstupky jsou uspořádány ve dvou řadách, které nejsou kontinuální. Mezery se zmenšují směrem k vnějšímu okraji štítu. Dohromady tvoří trojúhelníkové skupiny, vytvářející dekoraci ve tvaru hvězdy. Stejnou či velmi podobnou výzdobu lze předpokládat i pro ostatní nalezené fragmenty (*Uckelmann 2011, 190*).

6.1.1 Lommelev Mose

Falster je ostrov v Baltském moři v jihovýchodní části Dánska. Na tomto ostrově v bažině byl nalezen (1847) již zmiňovaný štít, který dal jméno typu Lommelev (č. 3; Obr. 11). O měsíc dříve před tímto nálezem zde ve vzdálenosti 7 m byly objeveny také dvě *lury*¹ a dva meče. Štít je docela v dobrém stavu zachování, má jen několik poškození zejména po okraji. Je kruhového tvaru a téměř vůbec není vypouklý. Přední strana je matná patinově tmavě hnědá, a zadní strana spíše šedavě nazelenalá. Jeho průměr je okolo 69 cm a jeho váha je 2,185 kg. Tloušťka plechu je 0,9-1 mm. Okraj o průměru 0,6 cm je stočený na přední stranu. Drát silný 0,33 cm uvnitř okraje je částečně zabalený do 1,7 cm širokého pásu. Polokulovitá štítová puklice má průměr 12,2x12,6 cm a vysoká je 3,8 cm. Rukojeť je dlouhá 17,5 cm, š. x v. 3,2x2,2 cm. Je zhotovená z bronzového ohnutého plechu, tvořícího trubku, která má ploché konce (3,8x2,6 cm, popř. 3,9x3,9 cm; 2,4 mm silný plech) a každý tento konec je ke štítu připevněn pomocí nýtů. Hlavičky nýtů jsou kuželovité až kulaté o průměru 2,1 cm a vysoké jsou 1,6/0,7 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je 2,8 cm. Rozsah rukojeti je ca. 10,5 cm. Poutka se nedochovala, jen dva nýty podél rukojeti, které sloužily pravděpodobně k jejich připevnění. Hlavičky těchto nýtů jsou kuželovité až kulaté o

¹ Dechový trubkový hudební nástroj rozšířený v době bronzové v Dánsku; prohnutého tvaru a délky až 2,5 m.

průměru 1,8/1,9 cm /1,9 cm a vysoké jsou 0,6/0,7 cm. Výzdobu tvoří pět koncentrických žebor o šířce 1 cm a výšce 0,3-0,4 cm. Ty jsou vždy oddělené dvěma řadami malých pukliček. Pukličky v krajní a nejširší zóně (7,4-7,9 cm) jsou nepřetržité. Čtyři prostřední zóny (široké 2,8-3,5 cm) zdobí pukličky, které jsou přerušované. Mezery se zmenšují směrem k okraji. Dohromady pukličky tvoří osm trojúhelníkovitých skupin, vytvářející hvězdu. Nejvnitřnější zóna je, až na nýty z rukojeti, prázdná. Průměr pukliček je 1,1 cm, jejich celkový počet 666. Nejokrajnější řada mohla mít ca. 148 pukliček (dochovalo se 123 pukliček), další 9. řada 118; 8. řada 97; 7. řada 85; 6. řada 69; 5. řada 55; 4. řada 39; 3. řada 31; 2. řada 16; 1. řada 8 pukliček. Dnes je štít uložen v muzeu v Kodani (*Uckelmann 2012, 14-17*).

6.1.2 Bodrogkeresztúr

Tento fragment štítu (č. 1; Obr. 12) byl nalezen roku 1881 v depotu s ca. 230 dalšími předměty na známé maďarské lokalitě Bodrogkeresztúr. Jedná se o část okraje štítu o velikosti ca. 14,3x5,6 cm. Na fragmentu lze vidět dvě koncentrická žebra široká 0,9 cm, vzdálené od sebe 3,1 cm. Dále se na fragmentu nacházejí pukličky, které v krajní části značí přerušování. Datuje se do Ha A1/A2. Dnes je fragment uložen v muzeu v Budapešti.

Mezi některé ostatní nálezy z depotu patří například: malé čepele dýk; úlomek hrotu kopí; fragmenty sekery se schůdkem, fragmenty sekery s tulejí maďarského typu; 17 fragmentů sekery s tulejí; 3 fragmentované sekery s laloky; duté dláto; srp s knoflíkem a 4 fragmenty; 43 fragmentů srpu; 5 fragmentovaných nožů; 5 fragmentů z rukojeti nože s dírami po nýtech; forma na rukojeť (nože?); fragmenty dvousečné břitvy; 2 úlomky rukojeti břitvy; 15 listů pil respektive fragmentů; fragmenty dvou nádob; 14 plechových fragmentů; velká spona; jednodílná drátěná spona s obloučkem; úlomek jehlice; deformovaný spirálovitý náramek a dva fragmenty; prsten; 2 faléry a další (*Uckelmann 2012, 16*).

6.1.3 Keszőhidegkút

Další depot z Maďarska představuje nález z roku 1926, ve kterém byly nalezeny dva malé fragmenty štítu (č. 2; Obr. 13) spolu s ca. 260 předměty. První fragment o velikosti ca. 8x6,6 cm zdobí část koncentrického žebra, které je široké 1 cm a několik pukliček. Menší fragment o velikosti 5,8x4 cm pochází z okraje štítu. Okraj s průměrem 0,6 cm je zahnutý směrem k přední straně. Zdobí ho pukličky ve dvou řadách. Z tohoto motivu vyplývá i datování do Ha A1-A2. Dnes jsou oba fragmenty uloženy v muzeu Budapešti.

Mezi některé ostatní nálezy z depotu patří například: fragmenty čepelí mečů a dýk; hrot kopí a fragmenty, sekera s tulejí a fragmenty; fragmenty seker s laloky; dva fragmenty seker se schůdkem; dláta s tulejí, dutá a fragmenty; srpy s knoflíkem a fragmenty; fragmenty věder; fragmenty falér; knoflíky; jehlice; náramky; prsteny; plechové pásy a další (Uckelmann 2012, 16-17).

6.1.4 Nyírtura

Tento maďarský depot, darovaný nálezcem asi roku 1930, pravděpodobně není kompletní. V tomto depotu se nacházel poměrně velký fragment (č. 5; Obr. 14) z centrální části štítu. Fragment je 21,4x16,2 cm veliký. Štítová puklice je polokulovitá a mohla mít průměr ca. 15 cm. Z rukojeti se dochoval pouze konec, připevněný nýtem s kuželovitou hlavičkou. Na fragmentu se dochovala tři soustředná žebra v rozestupu 2,6-3 cm. Nejvnitřnější zóna je prázdná, další dvě řady mají pukličky ve dvou řadách. V poslední zóně je dvojitá řada pukliček přerušovaná, ale zdobení se předpokládá stejné, jako v předchozí zóně. Žebra jsou široká 1,1 cm. Datuje se do Bz D/Ha A1. Dnes je fragment uložen v muzeu v Nyíregyháze.

Mezi některé ostatní nálezy z depotu patří například: sekera s tulejí a úlomek; dýka; úlomky čepele srpu; jehlice; bronzová hřivna a další (Uckelmann 2012, 18).

6.2 Typ Nipperwiese

Tento typ byl pojmenován podle štítu (č. 11) nalezeného blízko Nipperwiese (dnešní Ognica) v Polsku, který byl vyloven z řeky Megelitz (*Uckelmann 2012, 21*). Dalších pět štítů bylo nalezeno v severním a středním Německu (č. 7, č. 8, č. 10, č. 12, č. 14) a dva kusy v Británii (č. 9, č. 13). Z devíti štítů tohoto typu se jich sedm zachovalo zcela kompletní, z jednoho nálezu se dochoval pouhý fragment a jeden štít je dnes považován za ztracený. Na rozdíl od ostatních štítů, které byly ukovány tenčí, tyto byly nejrobustnější. Průměry se pohybují mezi 38-44 cm, tloušťka plechu mezi 1-1,3 mm a váha mezi 1,5 – 2,2 kg. Všechny štíty mají přinýtované rukojeti a poutka. Výzdoba všech osmi štítů se skládá pouze ze dvou soustředných žeber a tuto skupinu to ve vzhledu tvoří velmi homogenní. Nicméně se mírně liší v připojených rukojetích a poutkách, dva štíty nejsou nikdy zároveň vybaveny přesně stejnými typy (*Uckelmann 2011, 191*).

Jeden štít je znám pouze z literatury a je přiřazován k typu Nipperwiese. Několik let po jeho objevu se však ztratil (č. 15), (*Uckelmann 2012, 24*).

6.2.1 Bamberg

Bamberg je starobylé město ležící v údolí mezi dvěma rameny řeky Regnitz v Bavorsku v jihovýchodní části Německa. Právě v řece Regnitz byl nalezen roku 1857, až na rukojeť, kompletně zachovalý štít (č. 7; Obr. 15). Jeho průměr je 41,5x41,7 cm a váha 2,21 kg. Tloušťka plechu se pohybuje mezi 1,2-2,2 mm. Jeho plocha směrem k puklici je vypouklá. Přední strana je zbarvená do tmavě zelené s mléčnými skvrnami, zadní zrnitá strana je nahnědlá až zelená. Okraj je stočený na přední stranu a až na dvě trhliny, je ve výborném stavu. Průměr okraje je 0,7 cm. Štítová puklice je kónická o průměru 12,6 cm a výšce 2,2 cm. Rukojeť dlouhá 17,5 cm, š. x v. 2x1 cm a tloušťce plechu 1 mm je zhotovená z bronzového ohnutého plechu, tvořícího trubku, jejíž přesahující konce jsou hranaté a po stranách se sbíhají (š. horního konce 2,44/3,0 cm, š.

dolního konce 2,25/3 cm, tloušťka plechu 2 mm). Průměr horní hlavičky nýtu je 2,1-2,24 cm, dolní hlavičky 2 cm a mají výšku 0,04 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je 3,67 cm. Poutka se nedochovala, pouze nýty (průměr hlaviček je 1,45x1,6 a 2,2x2,3 cm a výška 0,1-0,3 cm). Výzdoba je tvořena dvěma žebry. Jejich šířka je 0,8 cm a výška 0,19-0,22 cm. Dnes je štít uložen v muzeu v Mohuči. S tímto nálezem byl nalezen ještě jeden štít (č. 15), který je dnes neznámý (*Uckelmann 2012, 22*).

6.2.2 Long Wittenham

Roku 1977 byl v řece Temži, blízko městečka Long Wittenham, nalezen štít s několika promáčknutími a dírami (č. 9; Obr. 16). Jeho průměr je 39,5 cm, váha 1,55 kg a tloušťka plechu 1 mm. Přední strana je zbarvená do tmavě zelené až šedivé s bílými místy, zadní strana má povrch mléčný, šedozelený s tmavě hnědými až rezavými skvrnami. Okraj o průměru 0,5x0,6 cm je stočený na přední stranu a je kompletně zachovalý. Štítová puklice má tvar polokoule, průměr 12,4 cm a výšku 2,4 cm. Rukojeť částečně zlatě třpytivá dlouhá 18 cm, š. x v. 1,53x0,4 cm je zhotovená z masivního bronzového pásu, zakončená konci ve tvaru lichoběžníku. Průměr kónických hlaviček nýtů je 2,9 cm a výška 0,8 cm. Vzdálenost mezi rukojetí a puklicí je 4,4 cm. Poutka tvoří dvě závěsná oka s dírami a připevněné jsou nýty. Výzdobu tvoří dvě koncentrická žebra o šířce 1,2 cm a výšce 0,4-0,5 cm. Dnes je štít uložen v muzeu v Oxfordu (*Uckelmann 2012, 23*).

6.2.3 Nipperwiese

Nipperwieský štít (dnešní Ognica), podle něhož byl pojmenovaný jeden celý typ, byl nalezen v polské řece před rokem 1926 (č. 11; Obr. 17). Zachován je téměř celý. Chybí pouze větší kus z okraje ve tvaru trojúhelníku a několik dalších menších okrajových částí. Jeho průměr je 37,5 cm. Okraj je stočený na přední stranu. Na spodní části šítu se nachází prasklina směřující k puklici, opravena je přinýtovaným a přehnutým plíškem přes okraj. Štítová puklice má průměr 12,5 cm a na jejím vrcholu je zdoben dodatečně přidaným nýtem. Rukojeť se

zaoblenými konci pro nýty je zhotovená z bronzového pásu. Průměr hlaviček nýtu se pohybuje mezi 1,5-1,7 cm. Poutka, připevněná nýty, jsou v podobě bronzových jazýčků. Štít je zdoben dvěma koncentrickými žebry. Dnes je štít uložen v polském muzeu ve Štětíně (*Uckelmann 2012*, 23-24).

6.3 Typ Harlech/Trent

Pouze čtyři štíty (č. 16 – 19) a dva exempláře (č. 20; 21) z blízké varianty Trent tvoří tento typ. Všechny pocházejí z Anglie nebo Walesu. Průměry se pohybují mezi 50-68,9 cm, tloušťka plechu mezi 0,1-1 mm a váha mezi 0,5-2,75 kg. Výzdoba se skládá, stejně jako u typu Nipperweise, pouze z většího počtu soustředných žeber, v případě typu Harlech 6-10 žeber a u varianty Trent 21-63 žeber. Zadní strana štítů je vybavená rukojetí z válcovaného bronzového plechu a poutky připevněné nýty. Poutka jsou trojúhelníkovitého tvaru, někdy perforovaná a typická pro štíty z Britských ostrovů (*Uckelmann 2011*, 191).

6.3.1 Harlech

V severní části Walesu, blízko města Harlech, byl roku 1848 při těžbě rašeliny nalezen 30,5 cm hluboko ve svislé poloze štít (č. 17; Obr. 18). V blízkosti naleziště se také nachází kromlech². Tento štít je z části poškozený. Chybí část okraje, rukojeť a několik malých otvorů je způsobeno korozi. Průměr téměř plochého štítu je 55,8 cm, váha 0,94 kg a tloušťka plechu je 0,1-0,3 mm. Zbarven je do tmavě hnědého odstínu se světlejšími skvrnami. Okraj je stočený na přední stranu. Štítová kónická puklice má průměr 9,7 cm a výšku 4,2 cm. Z rukojeti se dochovaly pouze nýty, pravděpodobně to původně byla bronzová trubka o délce ca. 16 cm a šířce 2,5 cm z bronzového plechu s konci ve tvaru lichoběžníku. Poutka připevněná nýty jsou tvořena dvěma závěsnými očky bez děr. Štít je zdoben šesti rovnoměrnými koncentrickými žebry o

² Kromlech nebo také cromlech je okrouhlé seskupení jednotlivých vztyčených kamenů, menhirů. Může mít tvar kruhu, oválu, elipsy, ale i neúplného kruhu nebo jen polokruhu.

šířce 0,9-1 cm a výšce 0,25-0,3 cm. Dnes je štít uložen v muzeu v Cardiffu (*Uckelmann 2012, 27*).

6.3.2 Lea Valley

Lea Valley je údolí řeky Lea v Anglii, právě v tomto místě byl před rokem 1919 nalezen další štít (č. 19; Obr. 19). Tento zcela plochý štít je, až na dvě praskliny a několik děr, ve výborném stavu. Jeho průměr je 68,5 cm, váha 2,75 a tloušťka plechu 0,8-1 mm. Plocha štítu má zlatavou barvu. Okraj stočený na přední stranu zaznamenal osm malých trhlinek. Štítová polokulovitá puklice má průměr 14,6 cm a výšku 4,4 cm. Trubkovitá rukojeť z bronzového plechu a zaoblenými boky s rovnými konci je dlouhá 20 cm, š. x v. 2,2x2,2 cm. Průměr hlaviček nýtů je 1,8 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je 5 cm. Na tomto štítu se nacházejí čtyři poutka připevněná nýty. Zdoben je deseti koncentrickými žebry o šířce 1 cm a výšce 0,3-0,4 cm. Dnes je štít uložen v muzeu v Torontu (*Uckelmann 2012, 28*).

6.3.3 Brumby Moor

Tento zástupce varianty Trent pochází z Anglie a byl nalezen v bažině při dobývání železné rudy roku 1889, přičemž byl poškozen (č. 20; Obr. 20). O několik dní později zde byl také objeven hrot kopí. Tento plochý štít je velmi křehký a na jeho ploše se nachází více delších trhlin. Jeho průměr je 65 cm a tloušťka kovu 0,5-0,6 mm. Zbarven je do hnědozlaté barvy. Část okraje stočeného na přední stranu je ulomena. Štítová puklice měla průměr 10,6 cm, ale nedochovala se. Trubkovitá rukojeť se zaoblenými boky dlouhá 14,8 cm, š. x v. 1,5x1,35 cm je vyrobena z bronzového plechu a má konce ve tvaru lichoběžníku. Hlavičky nýtů, které připevňují rukojeť k tělu štítu, jsou podlouhlé a jejich průměr je 1,9x0,4 cm a 2x0,5 cm. Dochovala se dvě poutka v podobě závěsných oček. Zdobí ho 63 koncentrických žeborů o šířce 0,4 cm a výšce 0,3-0,6 cm. Dnes je štít uložen v muzeu v Londýně (*Uckelmann 2012, 29*).

6.4 Typ Coveney

Typ Coveney je tvořen pouze dvěma štíty, ale jejich neobvyklý vzhled je řadí ke svému vlastnímu typu. Průměry se pohybují mezi 47,5-52,5 cm, tloušťka plechu mezi 0,3-0,5 mm a hmotnost kolem 1 kg. Oba mají dva další nýty vedle poutek, jejichž funkce není známá. Unikátní výzdoba je tvořena meandrovými žebry, vinutými na přední straně štítu a končící v hadovitých hlavách. Štíty jsou si velmi podobné, i když štít z Coveney je větší a má o jedno žebro navíc, šířka žebor se však téměř shoduje. Ačkoliv se našly daleko od sebe, jeden z Aberdeenshire a druhý v Cambridgeshire, musely být vyrobené buď na stejném místě, nebo jeden byl vyroben za použití druhého jako vzor (*Uckelmann 2011, 191*).

6.4.1 Auchmaliddie (1)

První štít (č. 22; Obr. 21) ze dvou zástupců typu Coveney byl nalezen ve Skotsku roku 1897 asi 1,2 m pod povrchem v bažině a 1,5 m od tohoto nálezů byl objeven další štít typu Yetholm. Poškozen je pouze v oblastech podél žebor, puklice a rukojeť je trochu promáčknutá. Plochy zlatavý štít má průměr 45,7 cm, váhu 0,976 kg a tloušťku kovu 0,3-0,5 cm. Okraj stočený na přední stranu o průměru 0,5x0,6-0,7 cm je kompletně dochován. Štítová kónická puklice má průměr 12,4 cm a výšku 4,2 cm. Trubkovitá rukojeť se zaoblenými boky o délce 16,6 cm š. x v. 2x1,4 cm byla vyrobená z bronzového plechu. Téměř rovné konce rukojeti jsou připevněné nýty, jejichž polokulovité hlavičky mají průměr 2,1 cm a 2 cm a výšku 0,6 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je 4,35 cm a celkový rozsah rukojeti je ca. 11 cm. Poutka se nedochovala, zůstaly po nich pouze dva otvory. Pod těmito otvory se ještě nacházejí dva dodatečné nýty. Zdoben je šesti žebry. První a poslední žebra jsou souvislá kolem dokola, vnitřní čtyři žebra jsou meandrová a dva z jejich konců končí v hadovitých hlavách a dvě zbylá nemají žádný otevřený konec. Žebra jsou široká 1-1,2 cm a vysoká 0,4 cm. Dnes je štít uložen v muzeu v Edinburghu (*Uckelmann 2012, 31*).

6.4.2 Coveney Fen (1)

Druhý zástupce tohoto typu byl objeven v bažině v Anglii roku 1846 spolu s dalším štítem typu Harlech (č. 23; Obr. 22). U štítu z Coveney Fen chybí větší část puklice a dvě okrajové oblasti. Průměr lehce vyklenutého štítu je 52,5 cm, váha 1,19 kg a tloušťka kovu 0,4-0,5 mm. Zbarven je do tmavě hnědé až lehce zelenavé. Okraj o průměru 0,6x0,8 cm je stočený na přední stranu. Lehce kónická puklice má průměr 11,2 cm a výšku ca. 3,8 cm. Trubkovitá rukojeť o délce 15,5 cm se zaoblenými boky a s téměř rovnými konci je vyrobená z bronzového plechu. Polokulovité hlavičky nýtů mají průměr 2/1,8 cm a výšku 1,4/1,2 cm. Rozteč mezi puklicí a rukojetí je ca. 4,3 cm. Poutka jsou tvořena závěsnými očky s otvory. Zdoben je sedmi žebry, z toho první a poslední je koncentrické. Zbývající prostřední žebra jsou meandrová a končí v hadovitých hlavách. Šířka žeber je 1,1-1,3 cm a výška 0,3-0,35 cm. Další čtyři nýty se nacházejí pod poutky a jsou srovnatelné s nýty z rukojeti a poutek. Dnes je tento štít uložen v muzeu v Cambridge (*Uckelmann 2012, 31-32*).

6.5 Typ Athenry-Eynsham

Štíty typu Athenry – Eynsham jsou ve velikosti nejmenší a pouze na Britských ostrovech jich bylo nalezeno šest. Průměry se pohybují mezi 23-35 cm, tloušťka plechu 0,3 až 1,2mm a váha 0,9-1,2 kg. Všechny zdobí jedno soustředné žebro a některé vykazují jednu nebo dvě řady větších pukliček. Tento typ je méně homogenní než jiné typy. Rukojeti byly vyrobené z masivního válcovaného bronzového pásu, poutka jsou poměrně velká s velkými otvory. Na rozdíl od ostatních štítů, tento typ nevykazuje válcované okraje (*Uckelmann 2011, 191*).

6.5.1 Athlone

Athlone je město ve středním Irsku na řece Schannon. V říčním korytě této řeky byl v bahně ca. 3 m hluboko nalezen štít, kterému chybí ca. 1/3 z okrajové oblasti (č. 25; Obr. 23). Jde o menší štít s průměrem 27

cm a tloušťce kovu 0,8-1,2 cm. Zbarven je do nazelenalé až zeleno hnědé, částečně hnědé od rzi. Okraj štítu není olemován. Puklice je polokulovitá. Rukojeť o délce 19,9 cm a šířce 1,2 cm je vyrobená z bronzového pásu. Průměr hlaviček nýtů se pohybuje mezi 4,25-4,4 cm. Celkový rozsah rukojeti je ca. 12 cm. Dochovala se dvě poutka v podobě závěsných oček s otvory. Zdoben je 1,3-1,4 cm širokým žebrem těsně před okrajem. Tento štít je v soukromém vlastnictví (*Uckelmann 2012, 35*).

6.5.2 Culterpark Hill

Nálezové okolnosti dalšího štítu, objeveného před rokem 1858 tentokrát ve West Linton ve Skotsku, nejsou jasné (č. 26; Obr. 24). Místo nalezení se předpokládá blízko pevnosti v Culterpark Hill. Tento plochý štít je velmi poškozený. Jeho průměr je 18,5x16,5 cm, váha 0,168 kg a tloušťka kovu 0,3-0,4 mm. Zbarven je do hnědozelené se zlatými místy. Okraj štítu se nedochoval. Kónická puklice má průměr 11,4 cm a výšku 3,6 cm. Trubkovitá rukojeť o délce 15,7 cm, š. x v. 2,9x1,2 cm s konci ve tvaru lichoběžníků je ukovaná z bronzového plechu a více než polovina z ní chybí. Průměr polokulovitých až kónických hlaviček nýtů činí 2,2/1,9 cm a výšku 0,7/0,8 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je ca. 3,8 cm a celkový rozsah rukojeti ca. 9 cm. Dochovala se dvě poutka v podobě závěsných oček s otvory. Zdoben je rozšířenou linií kolem středové puklice, součástí výzdoby je také 18 pukliček (včetně hlaviček čtyř nýtů) o průměru 1,8-1,9 cm a výšce 0,4 cm v zóně mezi puklicí a žebrem při okraji. Žebro na okraji štítu je široké 1 cm a vysoké 0,4-0,5 cm. Dnes je štít uložen v muzeu v Glasgow (*Uckelmann 2012, 35*).

6.5.3 Little Wittenham

Little Wittenham je obec na jižním břehu řeky Temže. Opět v této řece, přesněji u stavidla „Day's Lock“, byl objeven roku 1836 štít, který se, až na několik trhlin na žebrech, zachoval v dobrém stavu (č. 28; Obr. 25). Průměr tohoto lehce vypouklého štítu činí 33,3x35 cm, váží 1,04 kg a tloušťka plechu je 0,5 mm. Zabarven je do lesklých hnědozlatých odstínů.

Okraj je ponechán jednoduchý bez zahnutí. Polokulovitá puklice s průměrem 14,2x13,7 cm a výškou 4,6 cm je rozšířená o širší schod. Trubkovitá rukojeť o délce 21,5 cm s rovnými boky a konci ve tvaru lichoběžníku je vyrobená z bronzového plechu. Průměr polokulovitých hlaviček nýtů činí 3,8 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je 5,5 cm a celkový rozsah rukojeti ca. 13 cm. Poutka jsou poškozená. Zdoben je žebrem o šířce 1,1 cm, výšce 0,4-0,5 cm a 37 většími pukličkami (včetně hlaviček nýtů z rukojeti a poutek). Dnes je štít uložen v Britském muzeu v Londýně (*Uckelmann 2012, 36*).

6.6 Typ Yetholm

Tento typ se vyskytuje pouze na Britských ostrovech, s výjimkou jednoho nálezu z Dánska. S 29 známými štíty je tento typ nejpočetnější. Průměry jsou poměrně velké mezi 55-70 cm, tloušťka kovu se pohybuje mezi 0,4-0,7 mm a váha kolem 1,2-2,5 kg. Rukojeti a poutka jsou na těchto štítech velmi podobné a srovnatelné s ostatními štíty z Britských ostrovů, zatímco poutka jsou zpravidla malé velikosti. Výzdoba je velmi pravidelná a skládá se ze střídajících se soustředných žeber a pukliček. Většina štítů má 20 až 30 střídajících se žeber a malých pukliček, ale několik štítů má méně řad (čtyři až jedenáct) s většími pukličkami (*Uckelmann 2011, 191*).

6.6.1 Aberystwyth

Aberystwyth je přístavní město ve Walesu, kde roku 1804 byl v bažině nalezen štít ve velmi dobrém zachovalém stavu (č. 30; Obr. 26). Průměr tohoto plochého štítu je 66,7 cm, váha 1,929 kg a tloušťka plechu 0,7 mm. Na vyvýšených místech má zlatavou barvu. Okraj je stočený na přední stranu. Kónická puklice má průměr 11 cm a výšku 4,9 cm. Trubkovitá rukojeť o délce 14,4 cm, š. x v. 2,1x1,5 cm se zaoblenými boky a konci ve tvaru lichoběžníku je vyrobená z bronzového plechu. Průměr kónických hlaviček nýtů činí 0,8/0,9 cm a výška 0,35/0,4 cm. Poutka se dochovala v podobně malých závěsných oček. Zdobí ho dvacet koncentrických žeber s šířkou 0,5-0,6 cm, výškou 0,16-0,2 cm a

řady malých pukliček (celkem 3 749). Dnes je štít uložen v Britském muzeu v Londýně (*Uckelmann 2012, 40*).

6.6.2 Beith

Beith je malé městečko ležící ve Skotsku, kde byl v roce 1779 nebo 1780 v bažině blízko Giffin Castle při těžbě rašeliny v hloubce 1,8-2,1 m nalezen štít (č. 34; Obr. 27). Spolu s tímto nálezem bylo objeveno dalších 4-5 podobných štítů (ve svislé poloze v kruhu), které jsou ale dnes ztracené. Tento štít je zachován v relativně dobrém stavu, na ploše štítu se nachází vícero poškození a větší část puklice chybí. Lehce vypouklý štít s průměrem 67,2 cm, váhou 1,656 kg a tloušťkou plechu 0,4-0,6 mm je zbarven do zlatého až hnědozlatého odstínu a spodní polovina do mléčně zelené. Okraj o průměru 0,6-0,7x0,4-0,5 cm je stočený na přední stranu. Puklice s průměrem 10,5 cm a výškou ca. 3,4 cm byla pravděpodobně lehce kónická. Trubkovitá rukojeť se zaoblenými boky a konci ve tvaru lichoběžníku o délce 15,3 cm, š. x v. 1,4x1,53 cm byla vyrobena z bronzového plechu. Průměr lehce kónických hlaviček nýtů činí 0,6 cm a výška 0,2 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je ca. 4 cm a celkový rozsah rukojeti ca. 9,5 cm. Na štítu se dochovalo pouze jedno poutko v podobně závěsného očka. Zdoben je 29 koncentrickými žebry s šířkou 0,35-0,4 cm, výškou 0,1 cm a řadami malých pukliček (celkem ca. 9000). Dnes se štít nachází v majetku sdružení starožitníků v Londýně (*Uckelmann 2012, 41*).

6.6.3 South Cadbury

Štít byl objeven malým týmem archeologů ze Somersetu v roce 1997 (č. 45; Obr. 28). Událost se stala přesněji během vykopávek v Milsom's Corner v South Cadbury. Tento štít je odlišný od ostatních známých štítů především svým atypickým uložením do příkopu, který se nacházel na hřebeni vyvýšeniny. Příkop také protíná kostrový pohřeb. Jedná se o sérii dobytčích kostí, převážně o dolní čelisti, které byly rozděleny po délce příkopu, možná v důsledku předchozího aktu rituálního uložení (*Needham – Northover – Uckelmann – Tabor 2012,*

473-477). Nazelenalý štít má přibližně 66,5 cm v průměru a tloušťku kovu 0,4-0,6 mm. Velmi plochý okraj je stočený na přední stranu. Puklice má průměr 11 cm a výšku 3,7 cm. Lehce vypouklá trubkovitá rukojeť s délkou ca. 14,8 cm a s konci ve tvaru lichoběžníku je vyrobená z bronzového plechu a obsahuje jádro z cínu. Celkový rozsah rukojeti je ca. 10 cm. Dochovala se poutka v podobě závěsných oček. Zdoben je 25 úzkými žebry o a řadami pukliček (celkem 6030). Dnes je štít uložen v muzeu v Tauntnu (*Uckelmann 2012, 45*)

6.6.4 Yetholm (2)

Yetholm je malá obec ve Skotsku, kde byly v bažině roku 1837 při odvodňovacích pracích nalezeny dva štíty ve svislé poloze (č. 49; Obr. 29). O 32 let později byl nedaleko nalezen ještě jeden štít tohoto typu (č. 51).

Yetholmský štít (2) je zachován v dobrém stavu, chybí pouze jedno poutko a puklice je lehce poškozená. Průměr tohoto plochého štítu je 60,2 cm, váha 1,378 kg a tloušťka plechu 0,5-0,7 mm. Zadní strana je zlaté barvy s hnědými a zelenými skvrnami a přední strana je hnědá se zlatými a červenými skvrnami. Okraj s malou trhlíčkou a průměrem 0,35x0,65 cm je stočený na přední stranu. Kónická puklice s průměrem 10,1 cm a výškou 4,7 cm je lehce rozšířená o menší schůdek. Trubkovitá rukojeť o délce 14,8 cm, š. x h. 1,45 x 1,42 cm s lehce zaoblenými boky a konci ve tvaru lichoběžníku je vyrobená z bronzového plechu. Průměr kónických hlaviček nýtů je 0,6 cm a výška 0,3 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí činí 5,6 cm a celkový rozsah rukojeti je ca. 9,5 cm. Dochované poutko má podobu závěsného očka. Výzdobu tvoří 24 koncentrických žeber a řady pukliček (celkem 5114). Šířka žeber se pohybuje v rozmezí 0,3-0,35 cm a výška 0,1-0,15 cm. Dnes je štít uložen v muzeu v Edinburghu (*Uckelmann 2012, 46*).

6.7 Typ Herzsprung

Nálezy těchto štítů jsou omezeny na severskou dobu bronzovou, hlavně jižní Skandinávii, dále Dánsko a Německo. 18 z 24 štítů toho typu pochází ze stejného místa, vyschlé zátoky jezera Vänern ve Švédsku v blízkosti Fröslundy. Pro tyto štíty je typický lehce oválný tvar o průměrech 71x67 cm, tloušťce kovu 0,4-0,5 mm a hmotnosti 1,4-1,5 kg. Charakteristická je také výzdoba, která se skládá ze tří zřetelných žebor kolem středové puklice. Vnitřní je opatřeno pouhou mezerou a dvě vnější jsou opatřena zářezem ve tvaru U. Vnější zóna mezi okrajem a posledním žebrem je zdobená odlišně, střídají se v ní řady pukliček nebo vyobrazení vodního ptactva. Rukojeti u tohoto typu jsou také jiné než u ostatních štítů. Konce bronzové válcované rukojeti jsou přinýtovány třemi nýty a překryty malým obdélníkovým plíškem. Pouze prostřední nýt spojuje štít, rukojeť a plíšek. Středové puklice jsou mnohem mělčí než u jiných štítů, ale rukojeti jsou dost ohnuté, aby poskytovaly dostatečný prostor pro ruce nositele. Pět štítů a forma z organických materiálů jsou si velmi blízké, co se výzdoby týče, s typem Herzsprung (*Uckelmann 2011, 191-192*).

6.7.1 Fröslunda (1)

V zátoce švédského jezera Vänern byl při orbě roku 1985 nalezen depot s celkem 18 štíty. Lehce vypouklý štít hnědozlaté až mléčně zelené barvy (1) je velmi poškozený (č. 59; Obr. 30). Jeho přibližný průměr je ca. 70x67 cm. Neúplný zkorodovaný okraj je stočený na přední stranu. Puklice je střečovitá a oválná. Rukojeť byla upevněná na koncích ke štítu třemi plochými nýty. Puklice je obklopená šesti kruhovými prstenci s malými pukličkami uprostřed a třemi širokými žebry, dvě vnější žebra mají U-zářezy. V oblasti U-zářezů vede „cestička“ ohraničená řadami pukliček a uprostřed ní se nacházejí další dva kruhové prstence s pukličkami. Mezi předposledním a posledním žebrem se také nacházejí střídavě kruhové prstence s pukličkami uprostřed s jednoduchými pukličkami. V oblasti mezi okrajem a posledním žebrem

se kruhové prstence a pukličky střídají ještě s řadami malých pukliček. Celkový počet pukliček je 651. Tento štít byl kompletně zrestaurován, bohužel však není zcela jasné, co je originál a co bylo doplněno. Dnes je štít uložen ve Västergötlandském muzeu ve Skaře (*Uckelmann 2012, 56*).

6.7.2 Herzsprung (1)

V německém Herzsprungu byly v roce 1844 při hloubení jámy, na místě dřívějšího jezírka, nalezeny dva štíty. Podle zpráv oba ležely v močále pod dubovými trámy. Z lehce poškozeného štítu (1) chybí dva trojúhelníkové kusy z okraje/těla a vytržená rukojeť (č. 77; Obr. 31). Vypouklý štít s průměrem 70,9x66,5 cm, váhou 1,44 kg a tloušťkou plechu 0,4 mm má zlatohnědou barvu. V okraji stočeném na přední stranu se našly bělavé zbytky pravděpodobně po jádru. Střechovitá oválná puklice má průměr 8,5x6 cm a výšku 2 cm. Z vytržené rukojeti o délce ca. 16 cm se dochovaly pouze části z konců připevněné třemi nýty a plíškem, který konce překrýval. Průměr hlaviček plochých nýtů je 0,8-0,9 cm. Puklice je obklopená třemi žebry o šířce 0,6/1,2 cm a výšce 0,1-0,2 cm, vnitřní žebro je přerušené v jednom místě a vnější dvě mají zářezy ve tvaru U. Ve vnější zóně se střídají čtyři dvojitá žebra se čtyřmi řadami pukliček (celkem 704). Scházející části štítu byly doplněné. Dnes je štít uložen v muzeu v Halle (*Uckelmann 2012, 59*).

6.7.3 Taarup Mose

Tento dánský štít nalezený v roce 1946 v bažině je lehce poškozený, chybí malá část z okraje a na jeho těle jsou drobné trhlinky (č. 82; Obr. 32). Silně vypouklý štít s průměrem 85,7x71,2 cm, váhou 1,278 kg a tloušťkou plechu 0,5 mm má hnědozlatou barvu. Okraj s průměrem 0,5 cm, až na chybějící část, je stočený na přední stranu. Oválnou puklici s průměrem 12,4x8,4 cm a výškou 2,5 cm obklopují tři žebra s šířkou pohybující se od 0,9 do 1,1 cm. Trubkovitá rukojeť o délce 11,7 cm, š. x v. 1,9x0,6 cm s oválnými konci připevněnými dvěma nýty je vyrobená z bronzového plechu. Průměr plochých hlaviček nýtů činí 0,7 cm/0,7 cm a

0,8 cm/0,6 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je 3,9 cm a celkový rozsah rukojeti ca. 8,5 cm. Vnitřní žebro je přerušené v jednom místě a vnější dvě mají zářez ve tvaru U (téměř kružnice). V místě zářezů vede „cestička“ směrem k okraji a uprostřed ní se nachází řada větších pukliček, která vede do U-zářezu, ohraničená je řadami menších pukliček. Vnější zóna je zdobena 14 řadami menších i větších pukliček. Pouze devět řad pukliček je kompletní, zbylých pět řad je v několika místech přerušeno kvůli oválnému tvaru štítu. Dnes je štít uložen v muzeu v Kodani (*Uckelmann 2012,61*).

6.8 Skupina Plzeň

Nejedná se o konkrétní typ, ale vzhledem k podobné výzdobě na třech štítech tvoří skupinu. Jeden štít byl nalezen v České republice a další dva pocházejí pravděpodobně z Dánska, ale místo jejich nálezů není přesně známo. Tyto štíty mají oválný tvar a výzdobou jsou také podobné typu Herzsprung. Průměry se pohybují mezi 51x48 cm a 68x61 cm a tloušťka kovu mezi 1-1,3 cm, což vysvětluje jejich větší hmotnost 2,4-3,4 kg. Spojovacím prvkem výzdoby je kruhový zářez ve středové puklici štítu. Zbytek štítu je velmi prostý a je zdoben pouze žebry nebo řadami pukliček. Všechny rukojeti a poutka jsou vyhotovené v jiné podobě. Štít z Plzně-Jíkalky vykazuje podobnost s typem Nipperwiese (*Uckelmann 2011, 192*).

6.8.1 Plzeň – Jíkalka

Dne 29. září 1896 na staveništi při stavbě domu v Plzni-Jíkalce (v blízkosti dnešního autobusového nádraží) byl nalezen štít (č. 88; Obr. 33). Jde o jediného zástupce objeveného na našem území. O týden dříve byla v blízkosti štítu nalezena amforovitá nádoba s bronzovými předměty (bronzová sekyrka, zlomky čepelí mečů, srpy a jejich zlomky, jehlice, terčovité plechové závěsky, zlomky náramků apod. (*Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 266*). Dlouho byla vnímána samozřejmost, že tyto nálezy tvoří jeden celek, a tak byly brány i v jejich datování (*Bouzek 1965, 93*). Olga Kytlicová však tvrdila, že štít k depotu nepatří. Štít byl

nejprve datován s ohledem na přítomnost depotu do 13. stol. a teprve později na základě analogií s typem Nipperwiese a chemického složení do 8. stol., tj. do nynické kultury. Štít svým vysokým obsahem cínu a olova se jednoznačně hlásí mezi výrobky pozdní doby bronzové (Kytlicová 1986, 450). Dlouho diskutované datování se nyní však může považovat za uzavřené. Nově získané informace z radiokarbonového datování (z kousku dřeva zachovalého v bronzové rukojeti) ukazují, že štít mohl vzniknout a být užíván v letech 1387-1127calBC (*Turek – Uckelmann 2013, 5*). V roce 1901 pak byla ještě v základech současně stavěné trojice domů bezprostředně sousedících s domem, u něhož byl nalezen štít a depot, nalezena sídlištní keramika (*Kytlicová 1986, 450*).

Již zmiňovaný okrouhlý štít o průměru 49,2x47,7 cm a váze 2,98 kg je zachován ve velmi dobrém stavu. Vyrobený je ze zvláště silného plechu o tloušťce 1,3-1,4 mm. Je tmavě hnědé až zelené barvy se světle zelenými skvrnami. Okraj je stočený na přední stranu. Plochá štítová puklice s U-výkrojem má průměr 16,8x13,5 cm a výšku 1 cm. Trubkovitá rukojeť o délce 17,2 cm, š. x v. 1,7-1,8 cm s konci ve tvaru lehkého lichoběžníku je vyrobená z bronzového plechu. Spodní konec rukojeti je opraven přeplátováním malým plíškem. Průměr plochých hlaviček nýtů je 1,7-2 cm. Dvě dochovaná poutka mají podobu miniaturních rukojetí, jejich konce jsou zploštělé ve tvaru podkovy. Zdoben je dvěma žebry o šířce 1,2-1,4 cm a výšce 0,4-0,5 cm a hlavičkami nýtů od rukojeti a poutek. Horní hlavička nýtu z rukojeti je zasazen do prostoru s U-výkrojem, spodní hlavička nýtu v zóně těsně pod puklicí a hlavičky nýtů poutek jsou mezi žebry. Puklici obklopuje žebro s přerušením v místě U-výkroje nad puklicí. Vnější žebro je bez přerušení. Štít byl při kopání na jednom místě poškozen špičkou krumpáče (*Uckelmann 2012, 75; Coles 1962, 162*).

Štít se do země pravděpodobně dostal zřejmě při pohřbu význačného muže. Při dalších výkopech v místě štítu byl totiž ještě objeven nepublikovaný soubor bronzových předmětů – zlomky náramků z mladšího úseku pozdní doby bronzové a dvojité knoflík, zřejmě patřící spolu s větším kroužkem k řemeni štítu, vykazující neobvyklou technologii

výroby. Vzhledem k tvaru a rozměrům byl pravděpodobně odlit spolu s nýty umístěnými na štítu v jedné formě a dodatečně mu byla přilita druhá hlavička. Mimoto, byl na štítě bronzovou patinou konzervovaný koňský zub. Můžeme se tedy pouze domnívat, že muže do hrobu doprovázela žena a kůň (kosti se v půdě nedochovaly), (*Kytlicová 1986*, 451; *Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002*, 266). Dnes je štít uložen v Západočeském muzeu v Plzni (*Uckelmann 2012*, 75).

6.8.2 „Dänemark“ (2)

Nálezové okolnosti tohoto štítu, objeveného před rokem 1737 pravděpodobně v Dánsku, jsou nejasné (č. 89; Obr. 34). Plochý štít je, až na pár trhlinek na okraji, v dobrém stavu. Jeho průměr je 67,5x60,8 cm, váha 3,41 kg a tloušťka kovu 1,1-1,2 mm. Přední pórovitá strana je zlaté barvy s tmavými místy. Okraj s průměrem 0,6-0,7 cm je stočený na zadní stranu a obsahuje jádro z 0,45 cm silného drátu. Lehce oválná puklice má průměr 13,7x12,5 cm a výšku 2,2 cm. Rukojeť o délce 16,4 cm, š./v./š. 2,2/1,2/1,1 cm s konci ve tvaru podkovy je ukovaná z masivního bronzového pásu. Konce rukojeti jsou připevněné dvěma nýty s průměrem hlaviček pohybující se mezi 0,9 – 1,3 cm a výškou 0,3 – 0,6 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je 3,1 cm a celkový rozsah rukojeti ca. 10,5 cm. Poutka mají podobu bronzových pásků a jsou upevněná třemi nýty. Puklice s U-zářezem je obklopená třemi, blízko sebe ležícími, žebry o šířce 0,8-0,9 cm a výšce 0,2 cm s naznačenými zářezy ve tvaru U. Zóna mezi okrajem a posledním žebrem je zdobena dvěma řadami malých pukliček (celkem 192). Dnes je štít uložen v muzeu v Kodani (*Uckelmann 2012*, 75-76).

6.9 Nezařazené štíty

Dva zbývající štíty pro jejich zcela jedinečnou výzdobu nebyly přiřazeny do žádného typu či skupiny.

6.9.1 „Dänemark“ (1)

Nálezové okolnosti tohoto zchovalého štítu nalezeného před rokem 1737 v Dánsku jsou nejasné (č. 91; Obr. 35). Štít s průměrem 47,4x47,8 cm, váhou 1,38 kg a tloušťkou plechu 0,7-1 mm je zlatozelené barvy. Okraj s průměrem 0,65 cm je stočený na zadní stranu a obsahuje jádro z 3 mm silného drátu. Kulatá a lehce kónická puklice má průměr 11,5 cm a výšku 2,9 cm. Rukojeť o délce 16,5 cm, š. x v. 1,7x0,9 cm s plochými konci ve tvaru lichoběžníku byla vyrobená z masivní hranaté bronzové tyče. Průměr kónických hlaviček nýtů se pohybuje v rozmezí 0,7-0,8 cm a výška 0,25/0,3 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je 5,2 cm a celkový rozsah rukojeti ca. 11 cm. Poutka se nedochovala (pouze jeden nýt). Puklici zdobí šest řad vybíjených bodů a obklopená je dvěma žebry, stejná žebra jsou i při okraji. Tělo štítu dále zdobí tři větší pukličky, na nichž se nachází šest řad vybíjených bodů a v těsné blízkosti kolem nich další tři řady těchto bodů. Uprostřed se ještě nachází vždy jedna malá puklička. Mezi většími pukličkami jsou další tři kruhové obrazce, tvořené z osmi řad vybíjených bodů. Ze dvou stran těchto obrazců potom vystupují dvě hlavy vodních ptáků a dohromady pravděpodobně vyobrazují zrcadlový obrazec ptáka, slunce a bárky. Kolem hlav ptáků jsou rozmístěné další malé pukličky. Dnes je štít uložen v muzeu v Kodani (*Uckelmann 2012, 78*).

6.9.2 Sørup

Druhý netypický dánský štít (č. 92; Obr. 36) byl nalezen v bažině ve svislé poloze v roce 1920 spolu s dalším štítem (č. 47). Tomuto štítu chybí poutka. Slabě vypouklý matně zlatý štít se zelenými skvrnami má průměr 61,4 cm, váží 2,61 kg a tloušťka plechu činí 0,9-1,1 mm. Okraj s průměrem 0,5 cm je, až na tři malé trhlinky, zachován kompletní a obsahoval pravděpodobně drátěné jádro. Na okrajích jsou připevněny pomocí bronzových oušek čtyři pohyblivé kruhy se známkami opotřebení. Polokulovitá puklice má průměr 12,2 cm a výšku 3,8 cm. Trubkovitá rukojeť o délce 14,8 cm a šířce 3,2 cm s konci ve tvaru obdélníka je

vykovaná z bronzového plechu. Kónické hlavičky nýtů mají průměr 1-1,1 cm a výšku 0,4-0,5 cm. Vzdálenost mezi puklicí a rukojetí je 4,5 cm a celkový rozsah rukojeti ca. 11,7 cm. Puklici obklopují koncentrické řady větších a malých pukliček, úzká žebra a řady vybíjených bodů. Z poslední řady vedou čtyři ramena ve tvaru kříže, které jsou opět střídavě tvořeny řadami malých a velkých pukliček a řadami vybíjených bodů. Okraj je lemován řadami pukliček, vybíjenými body a úzkými žebry. Dnes je štít uložen v muzeu v Kodani (*Uckelmann 2012, 79-80*).

6.10 Chronologie

Datování štítů je již dlouho problematické, protože většina štítů, až na výjimky, byla nalezena osamoceně bez jakýchkoliv dalších přidružených nálezů, což ztěžuje jejich zařazení do známých schémat typochronologického vývoje artefaktů, popřípadě byly objevené ve spojení s jinými štíty (*Turek – Uckelmann 2013, 5*). Výjimkou je pět štítů, spíše tedy fragmentů typu Lommelev-Nyírtura, nalezených spolu s dalšími typy kovových artefaktů v Karpatské kotlině. Ty ukázaly, že některé bronzové štíty se objevily poměrně brzy, a to již ve 13. stol. př. n. l. Dánský depot ze Skydebjerg , který obsahoval fragment typu Herzprung, je datován do periody V (ca. 925-800 BC). Nicméně jistá podobnost s některými obrázky štítů z iberských stél a časného datování organických štítů nabízí možnost, že typ Herzprung pochází již z konce 13. stol. př. n. l. (*Needham – Northover – Uckelmann – Tabor 2012, 485*). Nedávný nález štítu ze South Cadbury (č. 45), zapadající do typu Yetholm, jehož okolnosti nálezů a stratigrafická situace řadí štít do fáze Penard (ca. 1300/1250 – 1125 př. n. l.), nejpozději však do Wilburtonské fáze (ca. 1125-975 př. n. l.). Typy Harlech/Trent a Coveney jsou řazeny, díky podobnostem s typem Yetholm a kovovým složením, také do stupně Penard, nejpozději do stupně Wilburton. Typy Athenry-Eynsham a Nipperwiese je mimořádně obtížné datovat, neboť všechny nálezy byly objeveny jednotlivě. Nicméně svou podobností se štítem z Plzně-Jíkalky dávají předpoklad, že mohly tyto typy vznikat současně se skupinou Plzeň.

Kromě toho, datování by mělo tradičně spoléhat na stylistické srovnávání, ale i to je obtížné, jelikož mohlo docházet ke zpoždění předávání potřebných kovodělných dovedností z jednoho regionu do druhého, nebo je tu možnost vleklých sekvencí výroby, které jsou doprovázené změnami stylu. To je například problém Británie, kde bylo zjištěno hned několik typů štítů. Nicméně, v dnešní době lze čerpat z výsledků již archeometalurgicky analyzovaných a datovaných štítů (*Needham – Northover – Uckelmann – Tabor 2012, 485*).

7 ŠTÍTY Z ORGANICKÝCH MATERIÁLŮ

Štíty vyrobené z organického materiálu se zachovaly jen ve výjimečných případech a za příznivých podmínek, především v močálech. Mezi nálezy z organických materiálů patří dva štíty a dvě štítové formy vyrobené ze dřeva a jeden štít z kůže. Všechny tyto nálezy pocházejí z Irska a také jsou všechny zdobeny žebry se zářezy tvarovanými do písmene U nebo V. To je důvod, proč se lze domnívat, že jsou si s typem Herzprung blízké. Dnes se naměřený průměr štítů od původního liší v důsledku smršťování a trvanlivosti materiálu. Štíty bývaly kulaté až mírně oválné s průměry 50-60 cm (*Uckelmann 2012, 68-69*).

Přestože v archeologických nálezech převažují kovové štíty, v živé kultuře byly rozšířenější právě štíty z organických materiálů. Těch se nicméně – vzhledem k charakteru materiálu – dochovalo jen několik kusů (*Needham - Northover – Uckelmann – Tabor 2012, 485-486*).

V některých hrobech z doby bronzové se ve větším množství našly bronzové hřebíky, z nichž některé jsou interpretovány jako kování pro štíty z organického materiálu. Takové tvrzení lze s jistotou tvrdit pouze za určitých okolností a vyžaduje to pečlivé sledování polohy nálezu. Mnoho hrobů obsahovalo malé hřebíky, které mohly mít celou řadu využití (*Uckelmann 2012, 81*). Menší počet z nich byl přítomen v bohatých hrobech mohylové kultury ze střední doby bronzové v jižním Německu (*Uckelmann 2011, 187*).

7.1 Kožené štíty

Podle radiokarbonového datování dřevěné formy z Kilmahamogue v Irsku se klade vznik prvních kožených štítů do první poloviny druhého tisíciletí př. n. l. To je doba, kdy se objevují první meče a oštěpy získaly na složitosti. Takže tato datace dobře zapadá do bojového prostředí. Tyto štíty se vyráběly z plátů kůže oříznuté do kruhového tvaru, to dělalo dřevěný dojem nebo dojem plísně. Dodávalo jim to výrazný tvar a výzdobu. Tato „výzdoba“ sloužila ke zvrásnění jinak ploché struktury štítu. K posílení se štíty ještě napouštěly voskem. Dochoval se pouze jediný příklad koženého štítu z Cloonbrinu (*Molloy 2009, 1053-1054*).

7.1.1 Cloonbrin

Jediný zástupce koženého štítu byl nalezen (1908) v Cloonbrinu v Irsku (č. 87; Obr. 37) 90 cm hluboko při těžbě rašeliny. Tento relativně dobře dochovaný štít mohl být vyroben ve štítové formě. Kůže pravděpodobně pochází z hovězí plece. Jedná se o 5-6 mm tlustý plochý štít. Dříve mohl být pravděpodobně mírně vyklenutý. Jeho průměr je 57x58 cm a váží 1,498 kg. Přišitá štítová puklice je okrouhlá, polokulovitá o průměru 15,7x13,2 cm a výšce 4,5-4,9 cm. Rukojeť dlouhá 16 cm, š. x v. 4,4x1,7cm je také z kůže. Okraje rukojeti jsou na koncích (š./d./š. 6,2/3,3/5,3 popř. 4,8/3,6/6,6 cm; 3-4 mm silná kůže) rozšířené a zaoblené. Ke štítu jsou přišité koženými řemínky. Do rukojeti mohl být vsít kus dřeva nebo něco podobného, co se do dnešní doby nedochovalo. Zdobený je třemi žebry. Obě vnější žebra mají V-zářezy a vnitřní má jen mezeru. Mezi žebry jsou čtyři skupiny po třech ozdobných pukličkách. Šířka vnějších žeber je 1,8-2 cm, vnitřní je široké 3,4-3,8 cm a všechny jsou 0,4-0,5 cm vysoké. Malé pukličky mají průměr 2,1-2,3 cm. Datuje se do let 1134-971 calBC. Dnes je štít uložen v muzeu v Dublinu (*Uckelmann 2012, 70-73*).

7.2 Štíty a štítové formy ze dřeva

Dřevo bylo a je vhodným materiálem na výrobu různých malých výrobků až po velké konstrukce. Bylo vhodné i pro výrobu štítů. Jeho vláknitá struktura dokázala vstřebávat údery a bylo odolné i proti sekání zejména proti jádru. Oba příklady štítů z Irska jsou vyrobené z olšového dřeva a jsou z jednoho kusu. Prkna na ně byla podélně nařezaná z kmene stromu. Tyto dva dochované štíty se však od sebe výrazně liší ve své podobě a rozměrech (*Molloy 2009, 1054-1055*). Na rozdíl od štítů typu Herzsprung, které mají zářezy ve tvaru U v rámci prodloužení rukojeti a v předem naplánované výzdobě, tak oba dřevěné štíty mají zářezy podélně s rukojetí.

Kromě štítů byly nalezeny také dvě štítové formy, které sloužily k natahování a tvarování kůže. Prohlubeň pro středovou puklici a drážky pro žebra byly vyřezány do dřeva. U obou je prohlubeň vylomena. (*Uckelmann 2012, 69-70; Vencel 1984, 335*).

7.2.1 Annadale

Annadalský štít (č. 83; Obr. 38) je jeden ze dvou nalezených štítů v Irsku (1863). Je vyroben z olšového dřeva. Jeho původní průměr byl 67,31x53,34 cm, dnes má 65x44 cm a váží 1,84 kg. Tloušťka dřeva je od 0,9-3 cm. Štítová puklice je oválná a deformovaná. Dnešní rozměry puklice jsou 12,7x17,7 cm a na zadní straně 10,6x12,5 cm, výška je 5,6 cm. Rukojeť je dlouhá 13,5 cm, š. x v. 2,35x2,5 cm. Vzdálenost mezi rukojetí a puklicí je 1,6 cm, což je velmi málo, ale to může být přičítáno především důsledkům smršťování a deformaci dřeva. Rozsah rukojeti je ca. 5 cm. Zdobí ho štítová puklice se sedmi koncentrovanými žebry. Šest vnitřních žeberek je rozděleno do tří skupin po dvou žebrech a jedno je samotné. Všechny žebra nesou známky imprese, které je možno interpretovat jako U-zářezy. Šířka žeberek se pohybuje od 0,4-0,9 cm a vysoké jsou 0,35-1 cm. Štítová puklice a žebra nesou známky po sečných úderech. Radiokarbonovou metodou byl datován do let 1218-1011 calBC. Dnes je štít uložen v muzeu v Dublinu (*Uckelmann 2012, 72*).

7.2.2 Cloonlara

Štít z Cloonlara (č. 85; Obr. 39) v Irsku byl nalezen roku 1934 při těžbě rašeliny 2,1 m hluboko pod povrchem. Je ve velmi dobře zachovalém stavu. Je lehce vyklenutý a byl vyroben z olšového dřeva. Jeho průměr je 47x40,5 cm a váží 4,44 kg. Byl vyřezán z původně 12,6 cm silného dřeva. Nyní se tloušťka vyrobeného artefaktu pohybuje mezi 2,6-6,5 cm. Štítová puklice je okrouhlá a lehce kónická o průměru 14,1 cm a výšce 6 cm. Rukojeť je vyřezávaná a dlouhá 11 cm, š. x v. 1,8x2 cm. Odstup mezi puklicí a rukojetí je 2,3 cm a rozsah rukojeti ca. 11 cm. Zdobí ho čtyři odstupňovaná žebra ležící blízko u sebe a s lehkými náznaky U-zářezů. Mezi žebry i mezi posledním žebrem a puklicí se nachází vždy vyřezaná prohlubeň. První žebro není zcela vyřazené k vnějšímu okraji, a tak tvoří v podstatě široký okraj. Žebra jsou široká od 0,6-1,1 cm a vysoká 0,7-1,5 cm. Na štítu, zejména na žebrech a puklici, lze vidět dobře zachovalé řezné stopy. Radiokarbonovou metodou byl datován do let 1633-1192 calBC. Dnes je exemplář uložen v muzeu v Dublinu (*Uckelmann 2012, 72*).

7.2.3 Churchfield

V Churchfieldu v Irsku byla Jamesem Huntem (1942) v močálu nalezena štítová forma (č. 84; Obr. 40), která byla 2,1 m hluboko v rašelině. Jako všechny nálezy ze dřeva i tato forma je vyrobena z olšového dřeva. Původní průměr mohl být 53,34x45,72 cm, dnes má průměr 54,5x41,5 cm a váží 6,25 kg. Tloušťka dřeva se pohybuje mezi 4,3-6,7 cm. Štítová puklice je oválná a plochá o průměru 17x9,6 cm a o výšce 4,3 cm. Zdobená je třemi drážkami doplněné o V-zářezy. Šířka žeber je 1,6-2,7 cm a výška 1,3-2,4 cm. Okraj, který obklopuje drážky, je široký 4,3-6,7 cm. Ve dřevě, především v drážkách, jsou vidět stopy po jeho opracování. Radiokarbonovou metodou byla datována do let 1392-1129 calBC. Dnes je forma uložena v muzeu v Dublinu (*Uckelmann 2012, 70-72*).

7.2.4 Kilmahamogue

Tato štítová forma z Kilmahamogue (č. 86; Obr. 41) v Irsku byla nalezena (1916) v močálu a je značně zdeformovaná. Pravděpodobně byla vyrobena z olšového dřeva. Původní průměr mohl být 45,72 cm, dnes má průměr 42,5x29,5 cm a váží 1,69 kg. Tloušťka dřeva se pohybuje od 2,6-4,23 cm. Průměr štítové puklice je 17x10,24 cm a vysoká 1,8 cm. Nalezneme na ní také zdobení ve formě dvou drážek pro žebra. Vnější drážka je navíc doplněna o U-zářezy na delší straně. Šířka drážek je od 1,2-3,5 cm a hloubka 0,4-0,8 cm. Poslední drážku obklopuje 3,5-5,5 cm široký pás. V drážkách se našly lehké stopy po nástroji. Radiokarbonovou metodou byla datována do let 1943-1606 calBC. Dnes je forma uložena v muzeu v Belfastu (*Uckelmann 2012, 69-72*).

7.3 Datování

Všech pět štítů je datováno ¹⁴C metodou a vykazují, že pocházejí z rané až pozdní doby bronzové. Výsledek datování formy z Kilmahamogue (č. 86) prokázal poměrně brzkou výrobu štítů, a to již v raných bronzových stupních Ballyvally nebo Derryniggin. Dřevěný štít z Cloonlara (č. 85) je datován do etap Derryniggin/Killymaddy/Bishopsland a byl používán nejpozději do 13. stol. př. n. l. Dřevěná štítová forma z Churchfieldu (č. 84) byla datovaná do stupně Bishopsland. Dřevěný štít z Annadale (č. 83) je o něco mladší a datován do stupně Bishopsland až Roscommon, tj. pozdní doby bronzové. Kožený štít z Cloonbrinu (č. 87) je datován do stupně Roscommon (*Uckelmann 2012, 73*).

Dostupná data pro všechny štíty naznačují, že kulatý štít byl artefakt, k jehož vzniku došlo v Británii a Irsku (*Uckelmann 2011, 193*). Proto se tedy domnívám, že možným důvodem, který zapříčinil vysokou koncentraci štítů na Britských ostrovech, byl právě jejich vznik v těchto oblastech.

8 INTERPRETACE

8.1 Funkce a použití s ohledem na provedené experimenty

Obecně platí, že štít je kus obranné zbraně, nikoli prvek obranné výzbroje. Výrazný rozdíl je v tom, že se štítem je třeba manipulovat uživateli, aby mohl plnit svou funkci, neboť jeho přítomnost sama zřídka poskytuje dostatečnou ochranu. Dalším aspektem tohoto označení jako zbraně je to, že může být použit nejen k obraně proti útokům, ale je centrální komponentou při vytváření útoku, zejména prostřednictvím narážení a kontrolou prostoru (*Molloy 2009, 1056-1057*).

Funkce a funkčnost bronzových štítů je však také diskutována mnoha archeology a badateli. Názory se liší na základě provedených experimentů. Starší experiment provedený J. Colesem, který experimentům z různých odvětví věnoval celou publikaci, dokazuje, že na rozdíl od štítů z organických materiálů, které zajišťovaly dostatečnou ochranu v boji, bronzová zbroj by nedávala dostatečnou ochranu před náporům těžkých zbraní, a tak došel k závěru, že tyto zbraně byly brány spíše jako objekty prestiže nebo symbol boje (Obr. 42), (*Coles 1973, 147*). Nicméně novější pokus provedený B. Molloyem, který k experimentu použil průmyslově vyrobené měděné repliky štítů, představuje rozdílný výsledek (Obr. 43). Tyto vyrobené štíty dobře odolaly zbraním, jako je například meč nebo kopí a vykazovaly pouze menší opravitelné známky poškození. Taková poškození se projevila ve formě: promáčknutí, zářezů a mírné deformace (Obr. 44). Ale ani po opakovaných demonstracích neztratily svojí funkčnost. A tak i přesto, že štíty byly vyrobené z poměrně tenkého plechu, mohly být ve své době opakovaně používány ve skutečném boji. B. Molloy vytvořil také repliku koženého štítu. K jeho překvapení se na tomto štítu v daleko větším měřítku projevily známky poškození než na již zmiňovaných měděných replikách. Po opakovaných úderech začala kůže degradovat a ohýbat se, dále došlo k propíchnutí v důsledku bodných útoků, povrchovým zářezům a k rozříznutí podél obvodu hrany (Obr. 45). Jediný dochovaný kožený

štíť z Cloonbrinu (č. 87) vykazoval všechny tyto vyjmenované formy poškození (*Molloy 2009*, 1058-1059). Dalším badatelem, který se zabýval experimenty v oblasti funkčnosti zbraní, byla K. Anderson (2011). Ta došla ke stejným názorům jako B. Molloy.

To, zda bronzové štíty sloužily opravdu pro účely boje, by lépe mohly objasnit právě dochované stopy způsobené zbraněmi. Tyto stopy se však v důsledku koroze a patiny zřídka kdy na štítech nalézají. Na několika štítech jsou k vidění opravená místa, ale ani ty nejsou příliš obvyklé. Taková místa mají prasklinky přenýtované plechovými pásky a v jednom případě byla prasklina sešita bronzovým drátkem. Znamky poškození, způsobené pravděpodobně propíchnutím hrotem kopí, lze nalézt na štítu, který byl objeven v řece Temži poblíž Long Wittenham (č. 9). Další štít, na němž se nacházejí obdobné stopy poškození, se našel poblíž Londýna (č. 41). Tento štít ve své horní polovině nese řez, pravděpodobně od špičky meče, a otvor, zřejmě od hrotu kopí. Jeden ze tří skotských Yetholmských štítů rovněž vykazuje poškození. Jeho štítová puklice byla propíchnuta ostrým předmětem, pravděpodobně mečem (č. 2). Ostatní štíty vykazují taktéž různé znaky poškození, ale ne všechny se dají s jistotou interpretovat jako poškození po zásahu zbraně. (*Uckelmann 2011*, 193-194). Často dochází k deformacím v důsledku postprocesů nebo k poškození při samotném vyzvedávání štítů. Nesmíme také opomenout, že část štítů se dochovala pouze v menších fragmentech, na nichž stopy po zbraních identifikovat nelze. Zda bronzové štíty byly určeny k používání při obraně v boji, na základě stop tedy nemůžeme jednoznačně sledovat.

8.2 Symbolické a další možné funkce

Jakýkoliv předmět mohl být v různých dobách symbolem identity, nástroj boje, nebo votivní oběť (*Molloy 2009*, 1052). Část štítů jistě nesloužila jako obranná zbraň, ale jako předměty kultovní, symbolické nebo prestižní (*Vencel 1984*, 340). Zejména bronzové štíty proto mohly mít hned několik významů pro společnost (*Molloy 2009*, 1052). Symbolický či

obětní význam předmětů se vyznačuje především zvláštním uložením předmětů, například do mokrých či vlhkých prostředí (*Harding 2000*, 368). Toto uložení je pro štíty zvláště typické, 85% ze všech štítů se našlo v mokřinách prostředí (bažiny: 35 štítů včetně 5 štítů z organického materiálu; řeka: 20 štítů; jezero: 19 štítů; vlhké prostředí: 4), jen 9% v suchém prostředí (depot: 7; sídliště: 1) a pouhých 6% má neznámé okolnosti nalezení (Graf 3). Vodní toky, prameny, studánky a posléze rovněž bažiny, slatiny, rašeliniště apod. byly od nepaměti oblíbenými přírodními svatyněmi. Můžeme snad uvažovat o jakémsi „kultu vody“. Na území Evropy se nachází nespočet dokladů o uložení bronzových předmětů do řek, patrně jako prosebné nebo děkovné dary božstvu (*Podborský 2006*, 261).

Kromě štítů, existují ještě další početné skupiny nálezů nalezené v řekách a bažinách. Mezi zbraněmi to jsou např. meče a helmy, dále také šperky nebo nástroje. Většina těchto nálezů byla interpretována jako dary nebo votivní oběti, ale nikdy nemůžeme být pevně přesvědčeni o tom, že tyto předměty byly uloženy za tímto účelem. Přesto lze rituální nebo náboženské motivy předpokládat (*Uckelmann 2012*, 178).

Mezi všemi štíty vyčnívá štít ze South Cadbury (č. 45), který jako jediný byl uložen do příkopu na hřebeni vyvýšeniny. Je však možné, že tento příkop byl v určitých obdobích roku zaplněn vodou (např. při deštích), ale je třeba mít na paměti, že to byla jen mělká prohlubeň v době, kdy byl štít uložen (*Needham – Northover – Uckelmann – Tabor 2012*, 473-476). Nabízí se možnost, že tento štít byl uložen z jiných důvodů a za jiných podmínek než ostatní štíty z mokřadních lokalit.

Další výjimečnou a odlišnou skupinou v uložení jsou depoty z Karpatské kotliny. Složení depotů spíše poukazuje na profánní uložení řemeslníky, kteří zřejmě cestovali na nějaké místo a měli úmysl, později si depoty vyzvednout. Depoty obsahovaly surový bronz, nedokončené předměty a fragmenty předmětů. Vzhledem k tomu, že nebyl v Karpatské kotlině nalezen žádný celý štít, se předpokládá, že fragmenty štítů včetně

ostatních předmětů, byly určeny k jejich pozdějšímu roztavení a k opětovnému zpracování. (*Uckelmann 2012, 179*).

Jistou roli mohlo také hrát osvojování si metalurgie. Metalurgie zaujímala ve starých kulturách zvláštní postavení. Tavba rud a kovu byla pojmána jako proces zrodu, zrození nové bytosti, nové hmoty, která byla považována za posvátnou (*Salaš 2005, 229*). Proto možná zrod nového materiálu – bronzu a výroba bronzových štítů, které svojí výzdobou a lesklým vzhledem mohly symbolizovat slunce, byly obětovány jako dary božstvu.

Část štítů mohla být z nějakých důvodů v bažinách ve své době ztracena nebo také schována s pozdějším úmyslem jejich vyzvednutí.

Výzdoba s funkcí kalendáře?

Uvažovalo se také, že štíty mohly mít kalendářní funkci. Ovšem poté, co se nepodařilo najít matematický systém v ornamentech s pukličkami, není příliš pravděpodobné, že štíty byly používány jako lunární kalendáře (*Uckelmann 2010, 553*).

Štíty jako hudební nástroj?

Další funkční myšlenka vznikla ve spojení s tanci se zbraněmi. Měly štíty význam jako hudební nástroje? Bronzové štíty mohly vydávat zvuky, pokud jimi o sebe vzájemně tloukly nebo o ně lidé třeli jakousi malou metlu nebo něco srovnatelného, co vytvořilo plechový zvuk, který byl podobný zvukům bouřky. Pokud zůstaneme u válečných obrázků nebo u tanců se zbraněmi, můžeme si představit, jak jsou zvuky způsobovány rovněž údery meči nebo kopími. Tato hypotéza byla sledována výzkumy, které srovnávaly kovovou strukturu štítů s moderními gongy. V porovnání se ukázalo, že obsah cínu ve štítech je o 10% nižší než u běžných nástrojů. Tento výsledek však neznamená, že štíty nebyly používány k vytváření zvuků. Protože neexistují přímé důkazy (škrábance, stopy po úderech) o tom, že štíty sloužily k vytváření zvuků, zůstane funkce jako hudební nástroj pouhou hypotézou (*Uckelmann 2012, 185-186*).

8.3 Ikonografické a jiné vyobrazení štítů

V některých oblastech Evropy se ve větším zastoupení dochovala spíše ikonografická a jiná zobrazení štítů. Takovým příkladem například můžou být stély z Iberského poloostrova a severské skalní rytiny. Na těchto objektech je zobrazena řada různých válečných motivů. Já však zmíním pro tuto práci pouze nejdůležitější motiv a tím je štít.

Stély z Iberského poloostrova

Štíty jsou nejčastěji se vyskytující motiv na více jak polovině stélách. Na stélách bylo vyobrazeno více než 70 štítů (Obr. 46). Jihozápadní skupina vyobrazení na Iberském poloostrově je nejpočetnější v Evropě. Konstrukce kruhového štítu je funkčně jednoduchá a pravděpodobně vznikly ve více oblastech jako cvičné vyobrazení boje s rapíry a bodnými meči na počátku druhého tisíciletí (*Harrison 2004*, 124). Štíty na stélách jsou rozřazeny do tří tříd:

Třída I: Kulaté štíty s V-zářezem (Typ Herzsprung)

- A) Obdélníková rukojeť (Obr. 47)
- B) Obdélníková rukojeť a výzdoba pukličkami (Obr. 48)
- C) Bez rukojeti (Obr. 49)

Třída II: Kulatý štít bez V-zářezu (Obr. 50)

- A) Obdélníková rukojeť
- B) Obdélníková rukojeť a výzdoba pukličkami (jeden známý příklad)
- C) Bez rukojeti

Třída III: Kulatý štít unikátně zdobený po celé ploše (Obr. 51)

Většina vyobrazených štítů má V-zářez, doposud však nebyl nikdo schopen vysvětlit, k jakému funkčnímu využití by mohl sloužit. Je to zvláštní, ale tento zářez se objevuje u některých štítů z bronzu, dřeva, kůže a také na hliněných votivních štítech od Egejského moře.

Štíty ve třídě I a II se od sebe liší svojí výzdobou, podobou rukojeti a počtem koncentrických kruhů. Štíty ve třídě III jsou unikátní a každý exemplář má jedinečnou dekoraci. Dohromady mapují historický vývoj štítů. Třída I vyobrazuje nejstarší štíty. Třída II a III jsou mladší, nemají dekorativní pukličky a byly používány až do začátku 8. stol. př. n. l. (*Harrison 2004, 124*).

Skandinávské skalní rytiny

Skandinávie má z období doby bronzové největší koncentraci skalního umění v Evropě. Existuje asi 30 tisíc registrovaných míst. Zhruba 20% z nich vyobrazuje figurální umění a zbytek představuje abstraktní a nefigurální obrazy. Většina obrazů byla vyhotovena mezi střední dobou bronzovou a dobou železnou, tedy 1600-300 calBC. Nicméně, některá vyobrazení seker a lodí by mohla být starší. Nejčastěji jsou vyobrazena zvířata, ale také lodě, lidé a abstraktní umění. Znázornění lodě je nejvýznamnějším motivem skalního umění v severní Evropě. Další motivy, které se vyskytují, jsou: válečné vozy, zbraně, nástroje, oradla, instrumenty, antropomorfní bytosti (válečníci; akrobati; lidé s lurami; lidé s tělesnými vadami – se zobáky, křídly, zvětšenými částmi těla), býci, dobytek, koně, vodní ptáci, jeleni, psi, vlci, kozy, ovce, sluneční kola nebo hvězdy, koncentrické kruhy a další (*Goldhahn – Ling 2013, 270-273*).

Na mnoha skalních rytinách jsou vyobrazeni lidé, kteří nesou, kromě jiných zbraní, kruhový předmět, který byl interpretován jako štít nebo sluneční symbol. Štít se objevuje v bitevních scénách, které odkazují na válečné konflikty, ale tyto scény mohou být také interpretovány jako tanec se zbraněmi. Štít na vyobrazení můžeme vidět pouze jako kruh na postavě nebo pod nohama. (Obr. 52). Často je štít čtvrcený dvěma na sebe kolmými liniemi a jen zřídka jsou na něm k vidění řady pukliček nebo více koncentrických kruhů. Hlavní útočnou zbraní je na těchto vyobrazeních zachycena sekera nebo meč, zřídka kopí nebo oštěp a dalším ochranným prvkem jsou helmy s rohy (*Uckelmann 2012, 137*). Na jednom takovém vyobrazení z Hede ve

Švédsku (Obr. 53) můžeme vidět obrovskou poškozenou loď, akrobaty a působivý štít držený jednou z několika velkých postav (*Coles 2005, 30*).

Votivní štíty

Votivní štíty jsou známé z východního Středomoří a jsou spojovány s typem Herzsprung. Na rozdíl od typu Herzsprung nemají votivní štíty U-zářezy, ale pouze V-zářezy a dále nemají ve stejném sledu žebra. Dva bronzové votivní štíty jsou známé z řecké svatyně v Delfách, dva bronzové fragmenty z hrobů na Kypru, jeden bronzový fragment z Diovy jeskyně na Krétě, jeden bronzový ze Samu (nyní v Britském muzeu) a několik keramických zlomků z chrámu Héraion na Samu (Obr. 54), (Uckelmann 2012, 63-68).

Miniaturní štíty

Výskyt velmi malých a zlatých miniaturních štítů je velmi vzácný, známé jsou pouze ze tří portugalských depotů a z popelnicového pohřbu v italském Laziu (obr. 55). V portugalském Outerio de Cabeça byl zlatý depot objeven na začátku roku 1930. Nacházely se v něm malé prsteny, náramky, náhrdelník s dvojitými závěskami a další. Kromě nich obsahoval depot ještě 25-30 malých kulatých předmětů, které M. Uckelmannová interpretuje jako miniaturní štíty. Mají průměr okolo 2,5 cm, hladkou středovou puklici dvě koncentrická žebra, dvě řady pukliček a zakroucený vroubkovaný okraj. Na zadní straně je připevněna drobná rukojeť. Ve Fortios byly také objevené podobné kousky malých štítů, ale nálezové okolnosti nejsou známé. Našlo se 39 zlatých miniaturních štítů s průměrem kolem 2 cm, hladkou středovou puklicí, šesti žebry a se zakroucenými nebo zvlněnými okraji. Na zadní straně jsou připevněné rukojeti. V opevněném výšinném sídlišti v Castro dos Ratinhos, bylo objeveno sedm zlatých knoflíků ve tvaru miniaturních štítů. V bezprostřední blízkosti od místa nalezení se dochovaly stopy po textiliích. Je tedy pravděpodobné, že tyto štítky s průměrem od 0,95-1,04 cm a váhou 0,35-0,43 byly umístěné jako doplněk na látce. Mají také hladkou středovou puklici, koncentrická žebra a rukojeť. Tyto miniaturní štíty jsou podobné štítům z britských ostrovů a jsou datovány do pozdní doby

bronzové. Miniaturní štíty z Lazia jsou od portugalských vzhledově odlišné. Jsou jednoduché a ve dvojici k sobě připevněné. Tyto předměty mohou být interpretovány jako rituální objekty, které mohly patřit kněžím a při chůzi zřejmě vydávaly zvuky. Výzdoba se skládá z řad pukliček a otvorem uprostřed (*Uckelmann 2012, 89-90*).

9 POPIS DATABÁZE STUDOVANÝCH PRAMENŮ

Kromě textové části je součástí práce také jednoduchá databáze, kterou jsem vytvořila v softwaru Microsoft Excel 2010. Tento software nabízí vytváření a formátování sešitů (což jsou kolekce tabulek), které umožňují analyzovat data. Aplikaci Excel můžeme použít konkrétně ke sledování dat, sestavování modelů pro analýzu dat, vytváření vzorců provádějící výpočty s těmito daty, zobrazování dat z různých perspektiv a prezentaci dat pomocí řady profesionálně vypadajících grafů.

Databáze obsahuje seznam všech archeologických nálezů štítů nebo forem a fragmentů z doby bronzové. Seznam nálezů je zaměřený na severní, západní a střední Evropu. Štíty jsou seřazené abecedně podle jednotlivých typů a skupin. Tabulka databáze obsahuje 8 deskriptorů. Deskriptor „Číslo“ udává pořadí konkrétního štítu v seznamu a usnadňuje tak jeho samotné vyhledání (zkratka deskriptoru č. se také nachází v textové části u konkrétních nálezů). „Místo nalezení“ obsahuje oblast, ve které byl štít nalezen. Deskriptor „Země“ určuje název země, kde byl štít nalezen. „Typ“ zařazuje štít do konkrétního typu nebo materiálu, ke kterému byl přiřazen na základě vzhledu. Informaci o nálezovém prostředí nese deskriptor „Prostředí“. „Průměr“, „Váha“, „Tloušťka materiálu“ udávají základní informace o nynějších parametrech štítů.

Deskriptory byly zvoleny tak, aby nesly informace, které jsem využila k jejich vyhodnocení, zanesení do tabulek, či grafů.

10 ZÁVĚR

Je tedy dokázáno, že bronzové štíty byly potencionálně účinné při bojích, přičemž se připouští, že ne všechny dochované nálezy, byly vyrobeny za tímto účelem. Z pozorování nálezových okolností a funkčních znaků pro štíty, podle mého názoru, plnily bronzové štíty hlavně funkci symbolickou a v bojích byly používány především jejich, na výrobu méně pracné a rozšířenější, organické protějšky, přesto že se ve větší míře nedochovaly. Ale definovat funkčnost štítů pouze podle materiálu by nebylo správné. Určitě se vždy najde nějaký příklad, který vybočuje z daných pravidelností. U ojedinělých organických nálezů bohužel nemůžeme v širší míře sledovat a srovnávat jejich okolnosti nalezení, a tak ani nemůžeme s jistotou říct, jak byly brány společností, kromě toho, že organické štíty patrně byly používanější a tvořily početnější složku mezi štíty. Význam tohoto artefaktu by v blízké budoucnosti mohly osvětlit další studie.

Velmi pozoruhodná jsou ikonografická vyobrazení popisovaná výše. Podle nichž můžeme usoudit, že pro společnost v době bronzové byly velmi významným artefaktem, který se pro ně stal symbolem, a tak ho lidé zvětčili do podoby rytin atd. Na základě těchto vyobrazení si můžeme lépe představit, jak vypadaly a jak byly v dávných dobách používány. Miniaturní štítky, podle mne, sloužily k ozdobení si šatů. Jejich značná podoba se skutečnými štíty může být však náhodná, nebo byly jejich autorům předlohou.

11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- *Anderson, K. 2011: Slashing and thrusting with Late Bronze Age spears: analysis and experiment. Antiquity 85, 599-612.*
- *Bouzek, J. 1965: Štít z Plzně-Jíkalky. Archeologické studijní materiály II, Praha: ČSAV ČR, 93-97.*
- *Bouzek, J. 2011: Pravěk českých zemí v evropském kontextu. Praha: TRITON.*
- *Coles, J. M. 1962: European Bronze Age Shields, PPS 28, 156-190.*
- *Coles, J. 1973: Archaeology by Experiment. London: Hutchinson.*
- *Coles, J. M. 2005: Shadows of a Northern past: rock carvings of Bohuslän and Østfold. Oxford: Oxbow Books.*
- *Fokkens, H. – Harding A. (eds.) 2013: The Oxford Handbook of the European Bronze Age. Oxford: Oxford University Press.*
- *Goldhahn, J. – Ling, J. 2013: Bronze Age Rock art in Northern Europe. In: H. Fokkens and A. Harding (eds.), The Oxford Handbook of the European Bronze Age. Oxford: Oxford University Press, 270-290.*
- *Guilaine, J. – Zammit J. 2005: The origins of war: violence in prehistory. Malden, MA: Blackwell Publishing.*
- *Harding, A. 1999: Warfare: A Defining Characteristic of Bronze Age? In: J. Carman & A. Harding (eds.), Ancient Warfare: Archaeological Perspectives. Sutton Publishing, 157-173.*
- *Harding, A. 2000: European societies in the Bronze Age. London.*
- *Harding, A. 2007: Warriors and Weapons in Bronze Age Europe. Budapest: Archaeolingua.*

- *Harrison, R. J. 2004: Symbols and Warriors: Images of the European Bronze Age. Bristol, England: Western Academic & Specialist Press Limited.*
- *Champion, T. – Gamble, C. – Shennan, S. – Whittle, A. 2009: Prehistoric Europe. Walnut Creek: Left Coast Press.*
- *Kristiansen, K. – Larsson, T. B. 2005: The Rise of Bronze Age Society: Travels, Transmission and Transformations. Cambridge University Press.*
- *Kytlicová, O. 1986: Der Schild und der Depotfund aus Plzeň-Jíkalka. Památky archeologické 77, 413-454.*
- *Molloy, B. 2009: For Gods or men? A reappraisal of the function of European Bronze Age shields. Antiquity 83, 1052-1064.*
- *Needham, S. 1979: Two Recent British Shields and their Continental Parallels, PPS 45, 111-134.*
- *Needham, S. - Northover, P. Uckelmann, M. - Tabor, R. 2012: South Cadbury: the last of the bronze shields. Archäologisches Korrespondenzblatt 42/4, 473-492.*
- *Osgoog, R. – Monks, S. – Toms, J. 2000: Bronze Age warfare. Gloucestershire: Sutton Publishing.*
- *Podborský, V. 1997: Dějiny pravěku a rané doby dějinné. Brno: Masarykova univerzita.*
- *Podborský, V. 2006: Náboženství pravěkých Evopanů. Brno: Masarykova univerzita.*
- *Pressová L. 1978: Stará Kréta. Praha.*
- *Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002: Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri.*
- *Salaš, M. 2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Brno.*

- *Sosna, D. 2011: Praxe, identita a ideologie. Válečnictví v prehistorii. Dějiny a současnost, č. 3, 38-40.*
- *Turek, J. – Uckelmann, M. 2013: The Bronze Age shield of Sun and Crescent, In: Turek, J. (ed.) 2013: Abstracts. 19th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists 2013 Pilsen, Czech Republic. University of West Bohemia in Pilsen, Plzeň, 4-5.*
- *Uckelmann, M. 2010: Zur Ornamentik jungbronzezeitlicher Schilde. In: F. Bertems and H. Meller (eds.), Der Griff nach den Sternen. Wie Europas Eliten zu Macht und Reichtum kamen. Tagung Halle 2005, 553-561.*
- *Uckelmann, M. 2011: The function of Bronze Age shields. In: M. Mödinger – M. Uckelmann (eds.), Bronze Age Warfare: Manufacture and Use of Weaponry, BAR International Series 2255. Oxford: Archaeopress, 187-199.*
- *Uckelmann M. 2012: Die Schilde der Bronzezeit in Nord-, West- und Zentraleuropa. Prahistorische Bronzefunde III, 4. Stuttgart: Franz Steiner.*
- *Vencl, S. 1984: Otázky poznání vojenství v archeologii. Archeologické studijní materiály 14, Praha.*
- *Yadin, Y. 1963: The art of Warfare in Biblical Lands in the Light of Archaeological Discovery. London.*

12 RESUME

This thesis is focused on issue of shields in the Bronze Age. It deals with known variants of shields shapes in the areas of northern, western and central Europe. The first part introduces the reader with a general characteristic of the Bronze Age and with a warriorship including the reconstruction of warrior's armour. Next part deals the introduction of the shields issue and its development during time. Main part is elaborated according to materials for shields manufacturing. The typology is introduced through randomly selected specific findings which characterize each given type or group or the organic material. The last chapter interprets the shields function based on previous findings. This part contents analysis of the practical and the symbolic function with taking into account circumstances of the findings. Furthermore the attention is paid to iconographic illustration of shields.

The research shows that bronze shields had (with some exceptions) mainly symbolic function. Shields made from organic material, which were probably more widespread, had mainly the practical function.

13 PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Tab. 1 Vývoj zbraní (převzato z *Uckelmann 2012*)

Tab. 2 Databáze (podle *Uckelmann 2012*)

Tab. 3 Typologie štítů a materiálové rozdělení (podle *Uckelmann 2012*)

Graf 1: Průměr štítů podle jednotlivých kategorií (cm), (podle *Uckelmann 2012*)

Graf 2: Četnost štítů v oblastech

Graf 3: Nálezový kontext (podle *Uckelmann 2012*)

Obr. 1 Výzbroj bojovníka z doby popelnicových polí: 1 – helma; 2 – lícnice; 3 – pancíř; 4 – kopí; 5 – meč; 6 – náholenice; 7 - štít (převzato z *Podborský 1997*)

Obr. 2 Terminologie (podle *Uckelmann 2012*)

Obr. 3 Profily štítových puklic: a – plochá zaoblená; b – kónická; c – střežovitá (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 4 Rukojeť: a – masivní bronzová tyč s konci ve tvaru lichoběžníku; b – trubkovitá rukojeť se zaoblenými boky; c – trubkovitá rukojeť zajištěná plechovým páskem na koncích (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 5 Poutko – závěsné očko (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 6 Poutko – miniaturní rukojeť (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 7 Detail hadovité hlavy (převzato z *Uckelmann 2010*)

Obr. 8 Detail vyobrazení ptáka, slunce a bárky (převzato z *Uckelmann 2010*)

Obr. 9 Detail vyobrazení vodního ptáka (převzato z *Uckelmann 2010*)

Obr. 10 Rozšíření jednotlivých typů v Evropě (převzato z *Uckelmann 2010*)

Obr. 11 Lommelev Mose (č. 3), (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 12 Bodrogkeresztúr (č. 1), (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 13 Keszőhidegkút (č. 2), (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 14 Nyírtura (č. 5), a – zadní strana (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 15 Bamberk (č. 7), a – boční pohled; b - detail okraje (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 16 Long Wittenham (č. 9); a – díry, zřejmě od zbraní (převzato z *Needham 1979; Uckelmann 2012*)

Obr. 17 Nipperwiese (č. 11), (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 18 Harlech (č. 17); a – boční pohled (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 19 Lea Valley (č. 19); a - rukojeť (převzato z *Uckelmann 2012*)

- Obr. 20** Brumby Moor (č. 20); a – detail okraje; b – rukojeť (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 21** Auchmaliddie (1), (č. 22); a – boční pohled (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 22** Coveney Fen (1), (č. 23); a – detail poškozené puklice (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 23** Athlone (č. 25), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 24** Culterpark Hill (č. 26); a, b – boční pohled; c – poutka (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 25** Little Wittenham (č. 28); a – boční pohled; b – detail nýtu (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 26** Aberystwyth (č. 30); a – detail okraje; b – puklice; c – výzdoba (pukličky a žebra), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 27** Beith (č. 34); a – výzdoba (pukličky a žebra); b – díry (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 28** South Cadbury (č. 45), (převzato z *Uckelmann 2012*; *Needham a kol. 2012*)
- Obr. 29** Yetholm (2), (č. 49); a – díra v puklici (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 30** Fröslunda (1), (č. 59), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 31** Herzsprung (1), (č. 77); a – detail U-zářezu (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 32** Taarup Mose (č. 82); a – detail pukličkové výzdoby (pevzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 33** Plzeň-Jíkalka (č. 88), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 34** „Dänemark“ (2), (č. 89), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 35** „Dänemark“ (č. 91); a – pohled z boku (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 36** Sørup (č. 92); a – detail ouška s pohyblivým kruhem (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 37** Cloonbrin (č. 87), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 38** Annadale (č. 83), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 39** Cloonlara (č. 85), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 40** Churchfield – forma (č. 84), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 41** Kilmahamogue – forma (č. 86), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 42** Experiment J. Colese - repliky; kovový štít (vlevo) a kožený štít (vpravo) s mečem (převzato z Coles 1973)

- Obr. 43** Experiment B. Molloye – repliky; kožený štít (vlevo) a měděný štít (vpravo), (převzato z *Molloy 2009*)
- Obr. 44** Poškození kovového štítu – zářezy, promáčnutí a deformace (převzato z *Molloy 2009*)
- Obr. 45** Poškození koženého štítu – zářezy (převzato z *Molloy 2009*)
- Obr. 46** Stély z Iberského poloostrova (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 47** Třída IA – kulaté štíty s V-zářezem (Typ Herzsprung) a obdélníkovitými rukojetmi (převzato z *Harrison 2004*)
- Obr. 48** Třída IB – kulaté štíty s V-zářezem (Typ Herzsprung), obdélníkovitými rukojetmi a pukličkovou výzdobou (převzato z *Harrison 2004*)
- Obr. 49** Třída IC – kulaté štíty s V-zářezem (Typ Herzsprung) a bez rukojetí (převzato z *Harrison 2004*)
- Obr. 50** Třída II – kulaté štíty bez V-zářezu s obdélníkovitou rukojetí (převzato z *Harrison 2004*)
- Obr. 51** Třída III – Kulatý štít unikátně zdobený po celé ploše (převzato z *Harrison 2004*)
- Obr. 52** Vyobrazení štítů na skálních rytinách ve Skandinávii (Bohuslän), (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 53** Vyobrazení z Hede ve Švédsku (převzato z *Coles 2005*)
- Obr. 54** Votivní štíty z Řecka: A – Samos (chrám Héraion); B – Samos; C – Kréta; D - Kypr (převzato z *Uckelmann 2012*)
- Obr. 55** Miniaturní štíty; 1 – 3 – Portugalsko; 4 – 6 – Itálie (převzato z *Uckelmann 2012*)

Číslo	Místo nalezení	Země	Typ	Prostředí	Průměr (cm)	Váha (kg)	Tl. mat. (mm)
1	Bodrogkeresztúr	Maďarsko	Lommelev-Nyítrua	depot			
2	Kezöhidegkút	Maďarsko		depot			
3	Lommelev Mose	Dánsko		bažina	69	2,185	0,9-1
4	Nadap	Maďarsko		depot			
5	Nyítrua	Maďarsko		depot			
6	Otok-Privlaka	Chorvatsko		depot			
7	Bamberg	Německo	Nipperwiese	řeka	41,5x41,7	2,210	1,2-2,2
8	Bingen	Německo		řeka	39	1,680	1,3
9	Long Wittenham	Anglie		řeka	39,5	1,550	1
10	Mohuč	Německo		řeka	43,7	1,600	0,8-1,7
11	Nipperwiese	Polsko		řeka	37,5		
12	Schiphorst	Německo		řeka?	38,2x38,6	1,500	
13	Thorpe	Anglie		řeka	33,5	0,870	1,1
14	Watenstedt	Německo		neznámé	ca. 42		1,1
15	Bamberg	Německo		řeka			
16	Coveney Fen (2)	Anglie	Harlech/Trent	bažina	39,5x50	0,514	0,5-0,6
17	Harlech	Wales		bažina	55,8	0,940	0,1-0,3
18	Ingoe (2)	Anglie		vlhké	36x34	0,486	0,7
19	Lea Valley	Anglie		řeka	68,5	2,750	0,8-1
20	Brumby Moor	Anglie		bažina	65		0,5-0,6
21	Carlton-on-Trent	Anglie		řeka	44	1,110	0,6
22	Auchmaliddie (1)	Skotsko	Coven.	bažina	45,7	0,976	0,3-0,5
23	Coveney Fen (1)	Anglie		bažina	52,5	1,190	0,4-0,5
24	Athenry	Irsko	Athenry Eynsham	neznámé	33,5	1,220	1
25	Athlone	Irsko		řeka	27		0,8-1,2
26	Culterpark Hill	Skotsko		neznámé	18,5x16,5	0,168	0,3-0,4
27	Eynsham Bridge	Anglie		řeka	23,4	0,332	0,3
28	Little Wittenham	Anglie		řeka	33,3x35	1,040	0,5
29	Lough Gara	Irsko		jezero	31,1	0,918	1
30	Aberystwyth	Wales	Yetholm	bažina	66,7	1,929	0,7
31	Athlone	Irsko		řeka	66,5	1,861	0,9
32	Auchmaliddie (2)	Skotsko		bažina	70		0,4-0,5
33	Aydon Castle	Anglie		vlhké	16,8x8,4-3,3	0,037	0,4
34	Beith	Skotsko		bažina	67,2	1,656	0,4-0,6
35	Broomyholme	Anglie		bažina	ca. 60		0,7-0,8
36	Burringham Com.	Anglie		bažina	66,4	1,718	ca. 0,5
37	Church Wilne (1)	Anglie		řeka	8,4x9,8	0,032	
38	Herbertstown/Ball.	Irsko		bažina	77,9	2,620	0,8-1
39	Ingoe (2)	Anglie		vlhké	35,5x15,5-12	0,232	0,3-0,5
40	Langwood Fen	Anglie		bažina	54-55	0,950	0,5-0,6

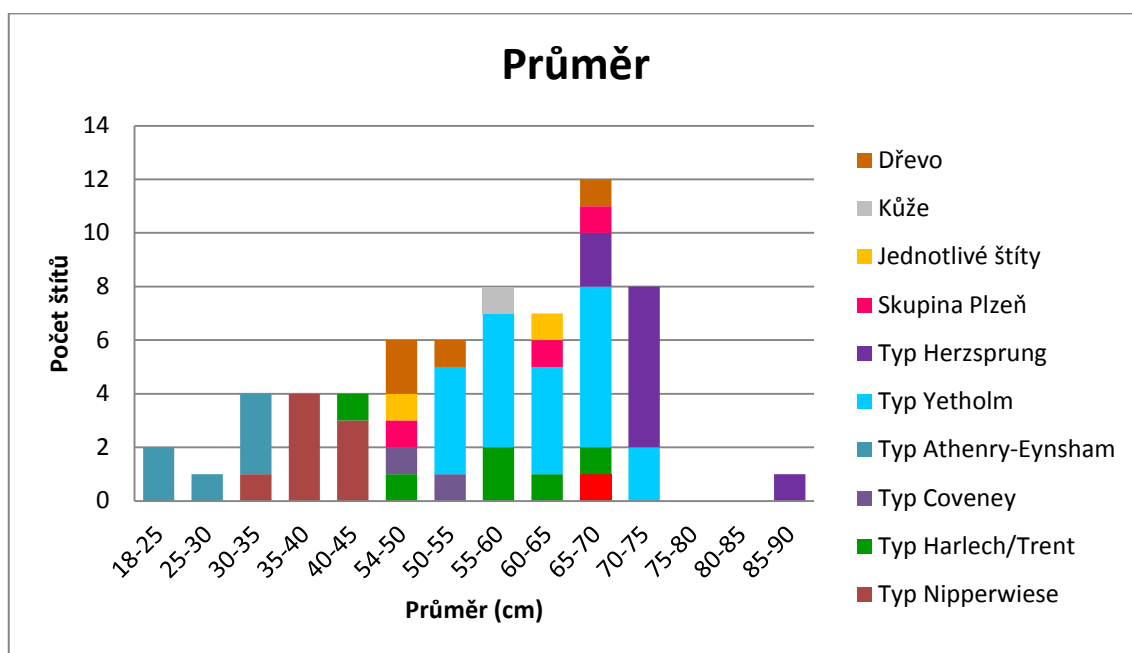
Číslo	Místo nalezení	Země	Typ	Prostředí	Průměr (cm)	Váha (kg)	Tl. mat. (mm)	
41	Londýn (1)	Anglie	Yetholm	řeka	53	1,562	0,5-0,7	
42	Londýn (2)	Anglie		řeka	53,7	1,528	0,7-0,9	
43	Moel Hebog	Wales		bažina	64	1,862		
44	"North Yorkshire"	Anglie		bažina?	62,1	1,866		
45	South Cadbury	Anglie		sídliště	66,5		0,4-0,6	
46	Sutton	Anglie		bažina	55	1,306	0,5	
47	Sørup	Dánsko		bažina	72,5	2,106	0,6-0,8	
48	Walton/Hampton	Anglie		řeka	63,8	1,484	0,5	
49	Yetholm (2)	Skotsko		bažina	60,2	1,378	0,5-0,7	
50	Yetholm (1)	Skotsko		bažina	59,7	1,259	0,3-0,4	
51	Yetholm (3)	Skotsko		bažina	57	1,097	0,3	
52	Bagley	Anglie		vlhké	59			
53-56	Beith	Skotsko		bažina				
57	Church Wilne (2)	Anglie		řeka	ca. 60			
58	Woolwich	Anglie		řeka				
59	Fröslunda (1)	Švédsko		Herzprung	jezero	ca. 70x67		
60	Fröslunda (2)	Švédsko			jezero			
61	Fröslunda (3)	Švédsko			jezero			
62	Fröslunda (4)	Švédsko	jezero					
63	Fröslunda (5)	Švédsko	jezero				0,5	
64	Fröslunda (6)	Švédsko	jezero				0,5	
65	Fröslunda (7)	Švédsko	jezero				0,5	
66	Fröslunda (8)	Švédsko	jezero					
67	Fröslunda (9)	Švédsko	jezero		ca. 71x68		0,5-0,7	
68	Fröslunda (10)	Švédsko	jezero					
69	Fröslunda (11)	Švédsko	jezero				0,3-0,8	
70	Fröslunda (12)	Švédsko	jezero				0,5-0,6	
71	Fröslunda (13)	Švédsko	jezero		68,5x67		0,5-0,6	
72	Fröslunda (14)	Švédsko	jezero				0,4-0,5	
73	Fröslunda (15)	Švédsko	jezero		71x66,5		0,4-0,5	
74	Fröslunda (16)	Švédsko	jezero					
75	Fröslunda (17)	Švédsko	jezero					
76	Fröslunda (18)	Švédsko	jezero					
77	Herzprung (1)	Německo	bažina	70,9x66,5	1,440	0,4		
78	Herzprung (2)	Německo	bažina	70,5x65	1,510	0,4		
79	Nackhälle	Švédsko	bažina	70,5x68,5		0,4-0,5		
80	Skydebjerg	Dánsko	depot					
81	Svenstrup Mose	Dánsko	bažina	71x66,4	1,427	0,5		
82	Taarup Mose	Dánsko	bažina	85,7x71,2	1,278	0,5		

Číslo	Místo nalezení	Země	Typ	Prostředí	Průměr (cm)	Váha (kg)	Tl. mat. (mm)
83	Annadale	Irsko	Dřevo	bažina	67,31x53,34	1,839	0,9-3
84	Churchfield	Irsko		bažina	53,34x45,72	6,246	4,3-6,7
85	Cloonlara	Irsko		bažina	47x40,5	4,435	2,6-6,5
86	Kilmahamogue	severní Irsko		bažina	45,72	1,690	2,6-4,23
87	Cloonbrin	Irsko	Kůže	bažina	57x58	1,498	5-6
88	Plzeň	Česká republika	Plzeň	jednotl. nález	49,2x47,7	2,980	1,3-1,4
89	Dánsko (2)	Dánsko		neznámé	67,5x60,8	3,406	1,1-1,2
90	Dánsko (3)	Dánsko		neznámé	61,9x55,5	2,409	1
91	Dánsko (1)	Dánsko	Nezař.	neznámé	47,4x47,8	1,377	0,7-1
92	Sørup	Dánsko		bažina	61,4	2,607	0,9-1,1

Tab. 2 Databáze (podle Uckelmann 2012)

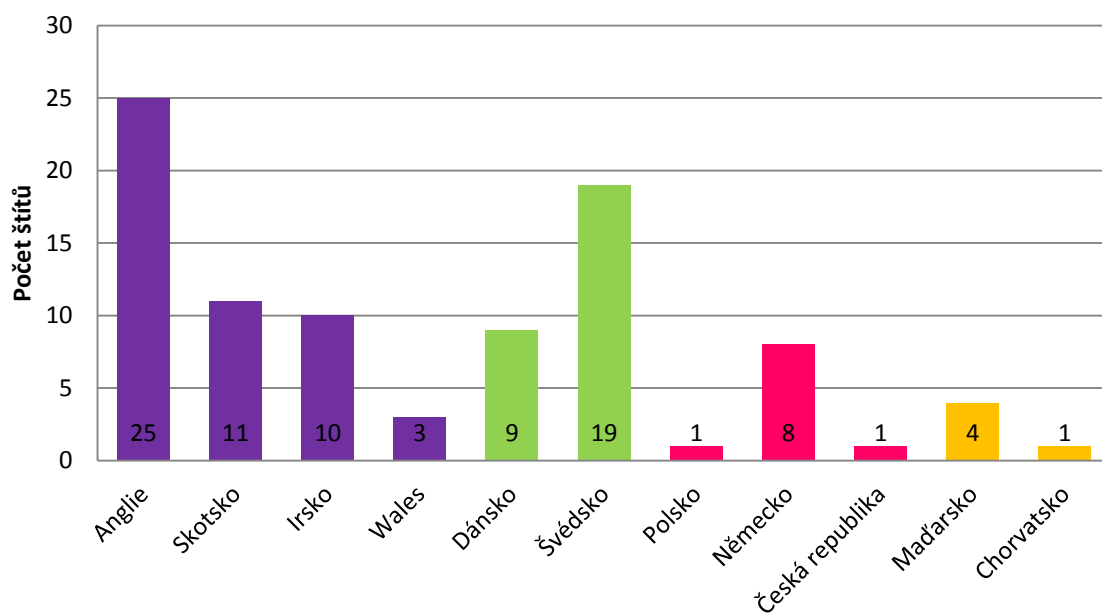
Bronzové štíty				
Typ	Počet štítů	Průměr (cm)	Tloušťka materiálu (mm)	Váha (kg)
Lommelev-Nyítrua	6	69	0,9-1	2,2
Nipperwiese	9	38-44	1-1,3	1,5-2,2
Harlech/Trent	6	50-68,9	0,1-1	1-2,75
Coveney	2	45,7/52,5	0,3-0,5	0,9/1,2
Athenry-Eynsham	6	23-35	0,3-1,2	0,9-1,2
Yetholm	29	55-70	0,4-0,7	1,2-2/2,6
Herzprung	24	ca. 71x67	0,4-0,5	1,4-1,5
Skupina Plzeň	3	ca. 51x48/68x61	1-1,3	2,4-3,4
Nezařazené štíty	2	47,4x47,8/61,4	0,7-1,1	1,3/2,6
Organické štíty/formy				
Materiál				
Dřevo	4	40,5-67,31	0,9-6,7	1,7-6,2
Kůže	1	57x58	5-6	1,5

Tab. 3 Typologie štítů a materiálové rozdělení (podle Uckelmann 2012)

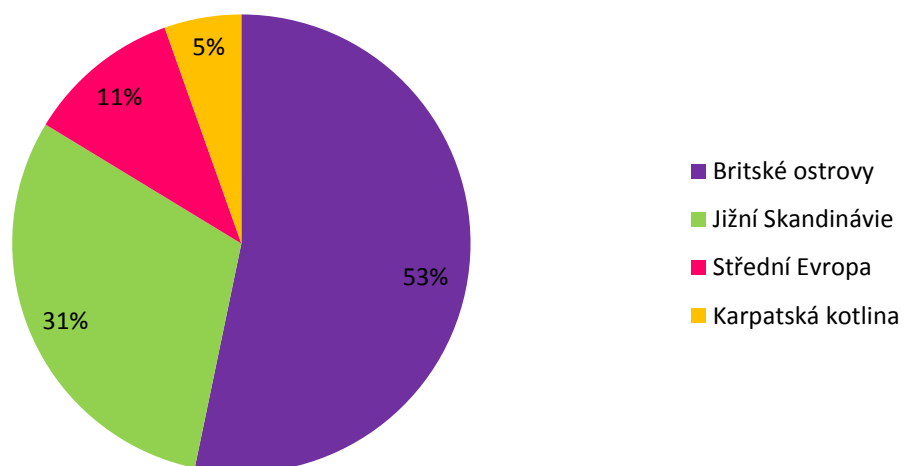

Graf 1: Průměr štítů podle jednotlivých kategorií (cm), (podle *Uckelmann 2012*)

Země

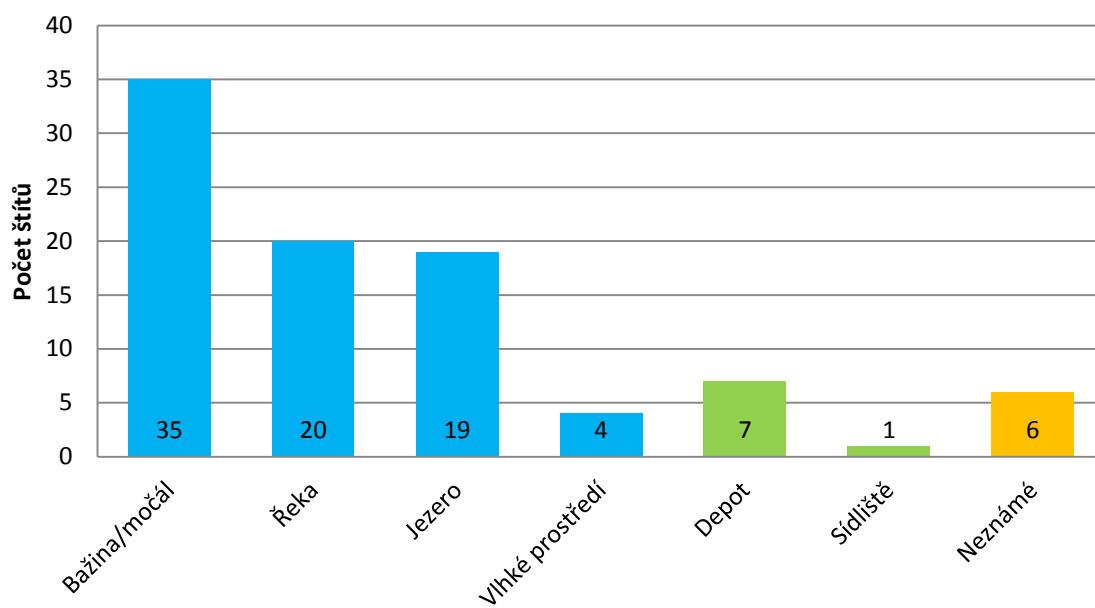

Zastoupení v %

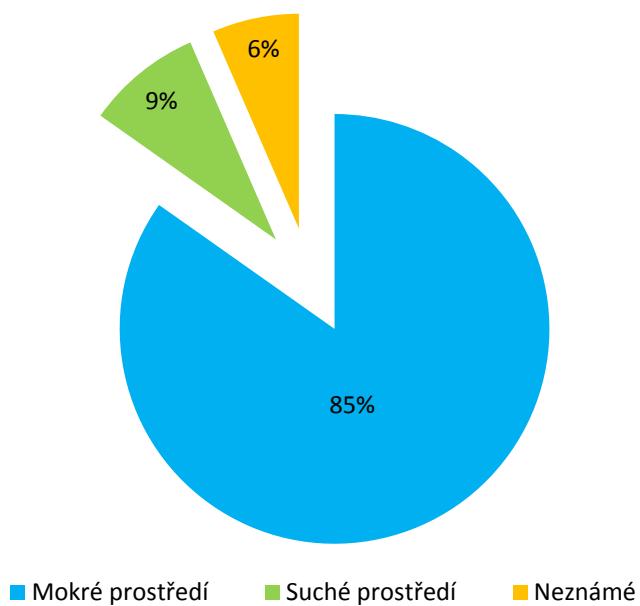

Graf 2: Četnost štítů v oblastech

Nálezový kontext

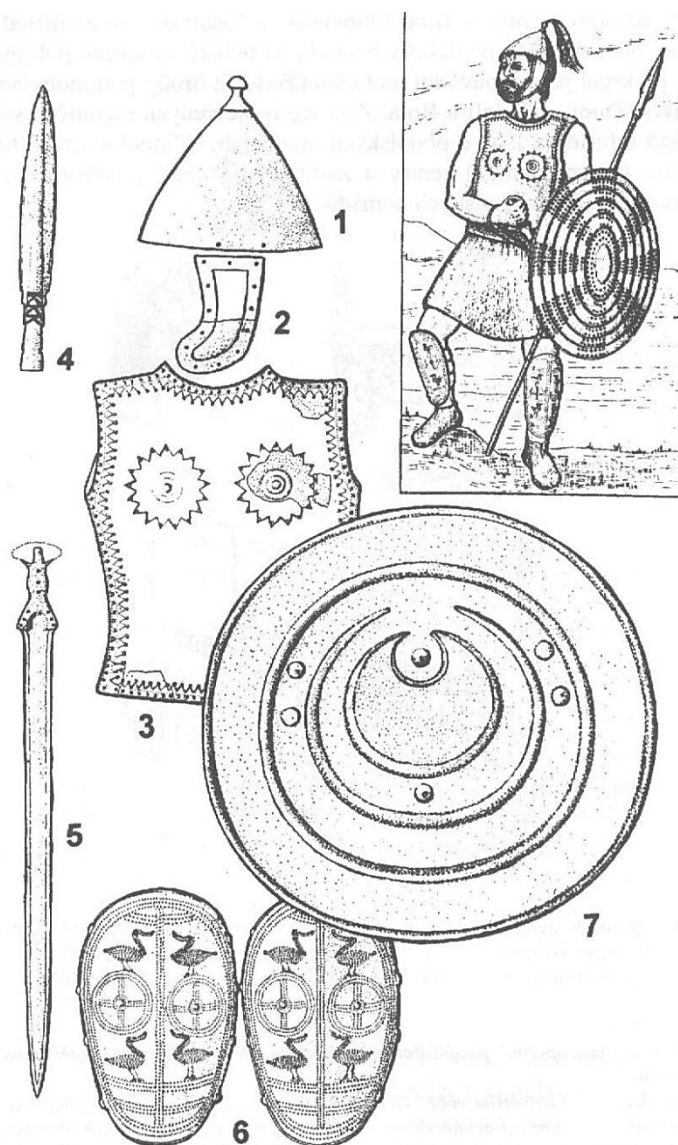

Zastoupení v %

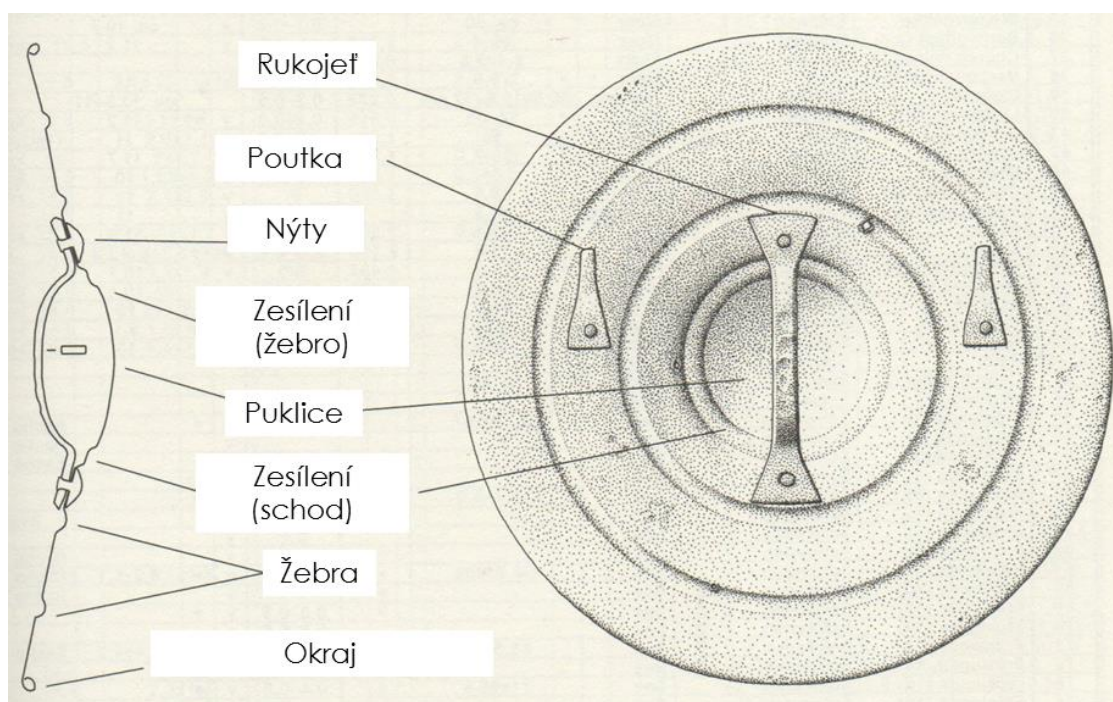

Graf 3: Nálezový kontext (podle *Uckelmann 2012*)

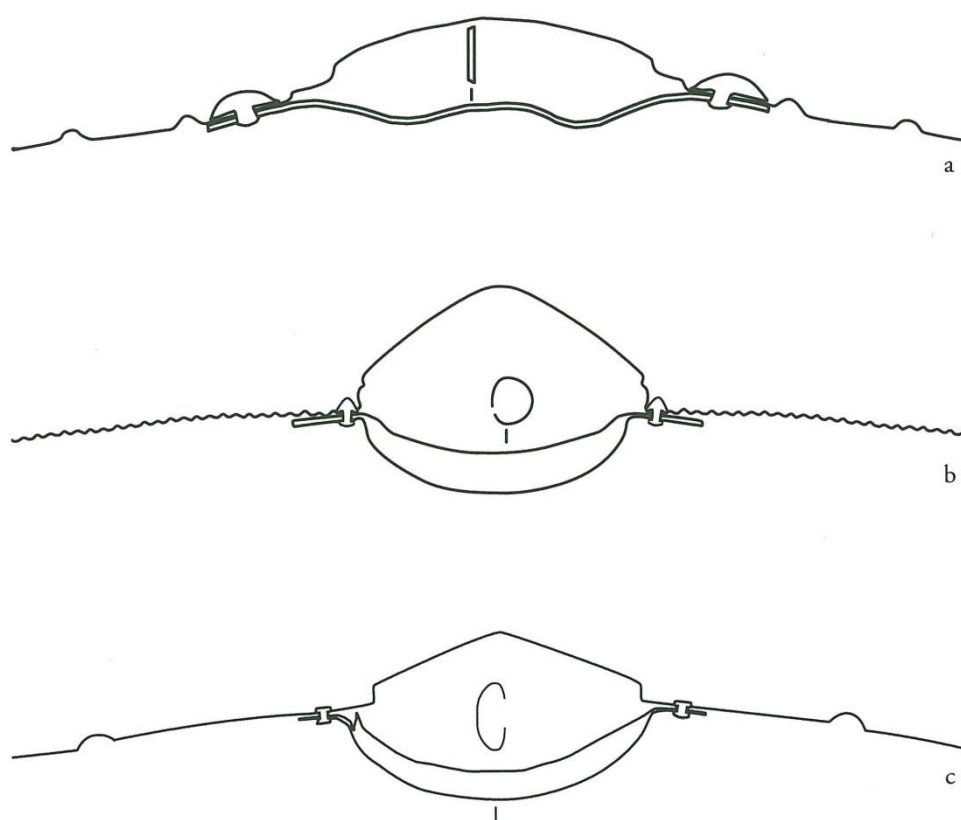

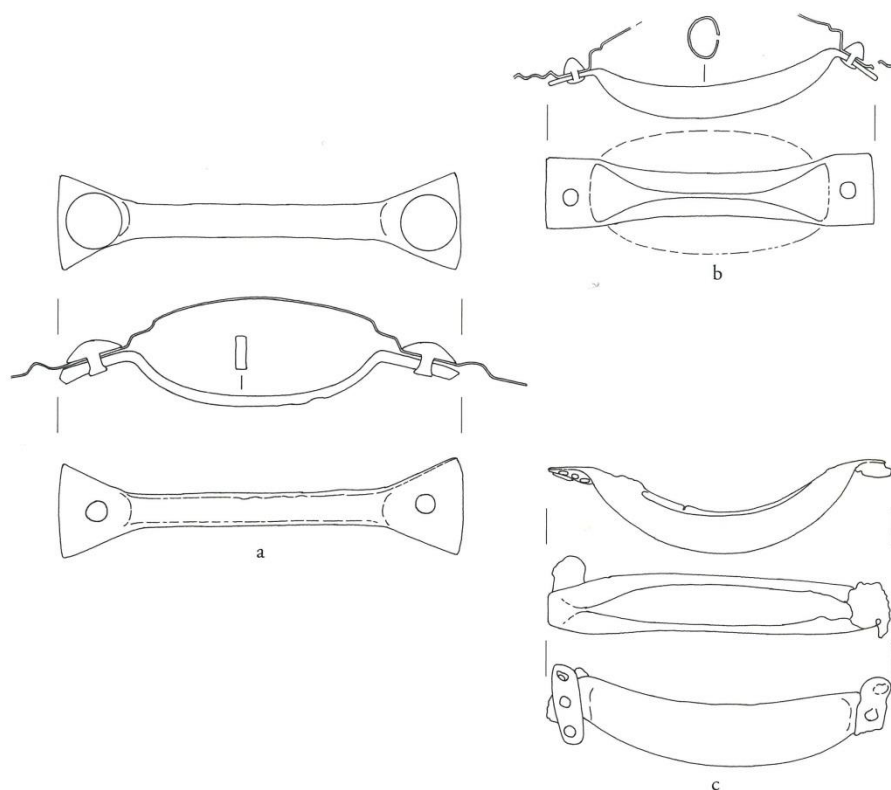
Obr. 1 Výzbroj bojovníka z doby popelnicových polí: 1 – helma; 2 – lícnice; 3 – pancíř; 4 – kopí; 5 – meč; 6 – náhlenice; 7 - štít (převzato z *Podborský 1997*)

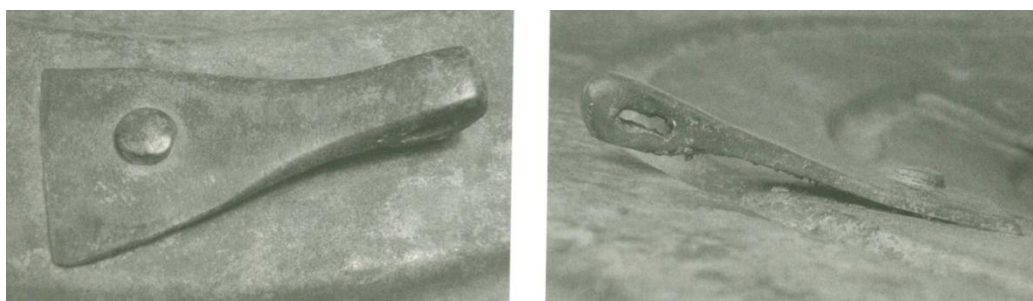
Obr. 2 Terminologie (podle *Uckelmann 2012*)

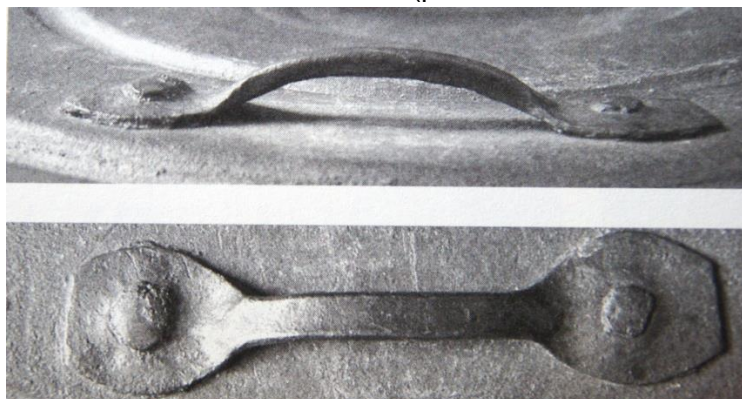
Obr. 3 Profily štítových puklic: a – plochá zaoblená; b – kónická; c – střežovitá (převzato z *Uckelmann 2012*)

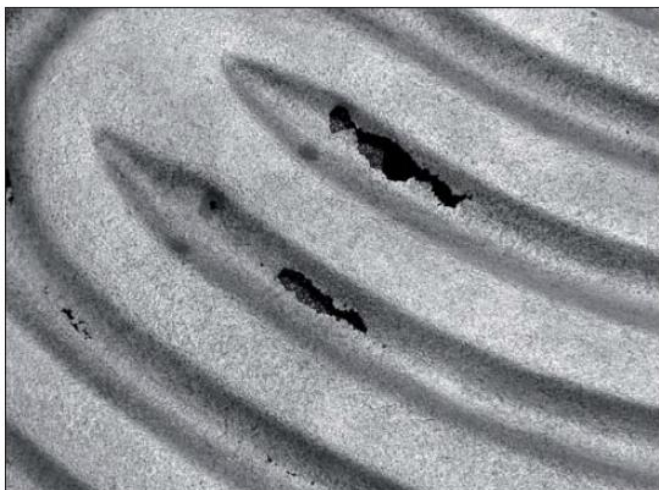
Obr. 4 Rukojeť: a – masivní bronzová tyč s konci ve tvaru lichoběžníku; b – trubkovitá rukojeť se zaoblenými boky; c – trubkovitá rukojeť zajištěná plechovým páskem na koncích (převzato z *Uckelmann 2012*)

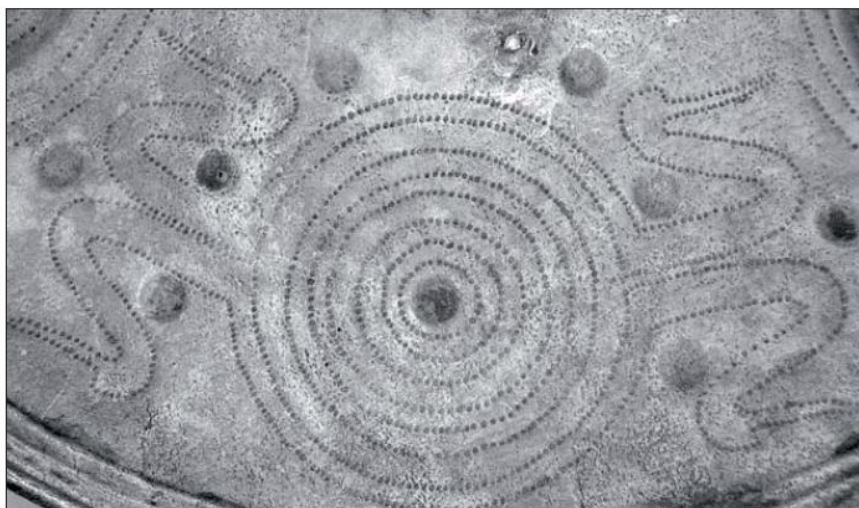
Obr. 5 Poutko – závěsné očko (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 6 Poutko – miniaturní rukojeť (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 7 Detail hadovité hlavy (převzato z *Uckelmann 2010*)

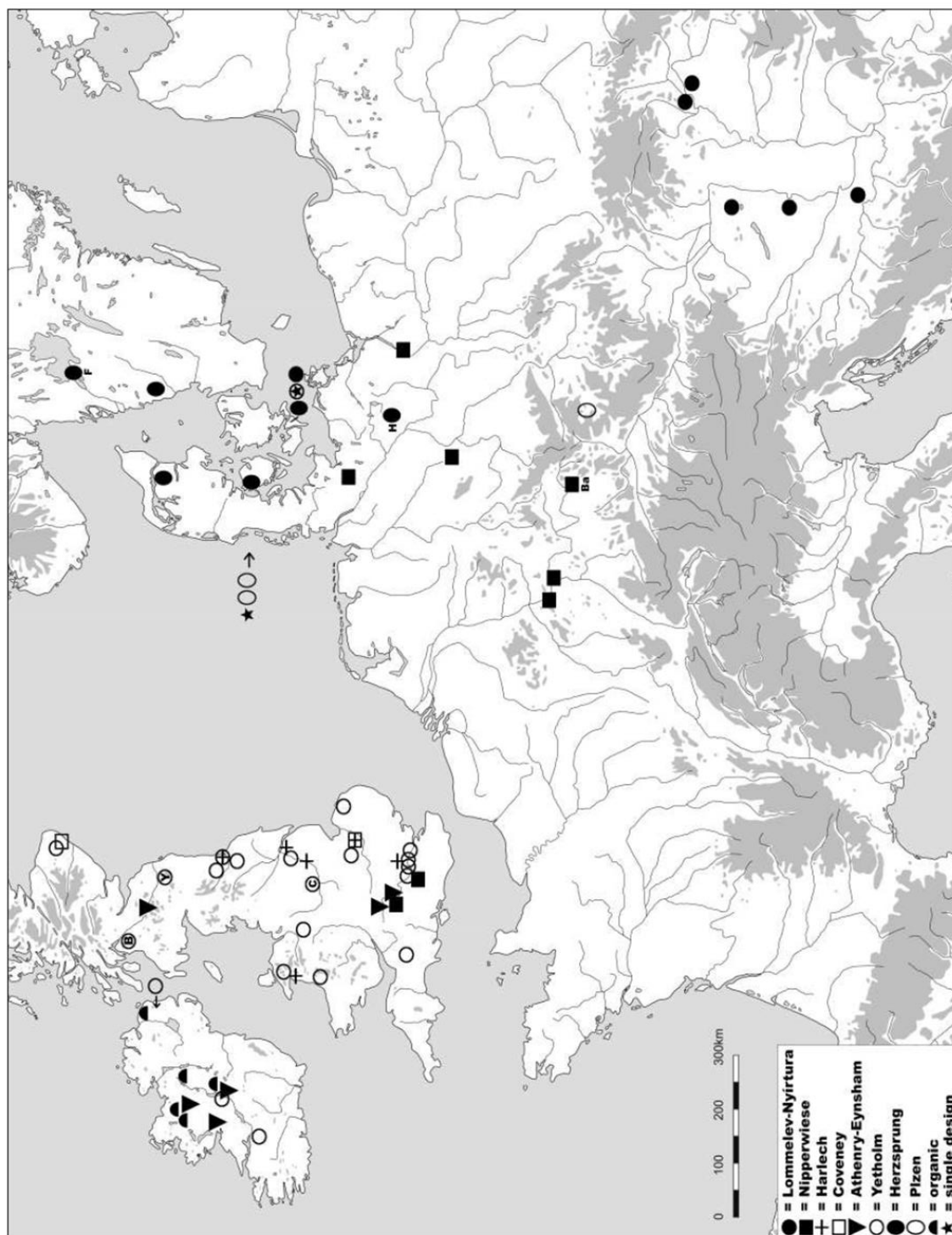

Obr. 8 Detail vyobrazení ptáka, slunce a bárky (převzato z *Uckelmann 2010*)

Obr. 9 Detail vyobrazení vodního ptáka (převzato z *Uckelmann 2010*)

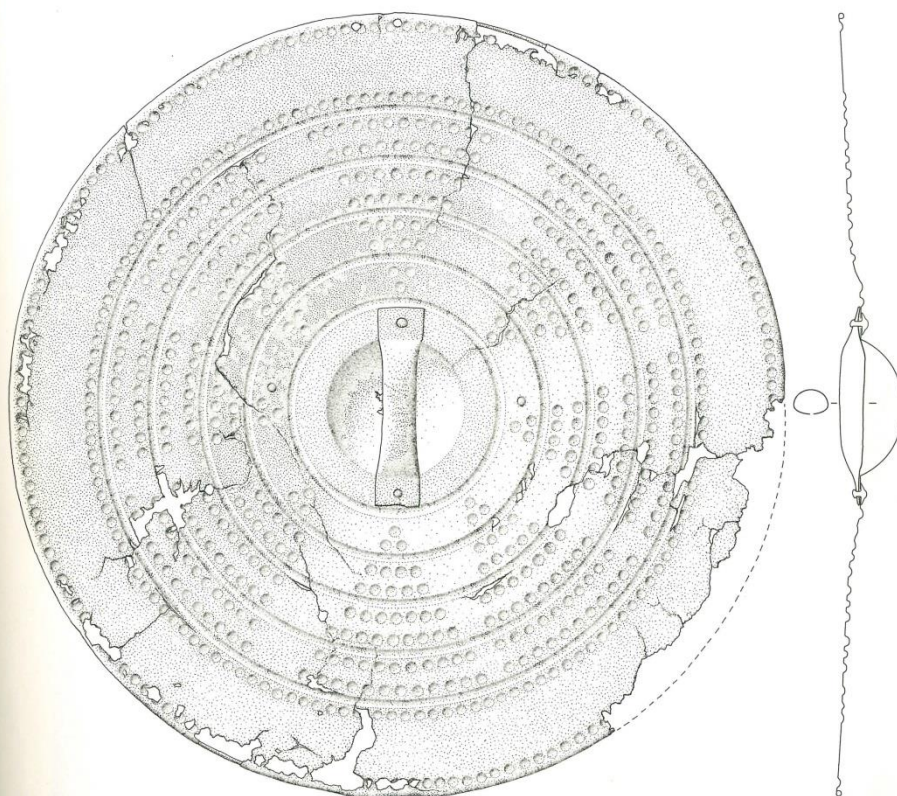

Obr. 10 Rozšíření jednotlivých typů v Evropě (převzato z *Uckelmann 2010*)

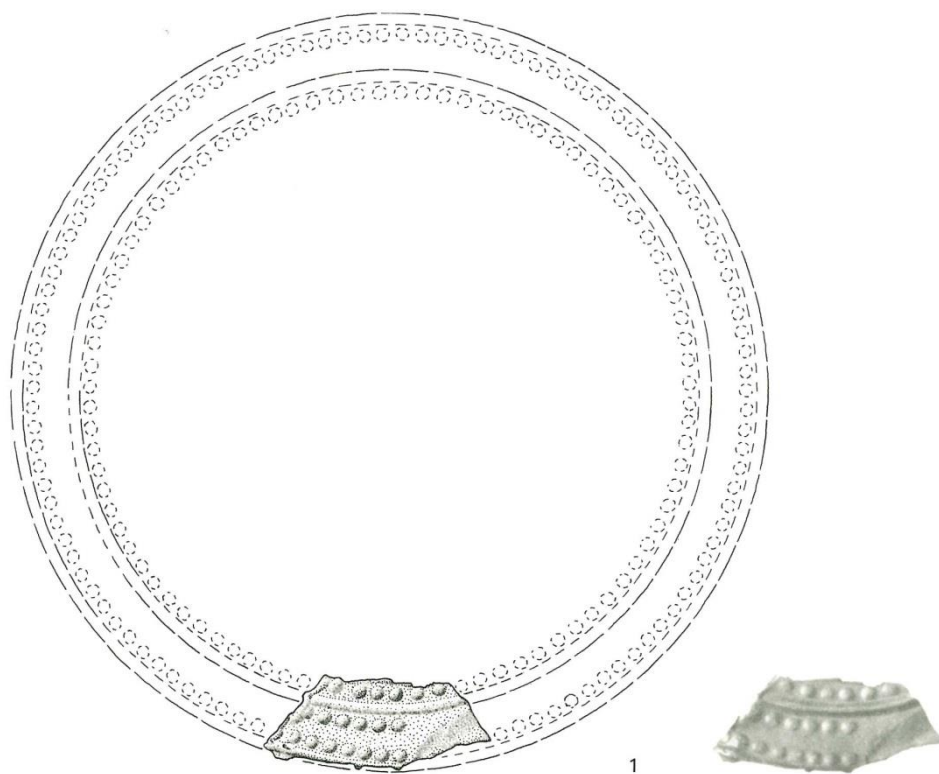

3

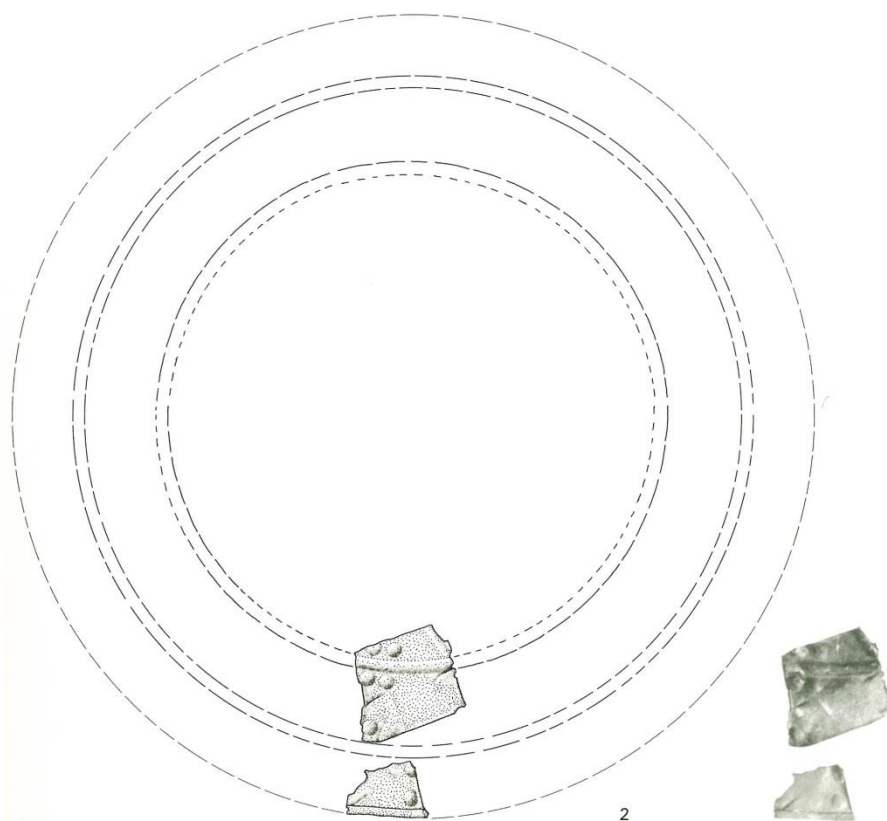

3

Obr. 11 Lommelev Mose (č. 3), (převzato z *Uckelmann 2012*)

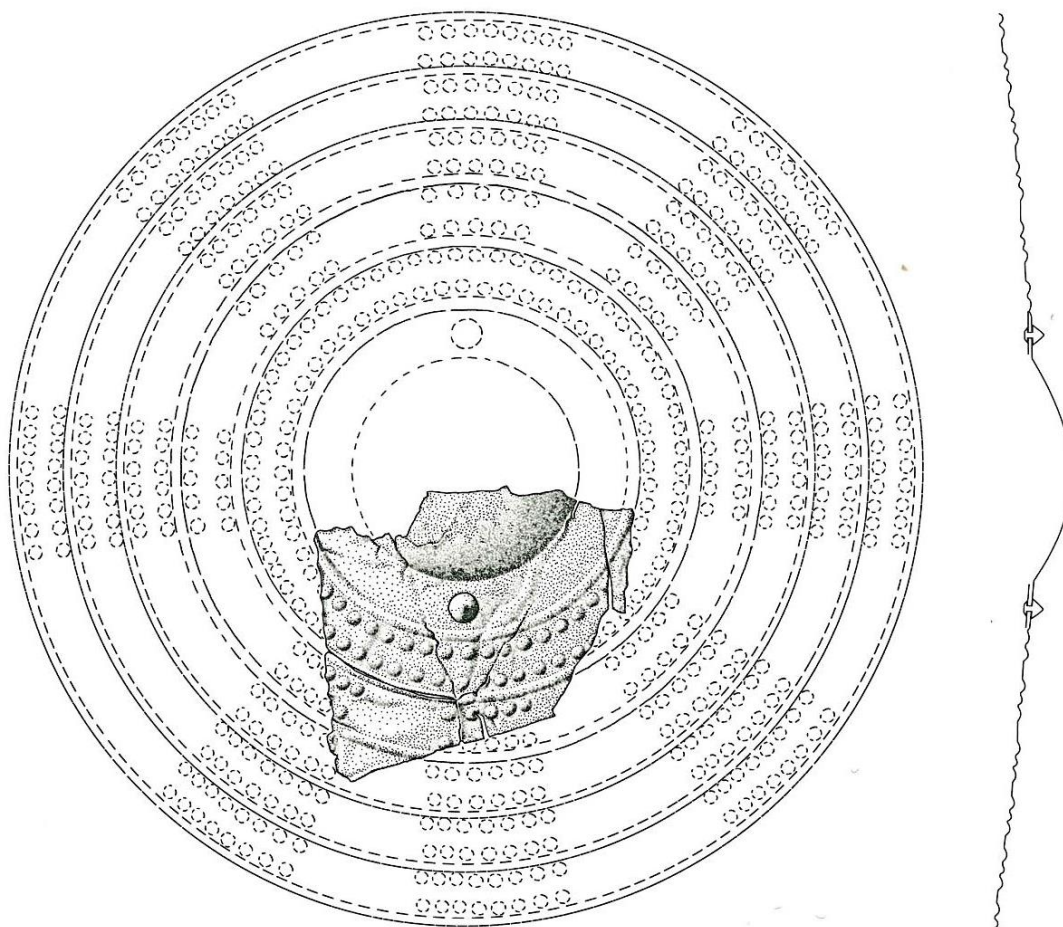

Obr. 12 Bodrogkeresztúr (č. 1), (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 13 Keszőhidegkút (č. 2), (převzato z *Uckelmann 2012*)

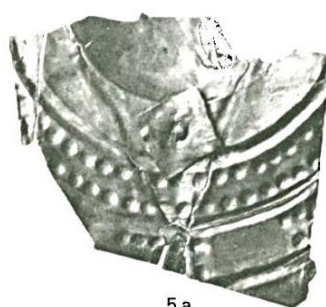

5

5

5 a

Obr. 14 Nyírtura (č. 5), a – zadní strana (převzato z *Uckelmann 2012*)

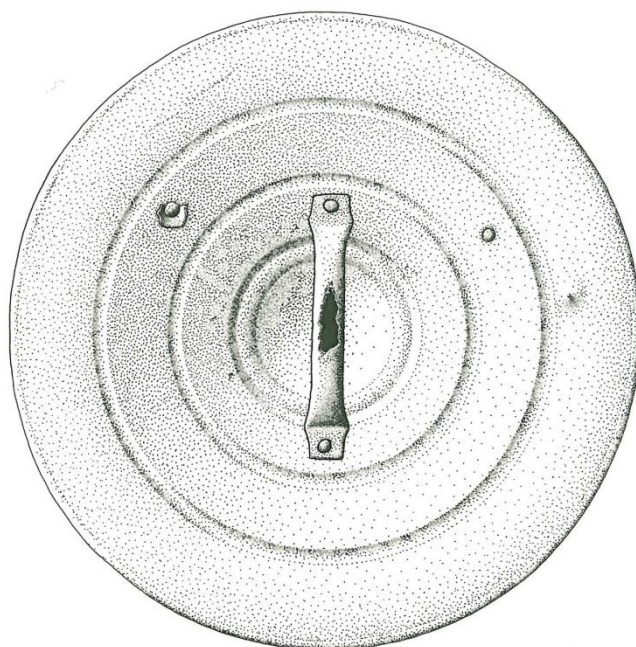
7

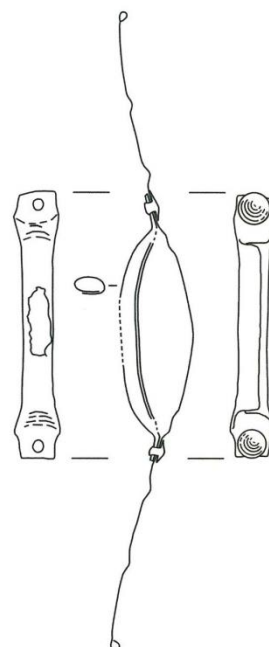
7 b

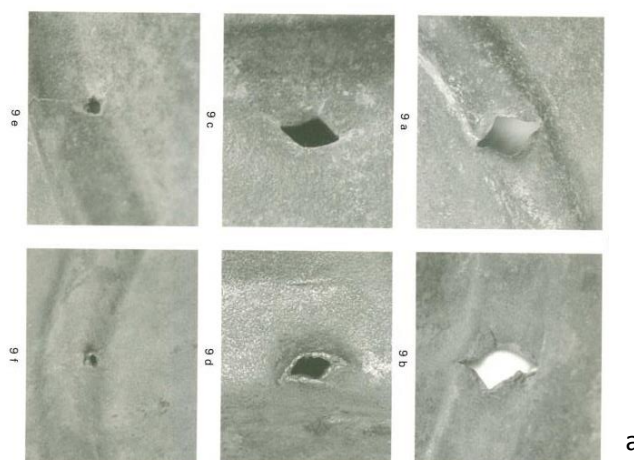
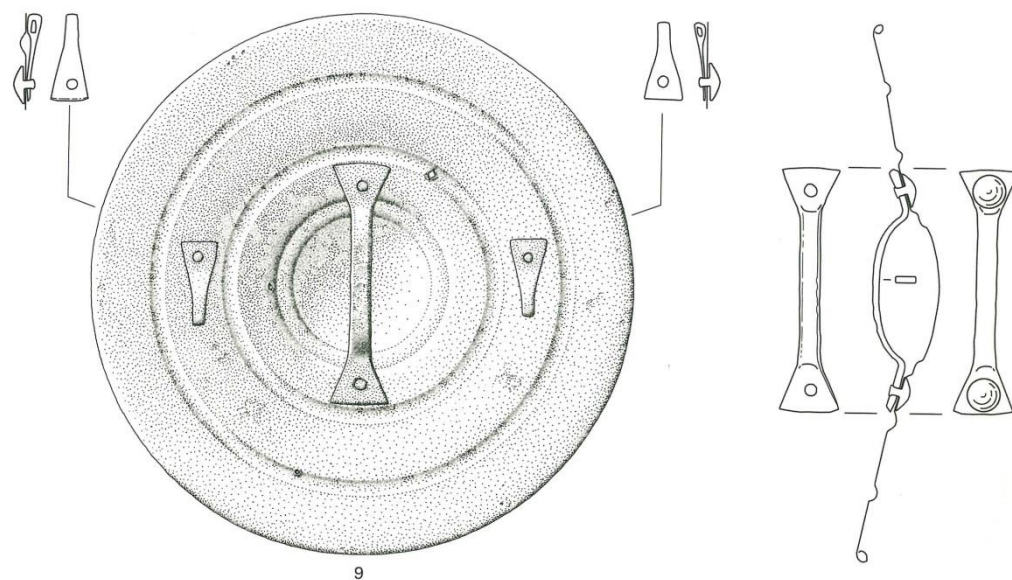
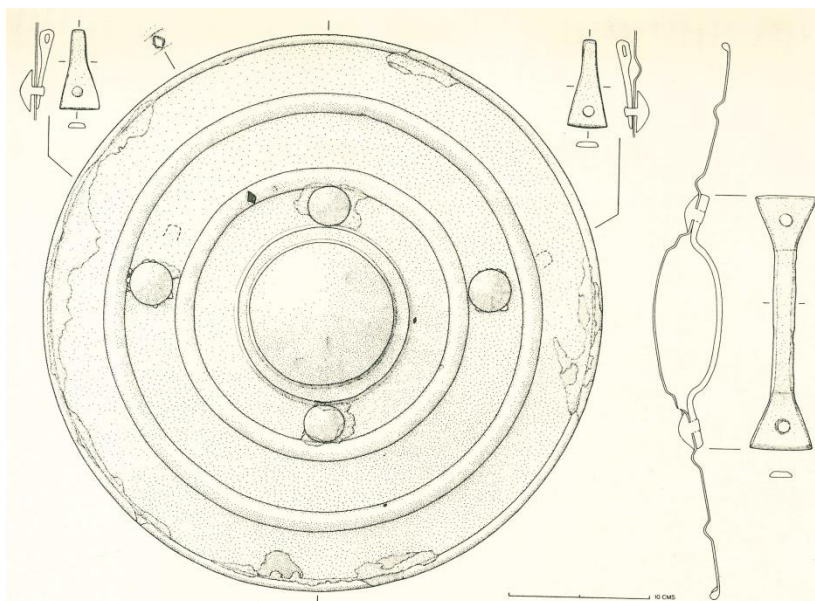
7 a

7

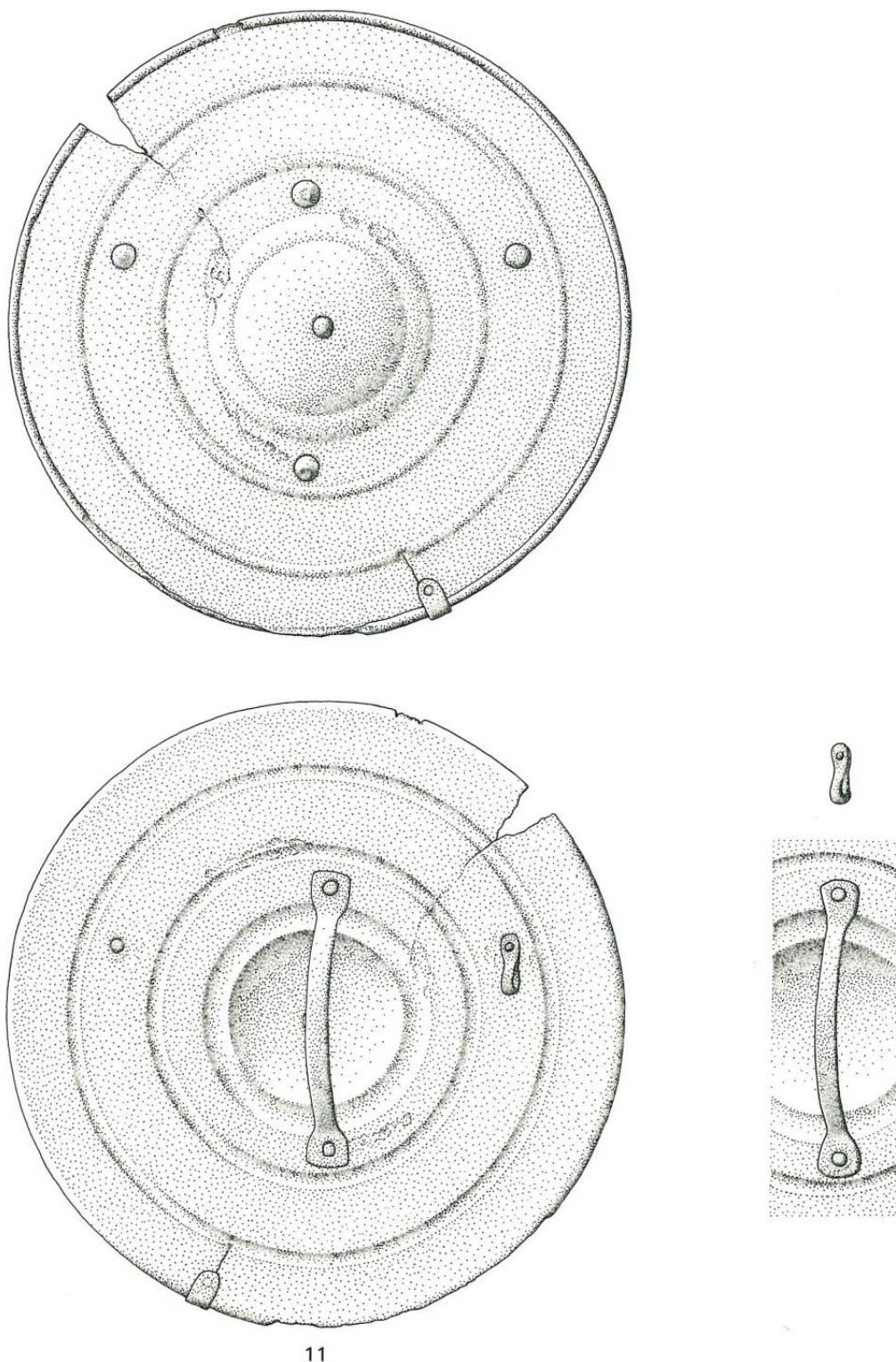

Obr. 15 Bamberk (č. 7), a – boční pohled; b - detail okraje (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 16 Long Wittenham (č. 9); a – díry, zřejmě od zbraní (převzato z *Needham 1979*; Uckelmann 2012)

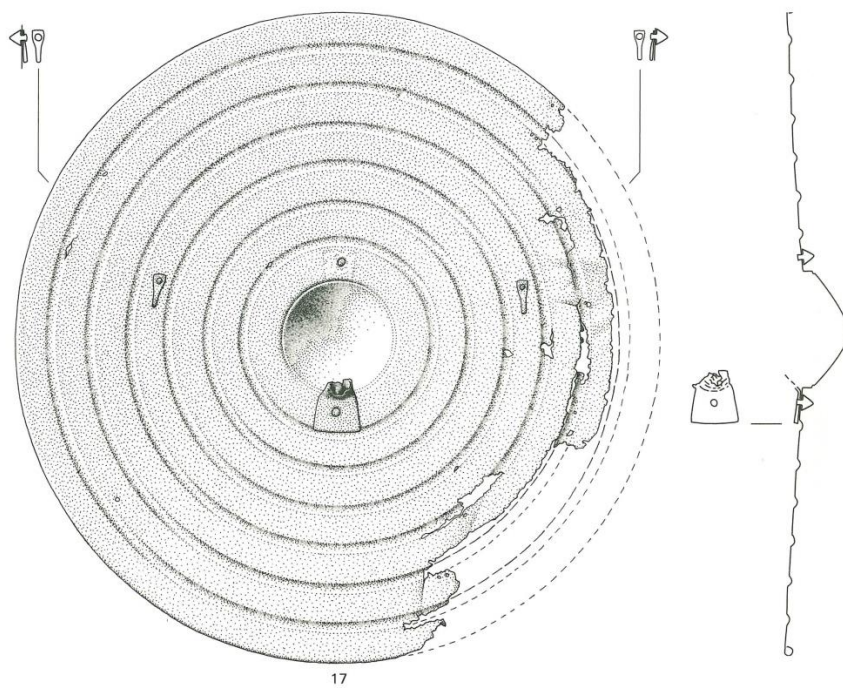

11

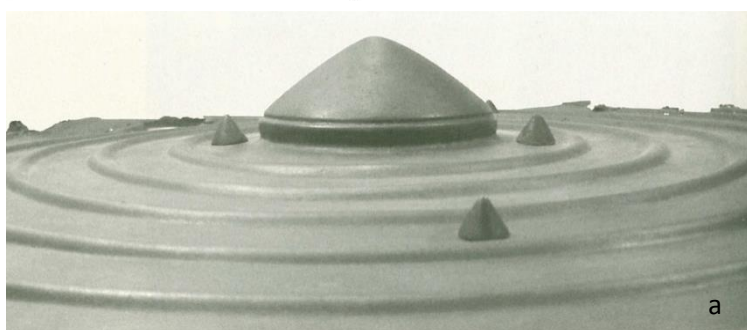
Obr. 17 Nipperwiese (č. 11), (převzato z *Uckelmann 2012*)

17

17

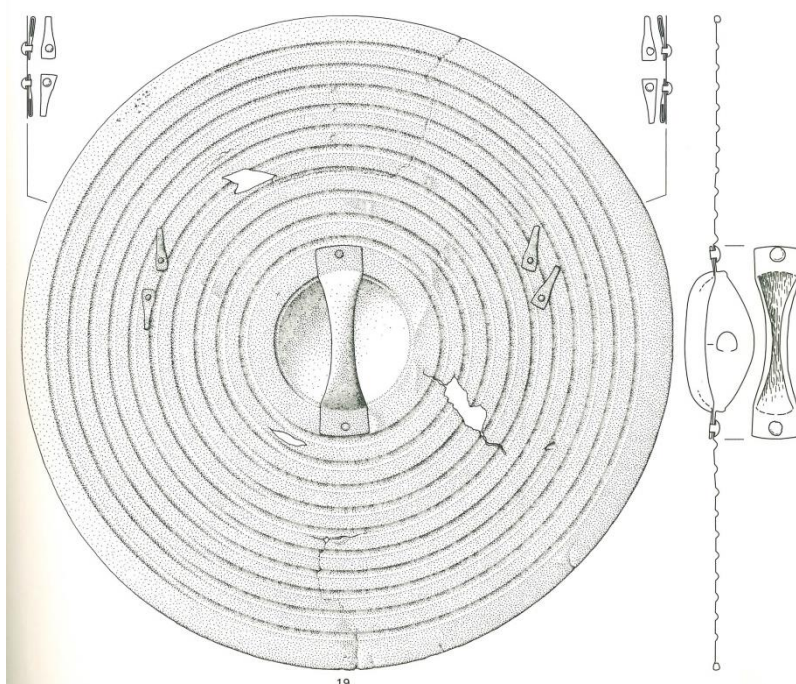
a

Obr. 18 Harlech (č. 17); a – boční pohled (převzato z Uckelmann 2012)

19

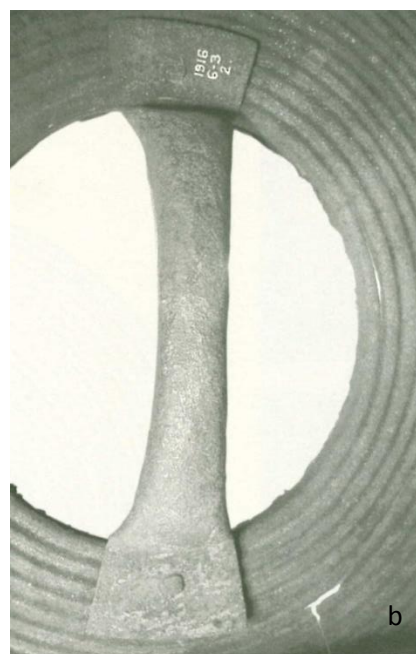
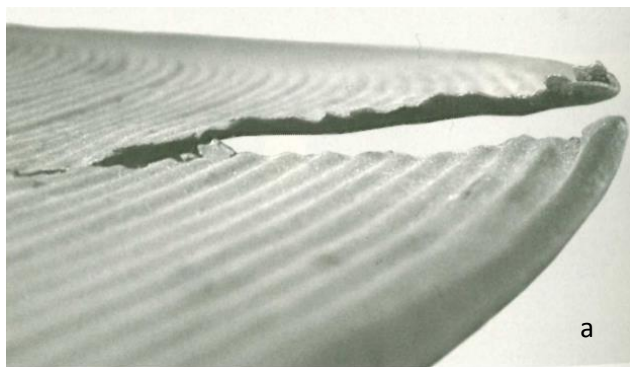
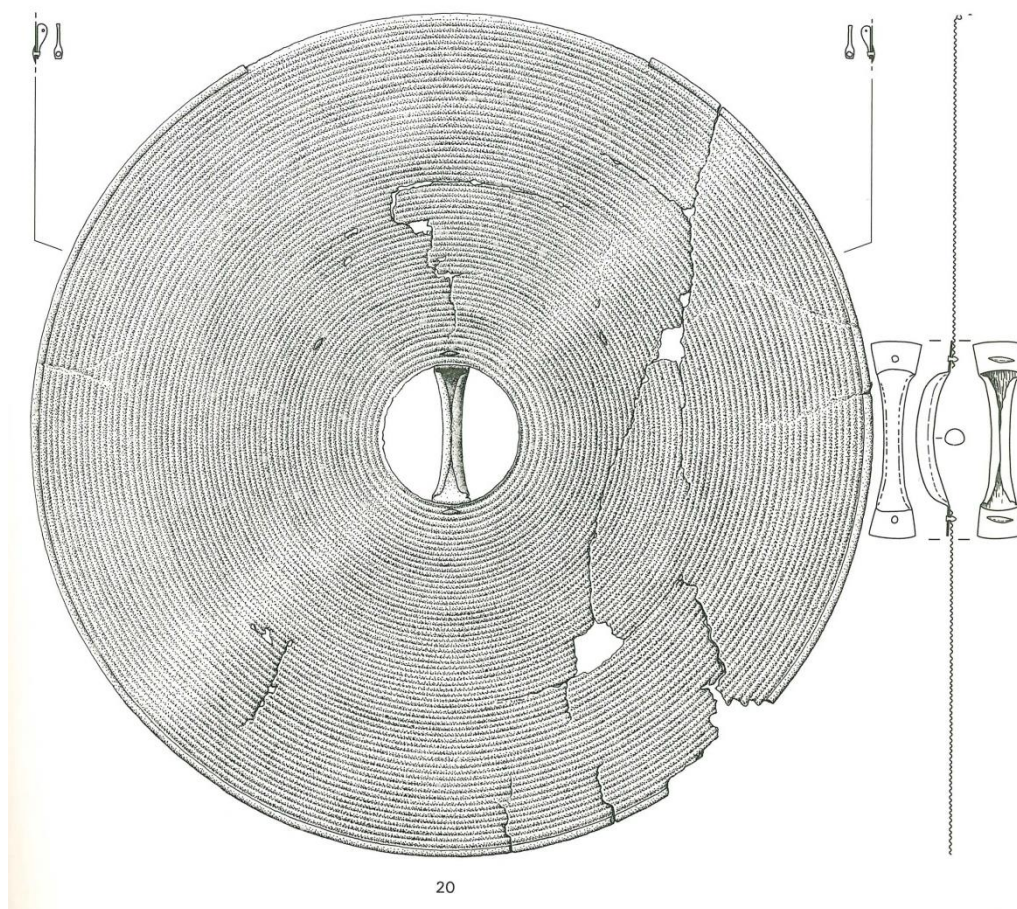

19

a

Obr. 19 Lea Valley (č. 19); a - rukojeť (převzato z Uckelmann 2012)

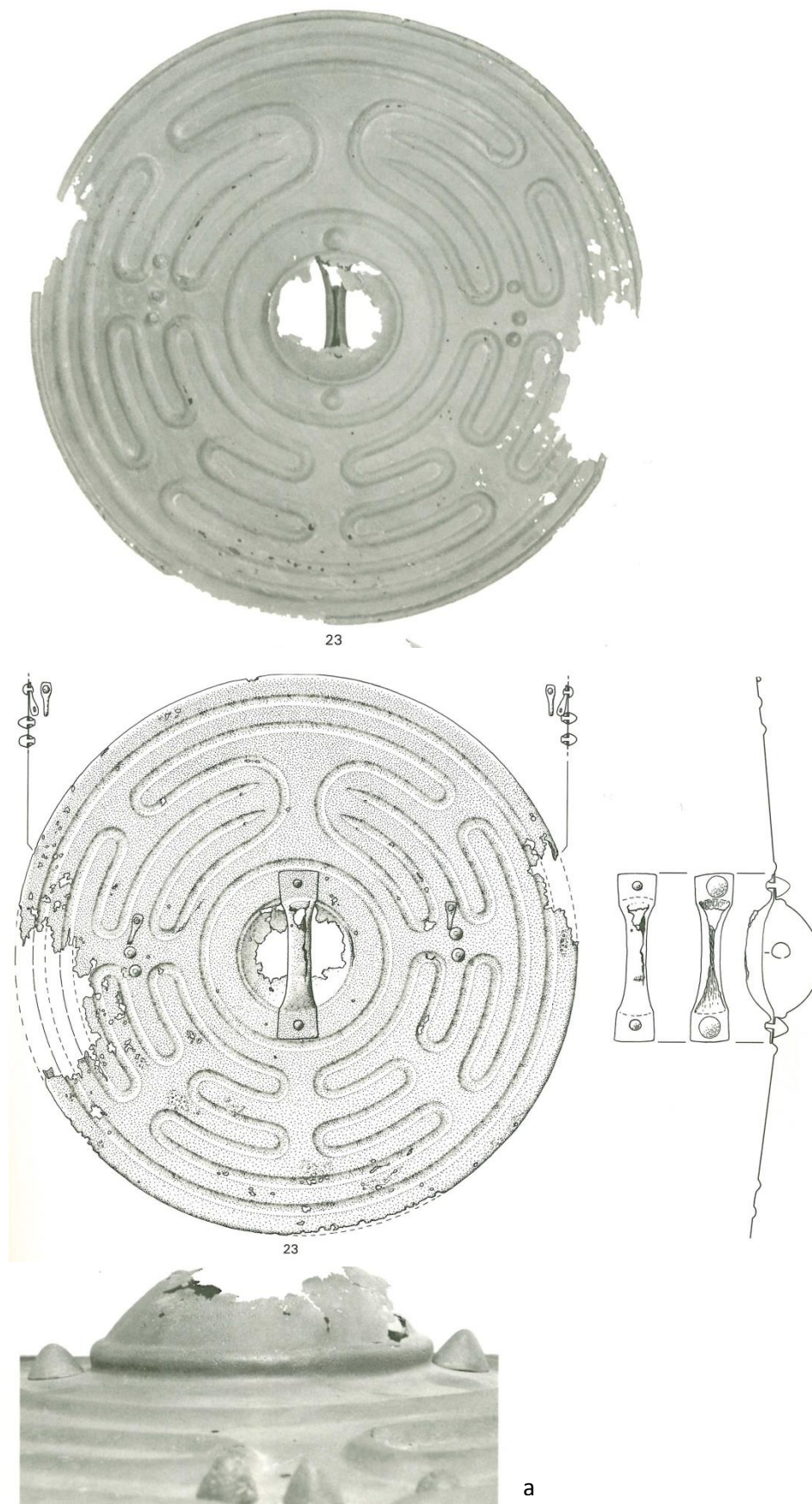

Obr. 20 Brumby Moor (č. 20); a – detail okraje; b – rukojeť (převzato z *Uckelmann 2012*)

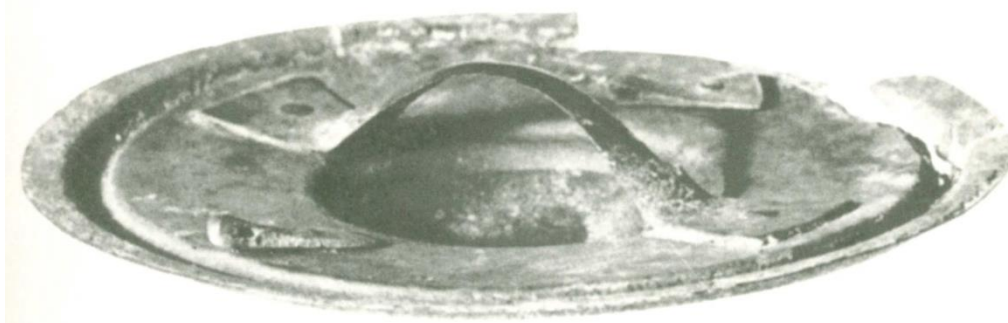
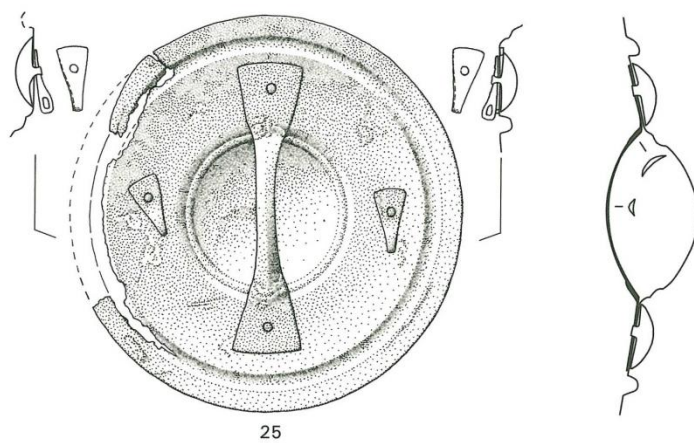

Obr. 21 Auchmaliddie (1), (č. 22); a – boční pohled (převzato z *Uckelmann 2012*)

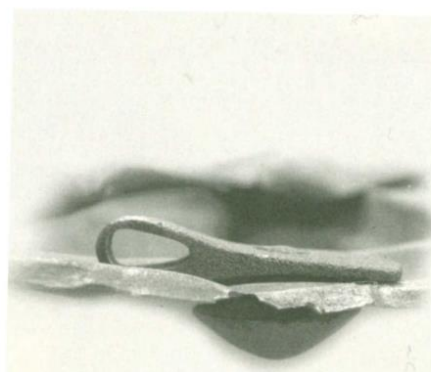
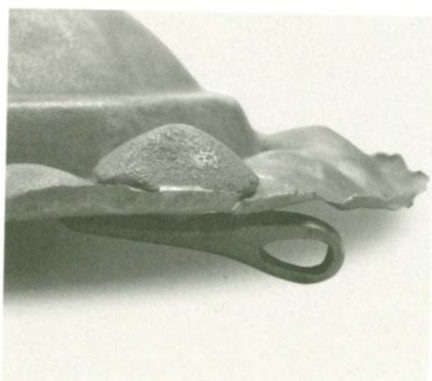
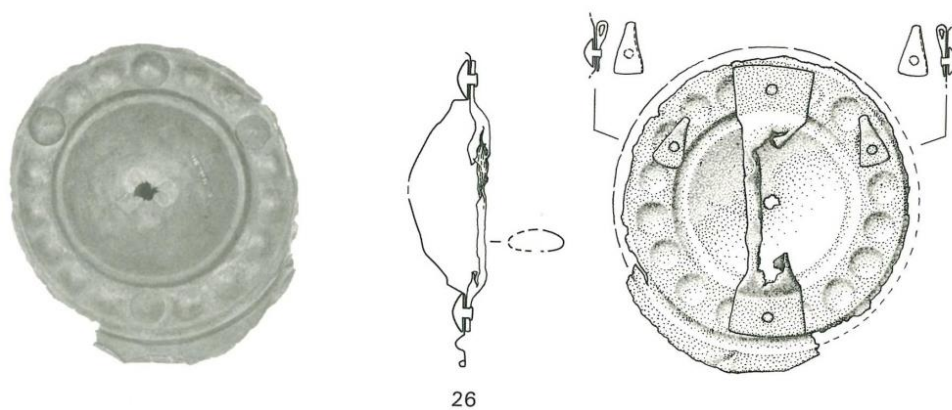

Obr. 22 Coveney Fen (1), (č. 23); a – detail poškozené puklice (převzato z *Uckelmann 2012*)

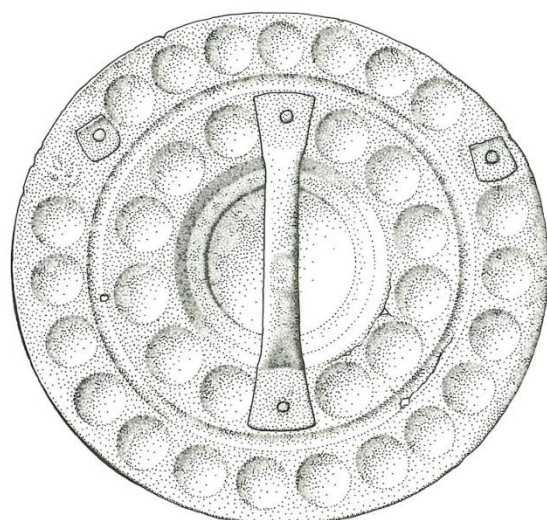
Obr. 23 Athlone (č. 25), (převzato z *Uckelmann 2012*)

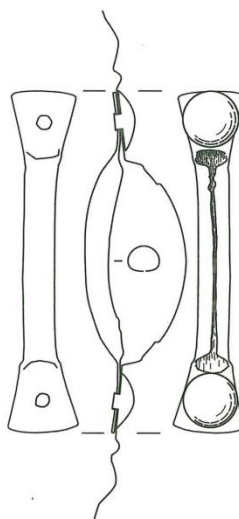
Obr. 24 Culterpark Hill (č. 26); a, b – boční pohled; c – poutka (převzato z *Uckelmann 2012*)

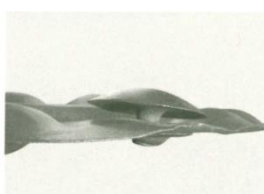
28

28

a

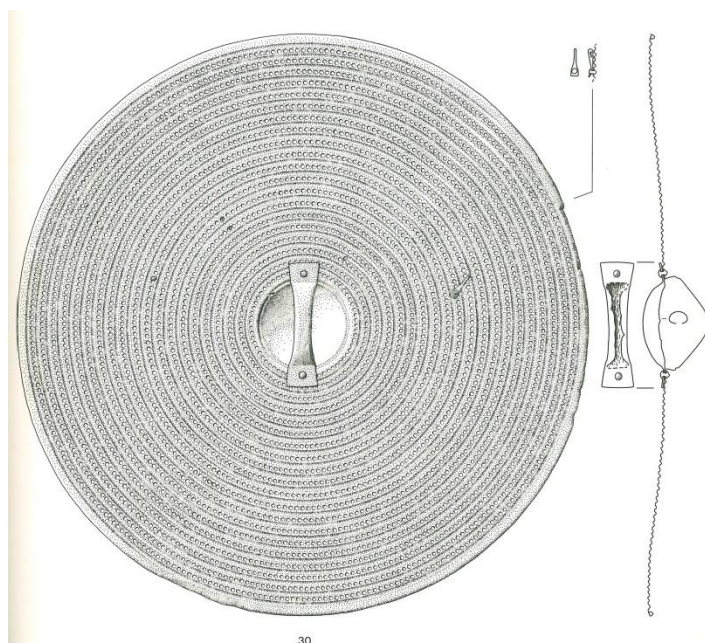
b

Obr. 25 Little Wittenham (č. 28); a – boční pohled; b – detail nýtu (převzato z Uckelmann 2012)

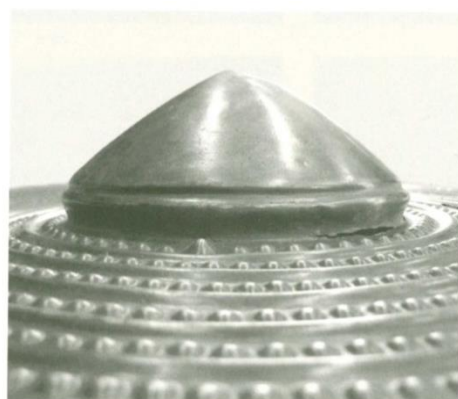
30

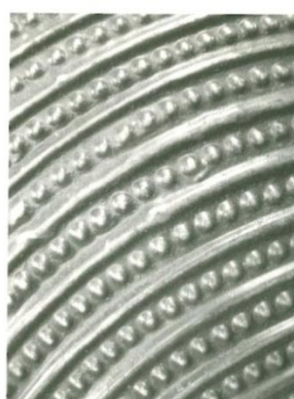
30

a

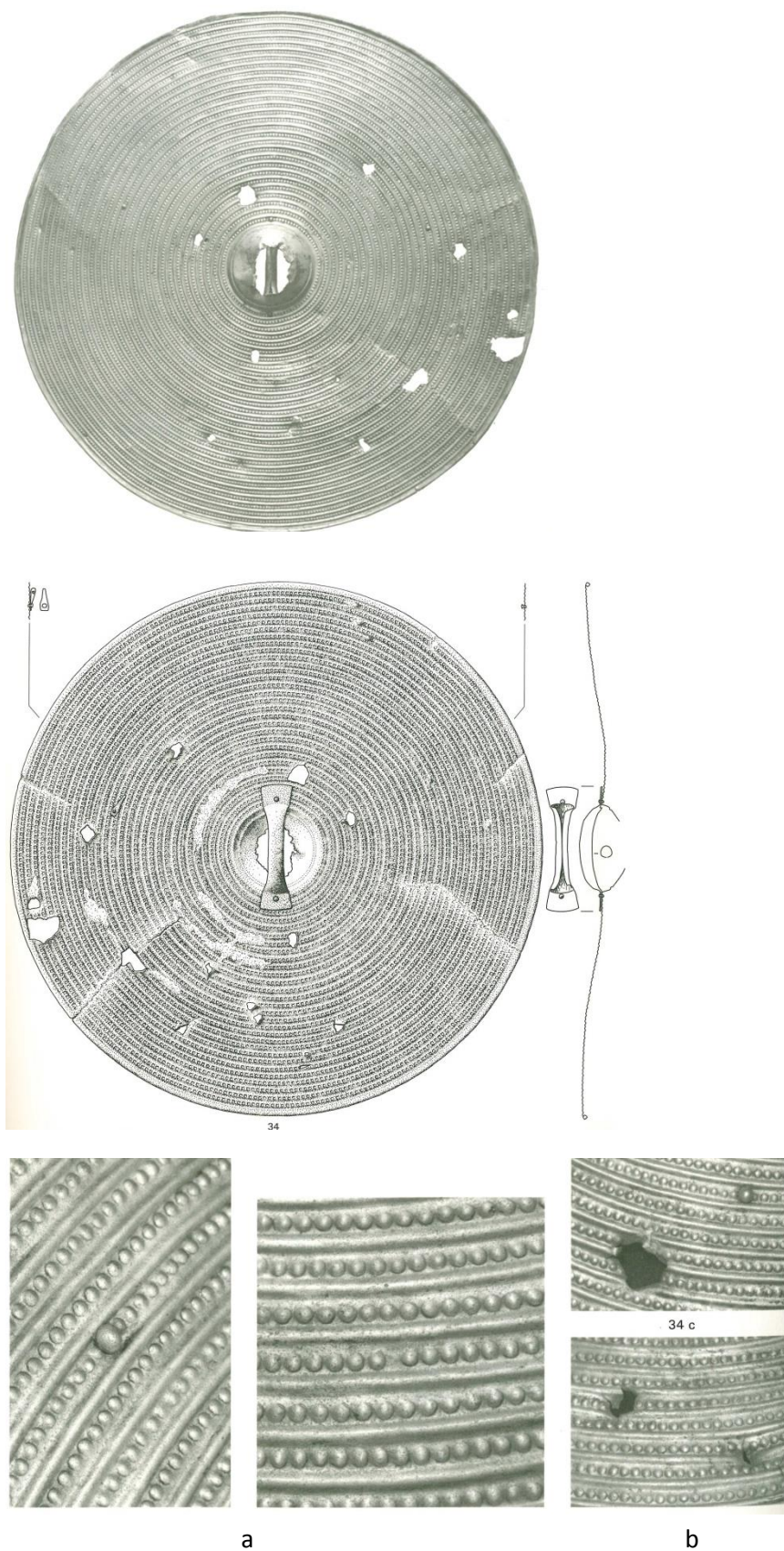

b

c

Obr. 26 Aberystwyth (č. 30); a – detail okraje; b – puklice; c – výzdoba (pukličky a žebra), (převzato z *Uckelmann 2012*)

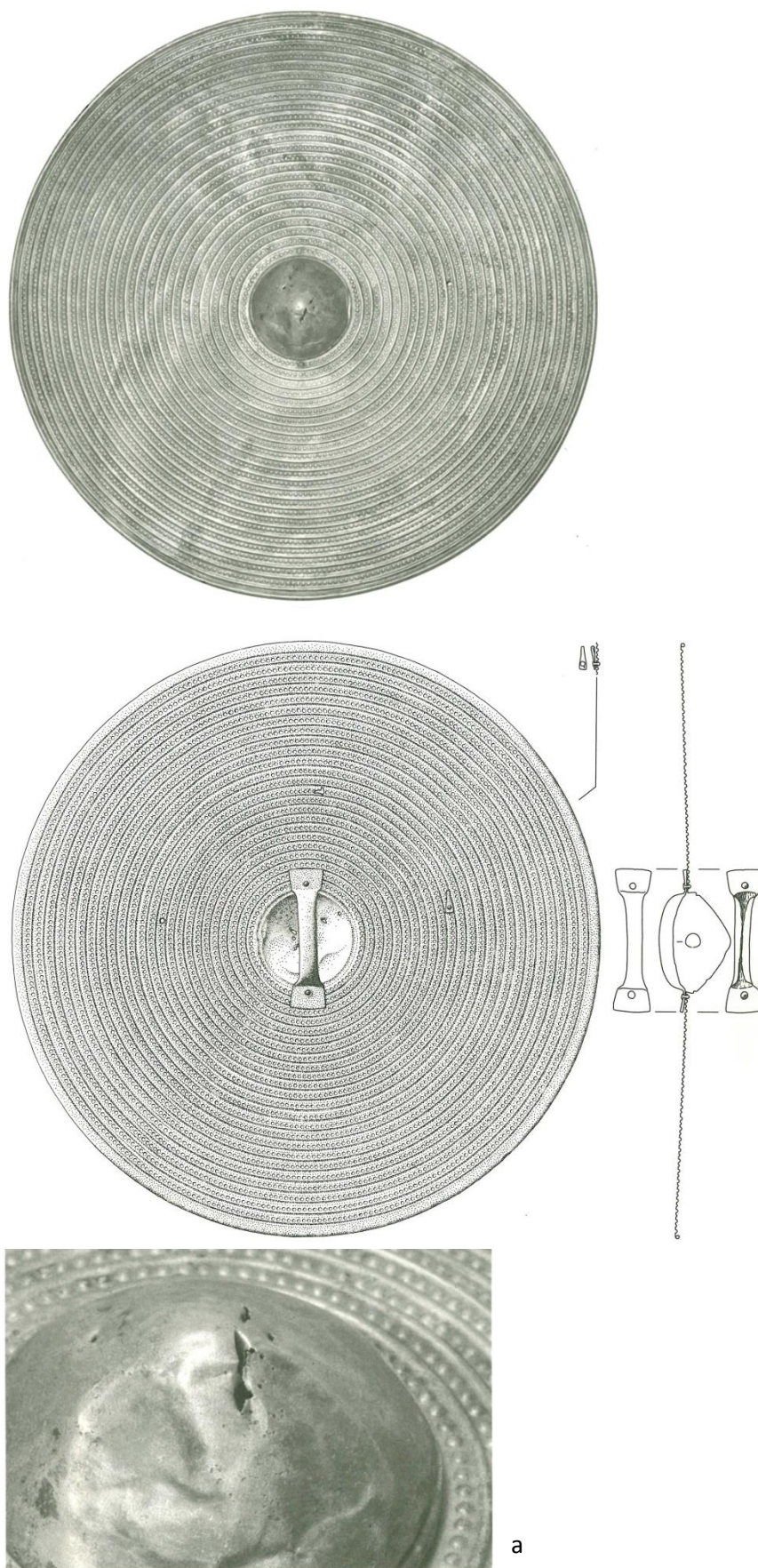

Obr. 27 Beith (č. 34); a – výzdoba (pukličky a žebra); b – díry (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 28 South Cadbury (č. 45), (převzato z *Uckelmann 2012; Needham a kol. 2012*)

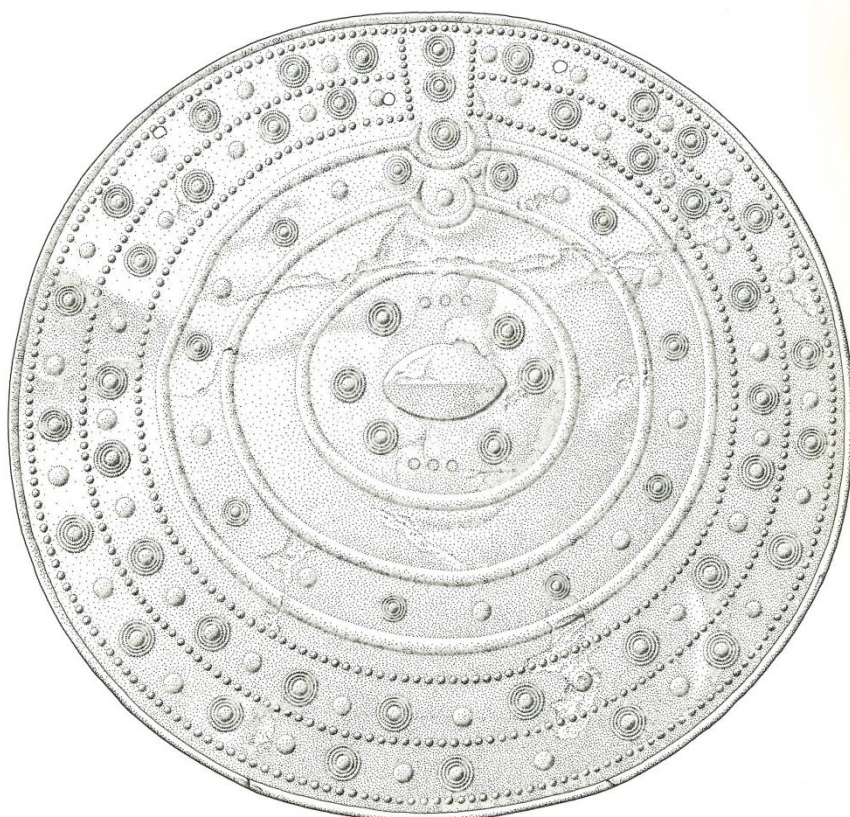

Obr. 29 Yetholm (2), (č. 49); a – díra v puklici (převzato z *Uckelmann 2012*)

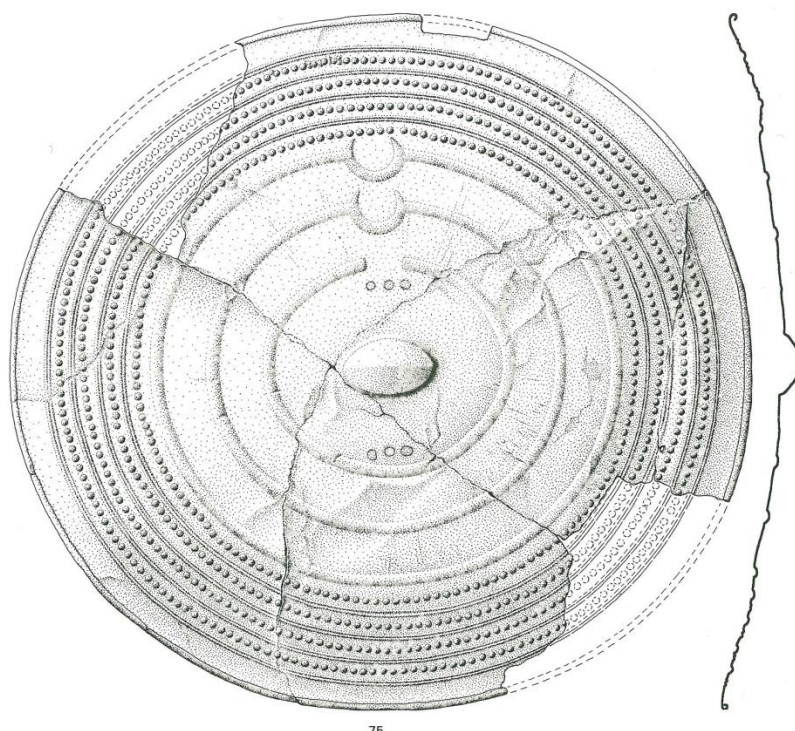
59

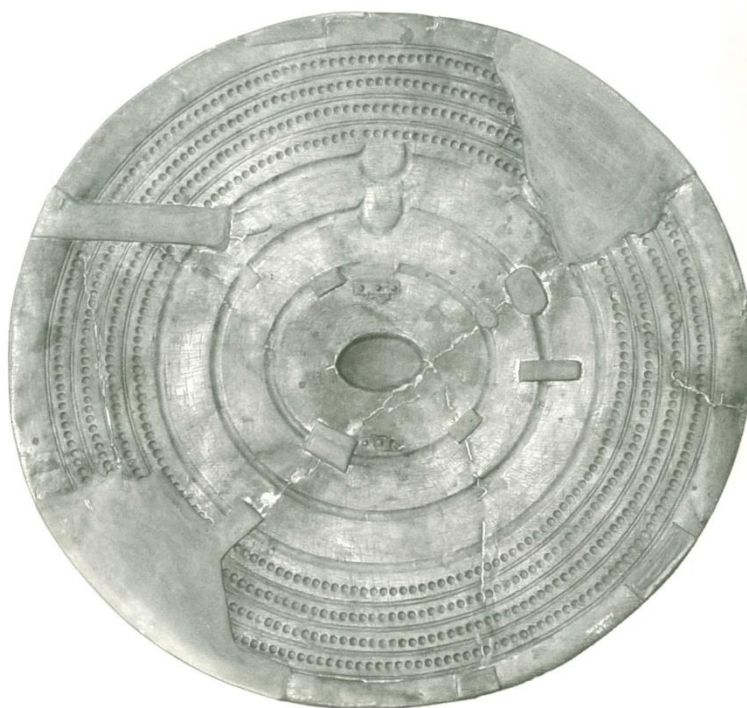
59

Obr. 30 Fröslunda (1), (č. 59), (převzato z *Uckelmann 2012*)

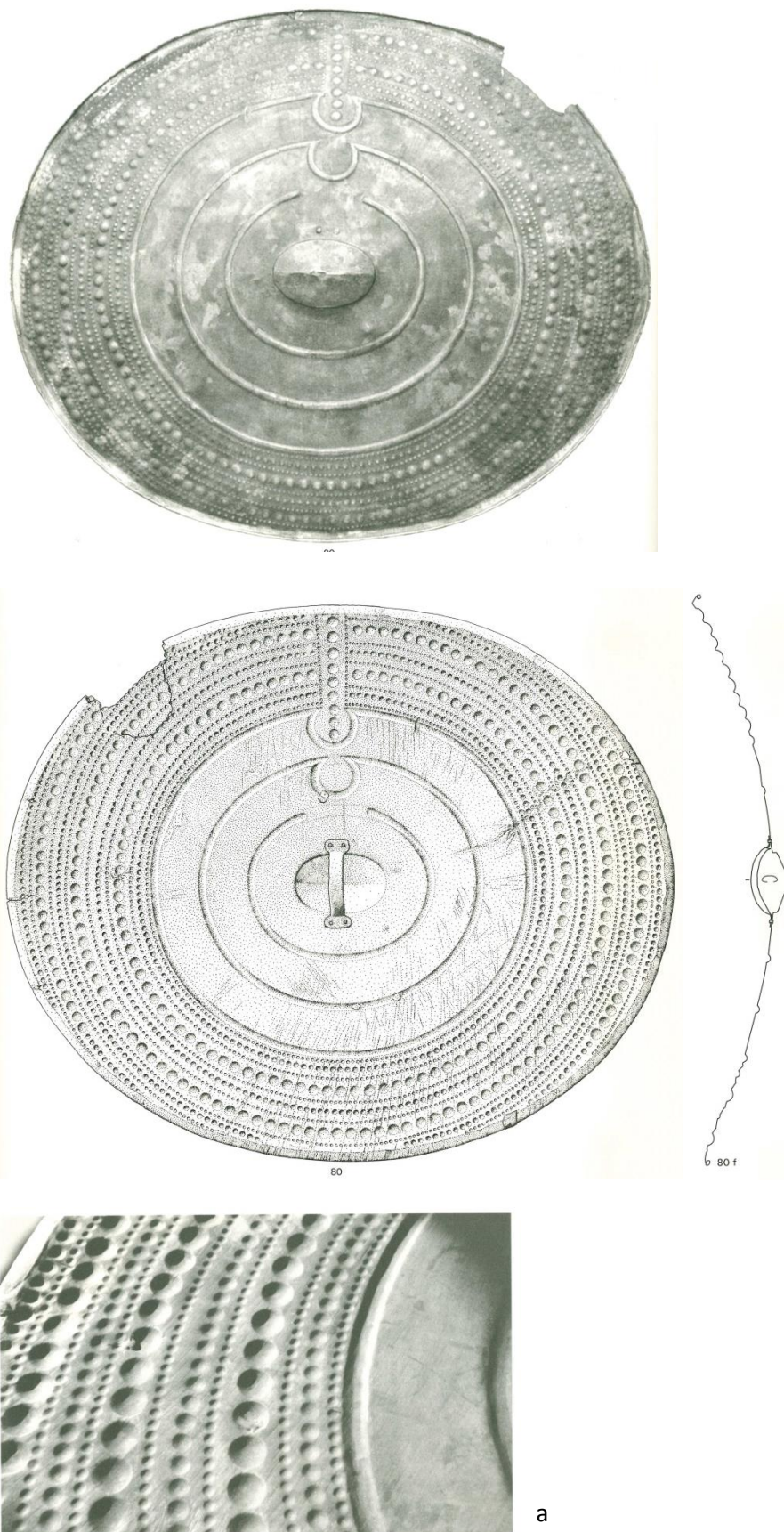

75

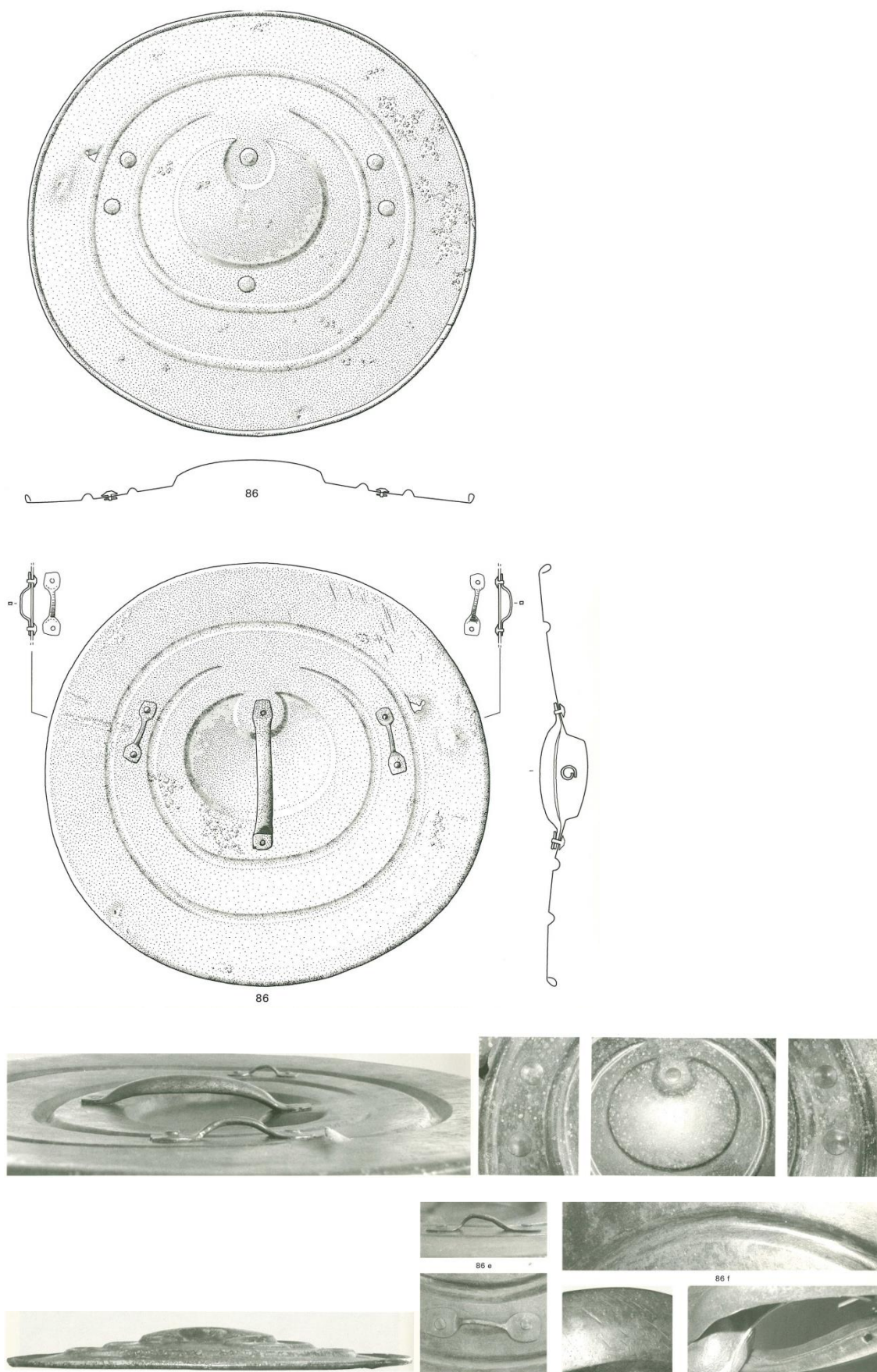
a

Obr. 31 Herzsprung (1), (č. 77); a – detail U-zářezu (převzato z *Uckelmann 2012*)

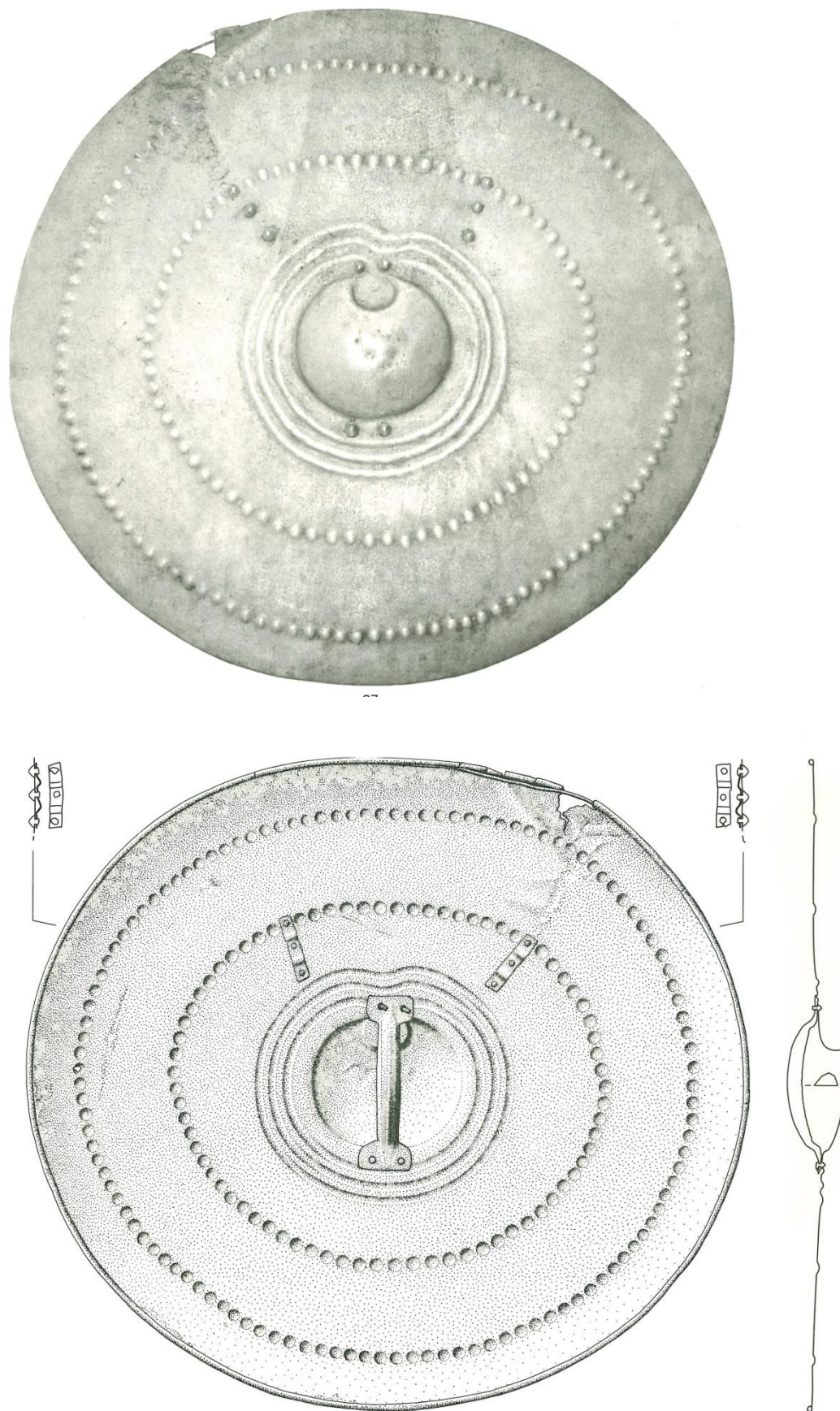

Obr. 32 Taarup Mose (č. 82); a – detail pukličkové výzdoby (pevzato z *Uckelmann 2012*)

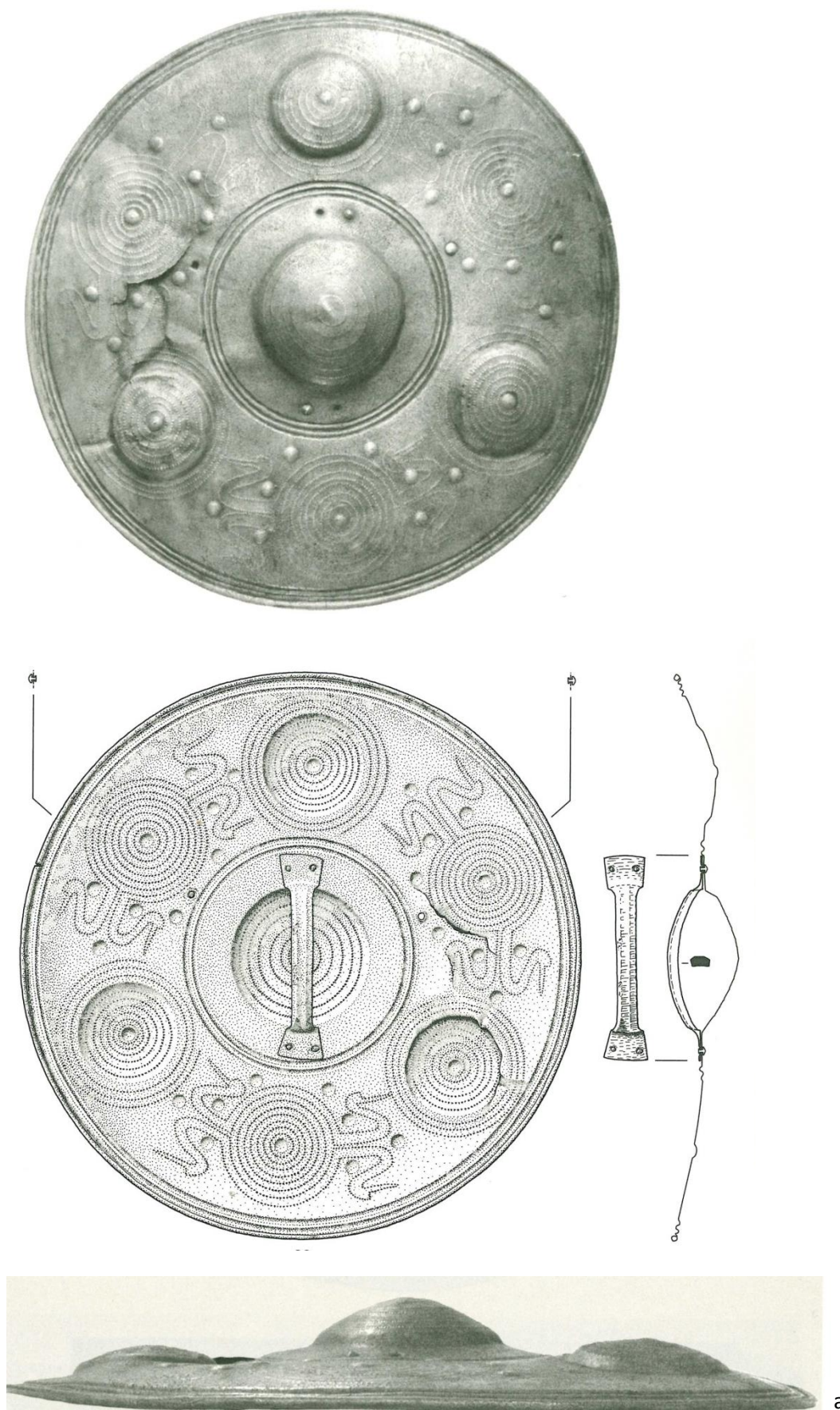

Obr. 33 Plzeň-Jíkalka (č. 88), (převzato z *Uckelmann 2012*)

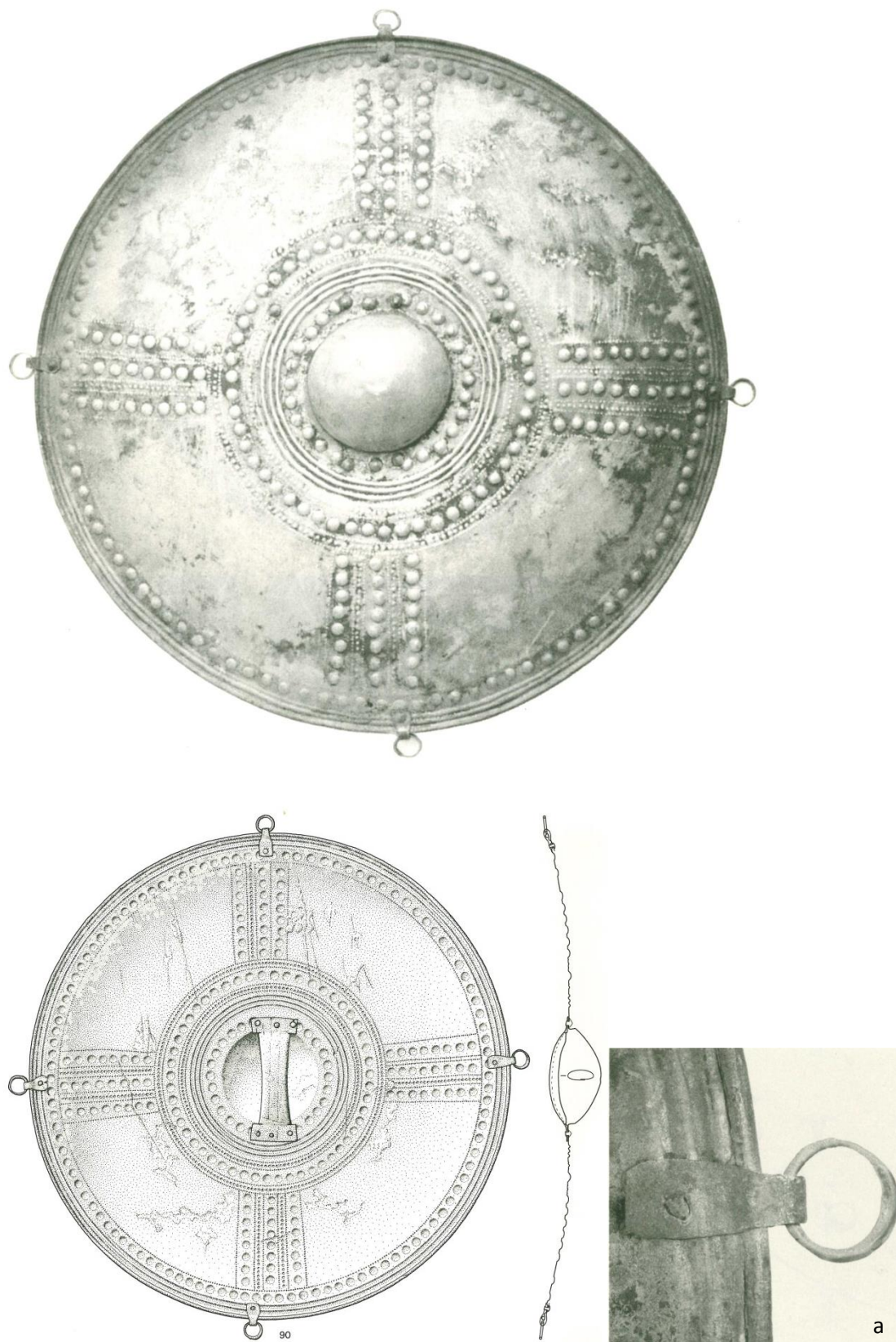

Obr. 34 „Dänemark“ (2), (č. 89), (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 35 „Dänemark“ (č. 91); a – pohled z boku (převzato z *Uckelmann 2012*)

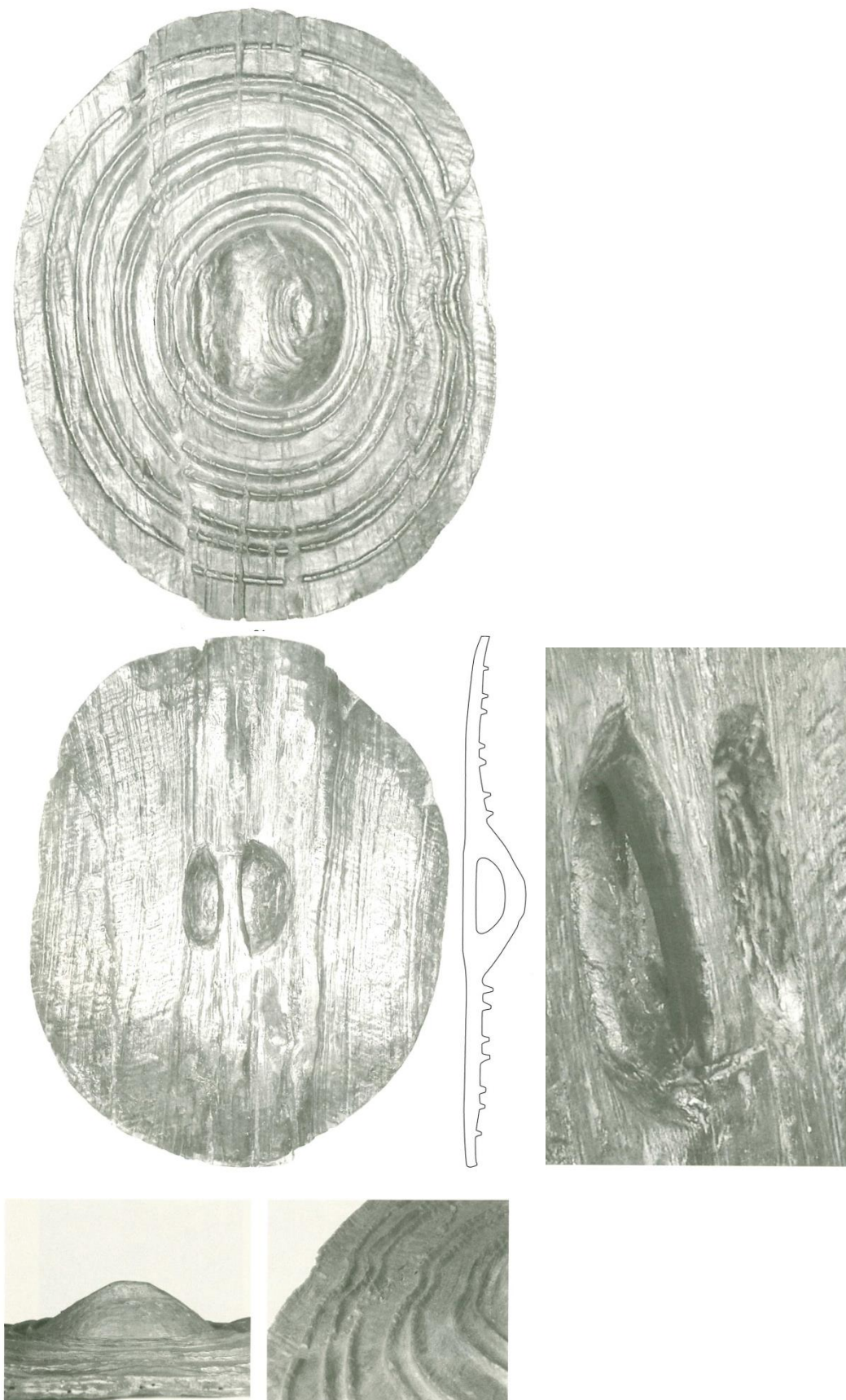

Obr. 36 Sørup (č. 92); a – detail ouška s pohyblivým kruhem (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 37 Cloonbrin (č. 87), (převzato z *Uckelmann 2012*)

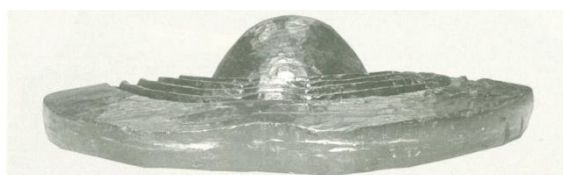

Obr. 38 Annadale (č. 83), (převzato z Uckelmann 2012)

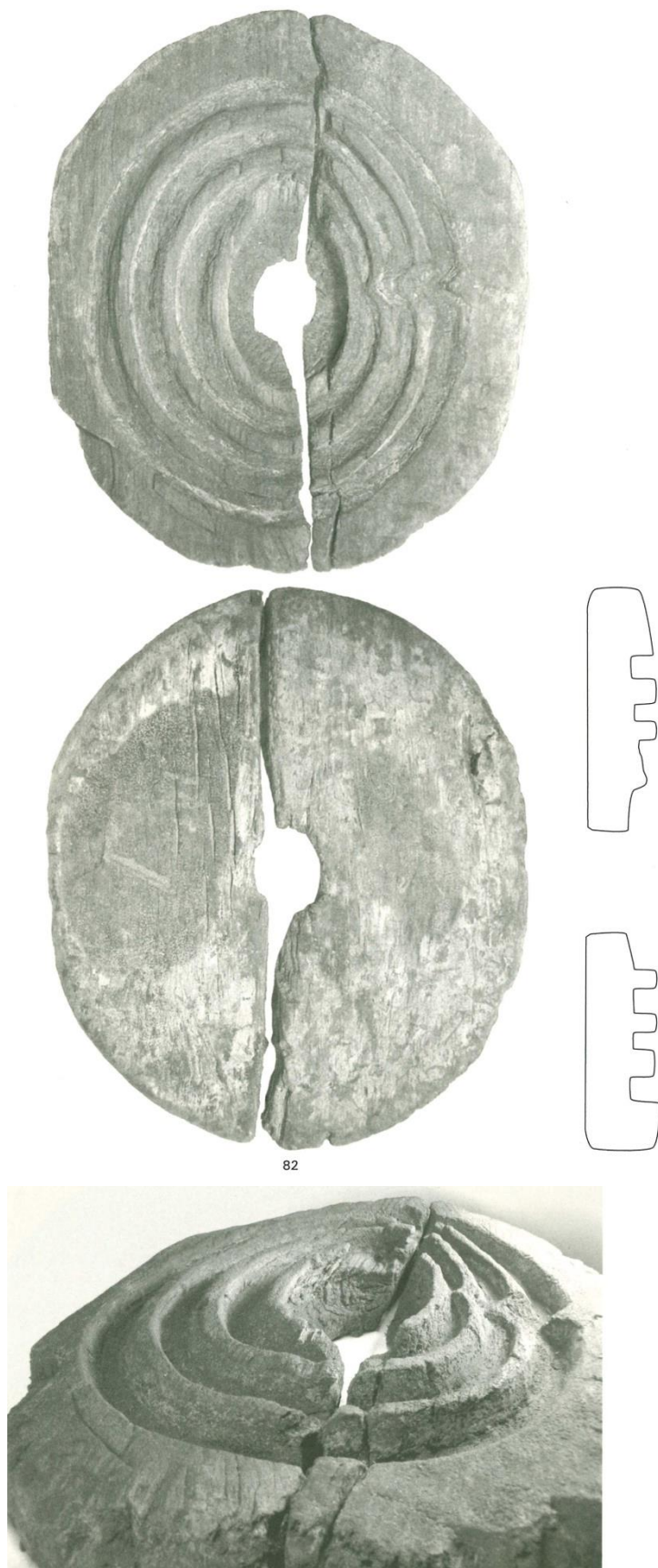
83

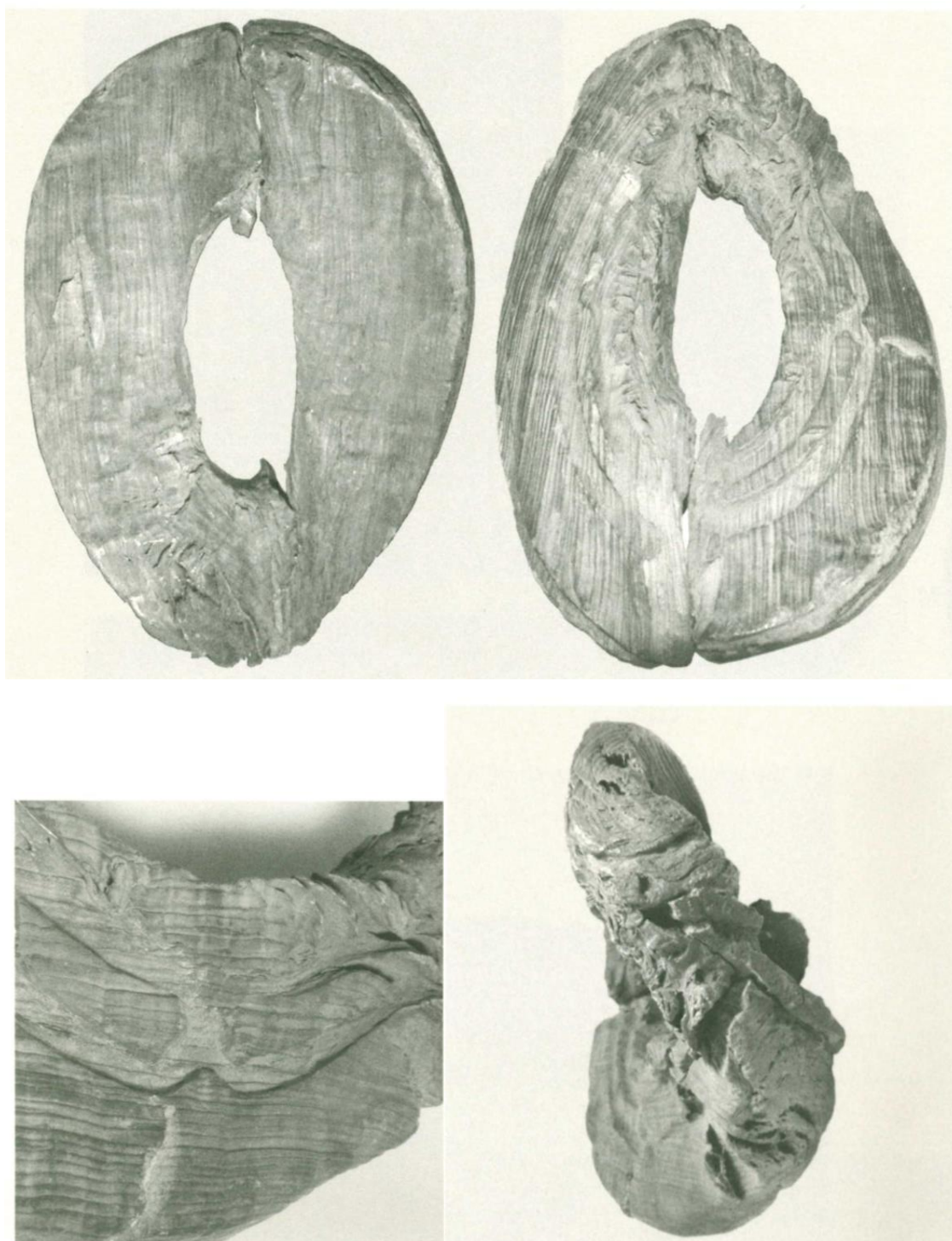
83 a

Obr. 39 Cloonlara (č. 85), (převzato z Uckelmann 2012)

Obr. 40 Churchfield – forma (č. 84), (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 41 Kilmahamogue – forma (č. 86), (převzato z *Uckelmann 2012*)

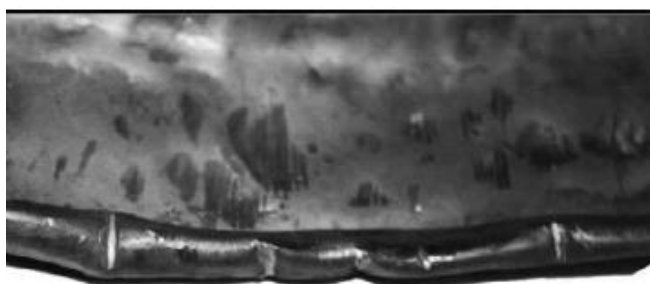

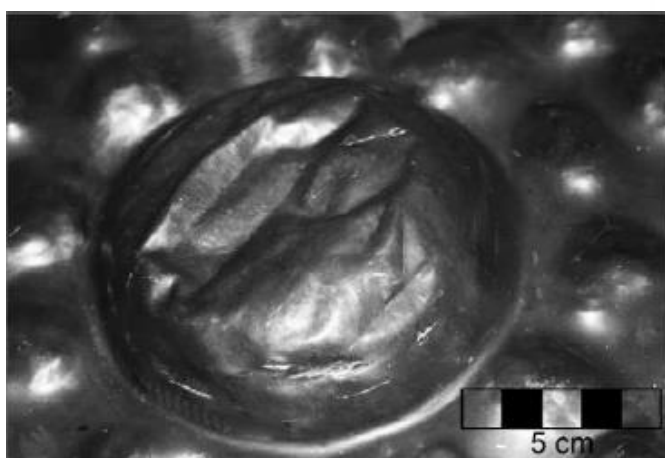
Obr. 42 Experiment J. Coles - repliky; kovový štít (vlevo) a kožený štít (vpravo) s mečem (převzato z Coles 1973)

Obr. 43 Experiment B. Molloye – repliky; kožený štít (vlevo) a měděný štít (vpravo), (převzato z Molloy 2009)

5 cm

5 cm

Obr. 44 Poškození kovového štítu – zářezy, promáčnutí a deformace (převzato z *Molloy 2009*)

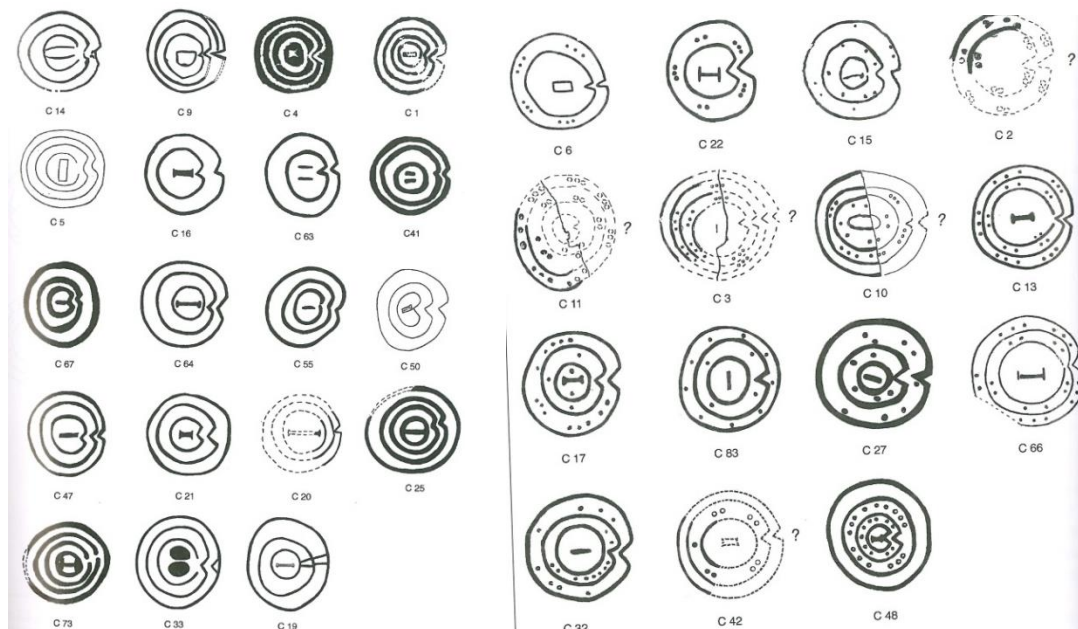

10 cm

Obr. 45 Poškození koženého štítu – zářezy (převzato z *Molloy 2009*)

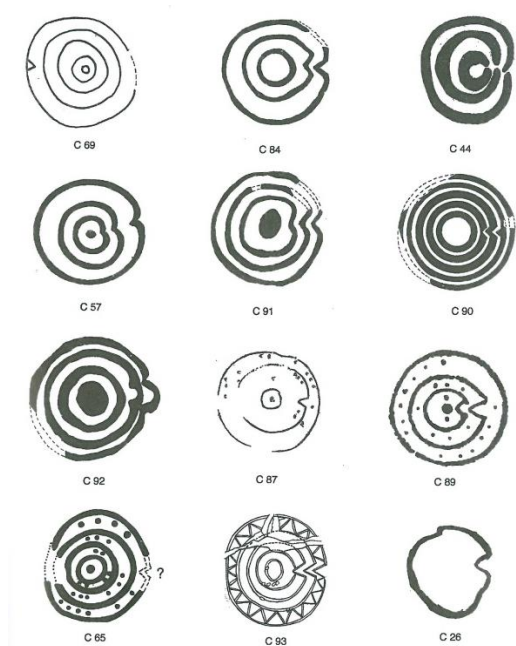

Obr. 46 Stély z Iberského poloostrova (převzato z *Uckelmann 2012*)

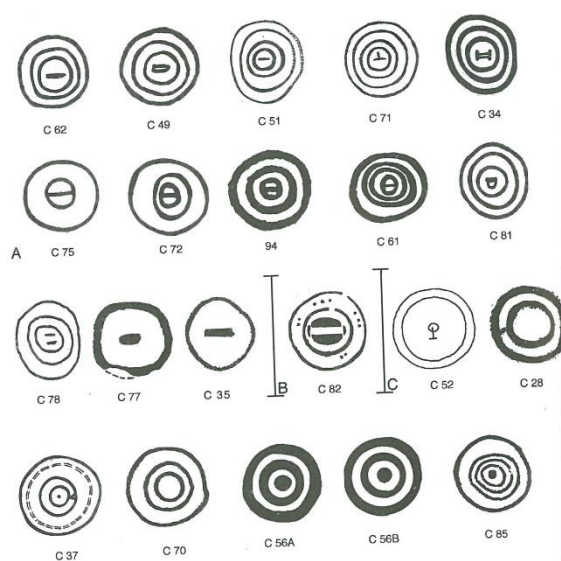

Obr. 47 Třída IA – kulaté štíty s V-zářezem (Typ Herzsprung) a obdélníkovitými rukojetmi (převzato z *Harrison 2004*)

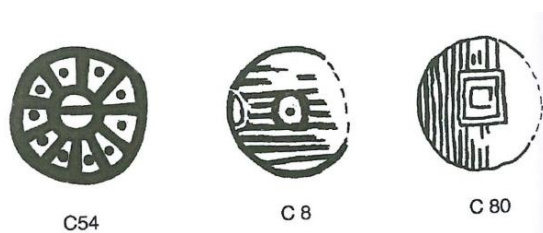
Obr. 48 Třída IB – kulaté štíty s V-zářezem (Typ Herzsprung), obdélníkovitými rukojetmi a pukličkovou výzdobou (převzato z *Harrison 2004*)

Obr. 49 Třída IC – kulaté štíty s V-zářezem (Typ Herzsprung) a bez rukojetí (převzato z *Harrison 2004*)

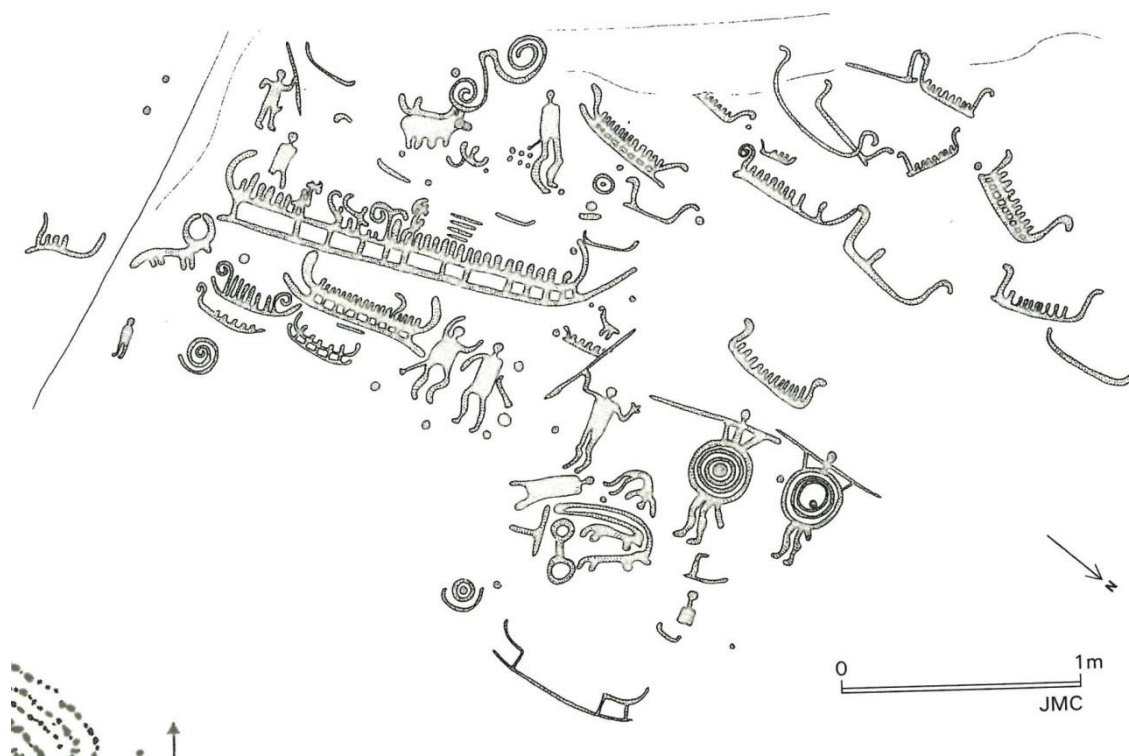

Obr. 50 Třída II – kulaté štíty bez V-zářezu s obdélníkovitou rukojetí (převzato z *Harrison 2004*)

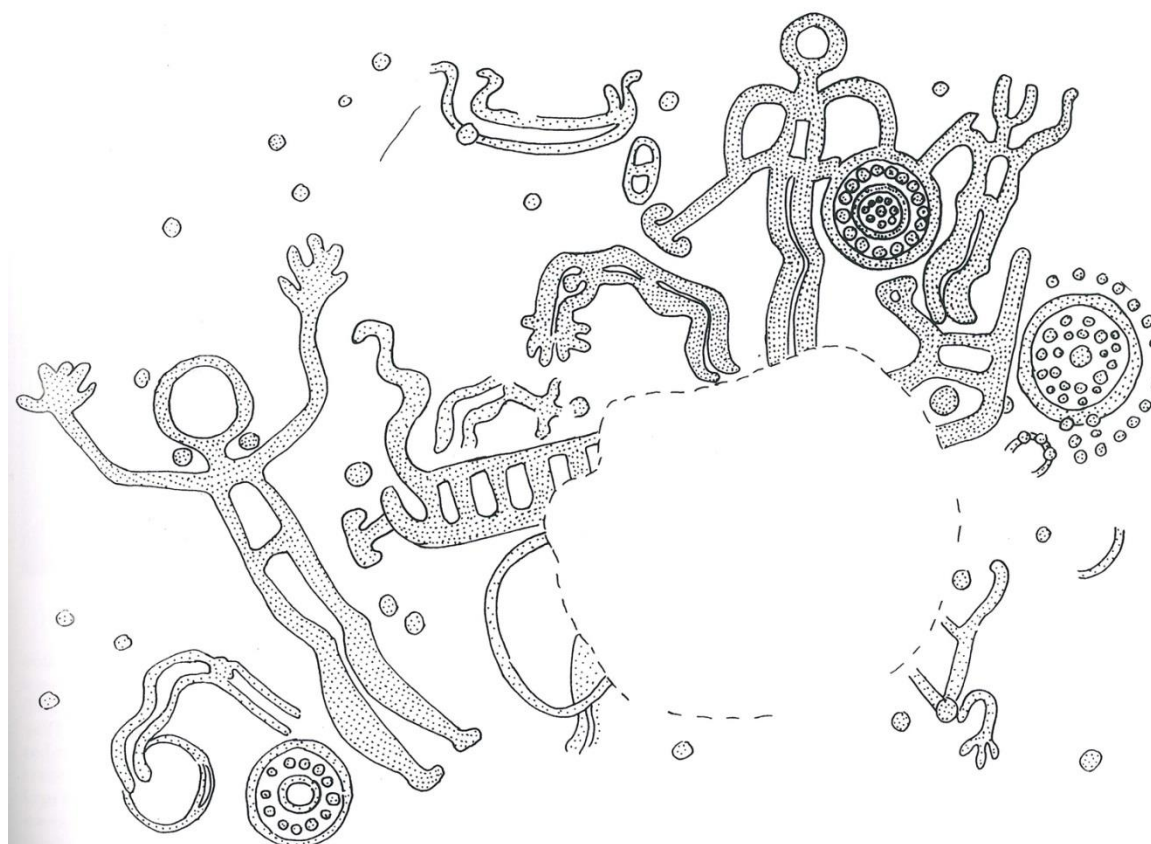

Obr. 51 Třída III – Kulatý štít unikátně zdobený po celé ploše (převzato z *Harrison 2004*)

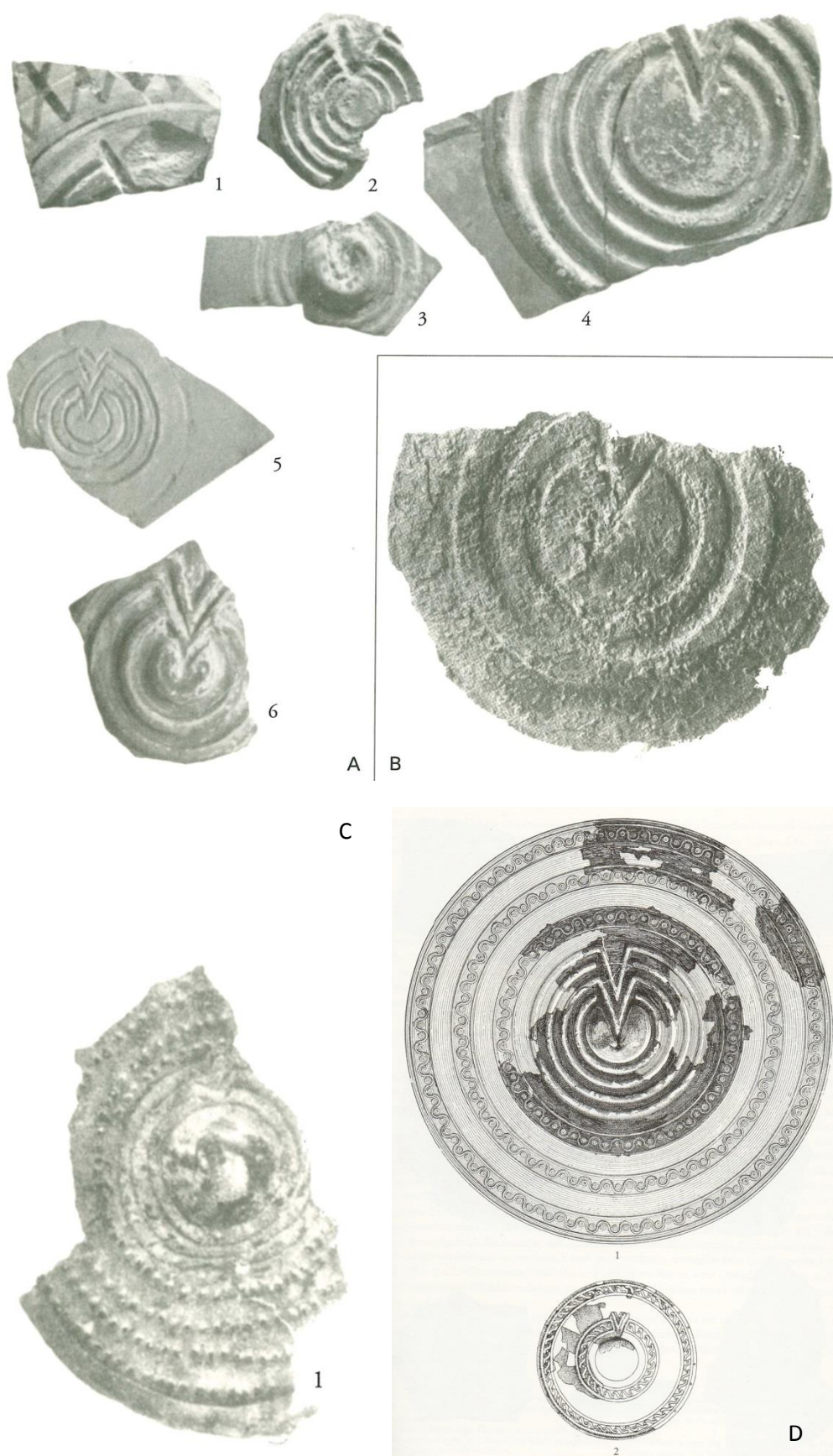

Obr. 52 Vyobrazení štítů na skalních rytinách ve Skandinávii (Bohuslän), (převzato z Uckelmann 2012)

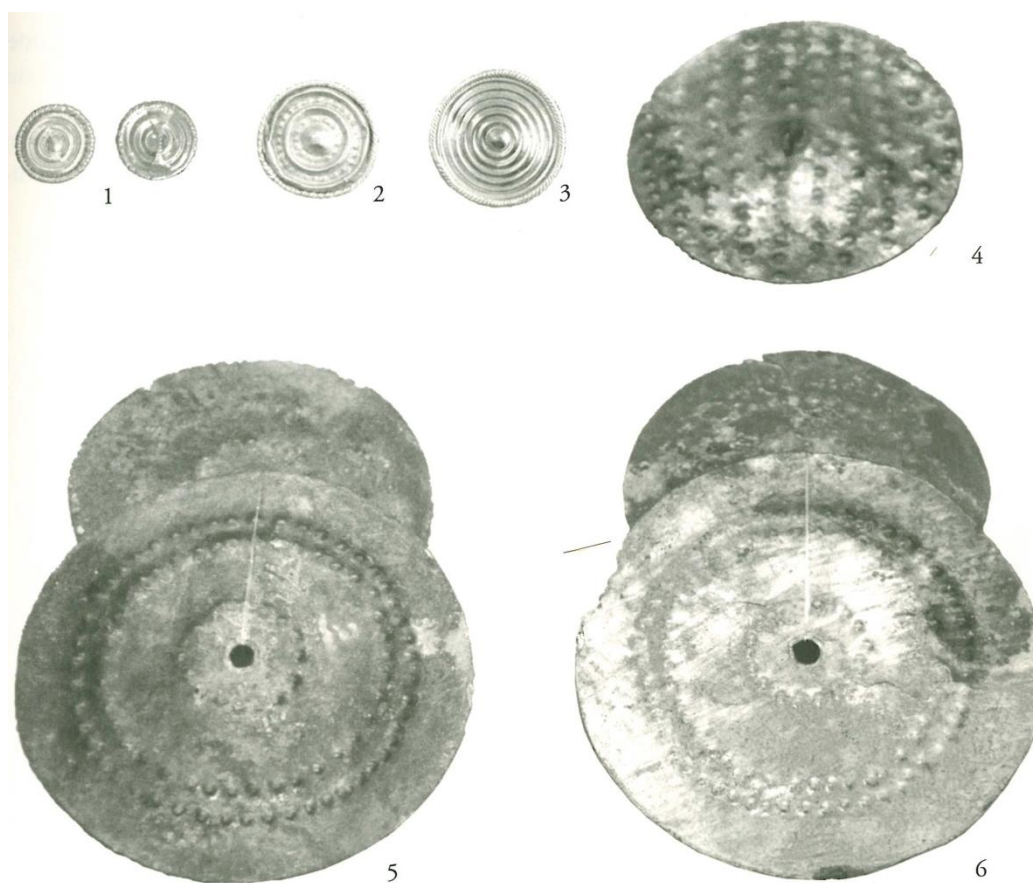

Obr. 53 Vyobrazení z Hede ve Švédsku (převzato z Coles 2005)

Obr. 54 Votivní štíty z Řecka: A – Samos (chrám Héraion); B – Samos; C – Kréta; D - Kypr (převzato z *Uckelmann 2012*)

Obr. 55 Miniaturní štíty; 1 – 3 – Portugalsko; 4 – 6 – Itálie (převzato z *Uckelmann 2012*)